

I gamle fotefar

Redaksjonen:
Oddvar Stensrud
Hanne Grimstad Hansen

ØYER OG TRETTEH HISTORIELAG
2011

Innhold

Kjære leser	Redaksjonen	5
Lars Guttormsen	Oddbjørn Evenshaug	7
Hornsjø Høyfjellshotell	Gerd Agnethe Wedum	19
Oppvekst og arbeid på Hornsjø	Gerd Agnethe Wedum	20
Det var en gang, bokgave	Sophie Solheim/Redaksjonen	27
Hva folketellingene kan fortelle oss	Nanna Egidius	28
Øyværing i den amerikanske borgerkrigen	Nanna Egidius	31
Samtale med Edvard Hagebakken 1974	Trygve Holens lydbåndopptak	33
Øyværingen	Lhmr turistforenings årbok, 1949	35
Sognestrid i 1950 årene		36
Jens Johnsgård,	O. Evenshaug	37
Korshaugfeillet	Odd Løvseth	47
Takk og avskjed, Øyer herredsstyre 1945	Gudbrandsdølen	48
Repper i Øyer-bygda		49
O. Hageløkken valgt til ordfører, 1945	Gudbrandsdølen	50
Anleggsarbeid i Øyer,	Amund Sandvik	51
en shovel gjennom isen 1964	Nanna Egidius	54
SS Atlantics forlis på Lake Erie i 1852	Steinar Koen	59
Felleskjerningen på Tretten		61
Amerikabrev 29.12.1915	Amund Sandvik	64
«Den gamle Trettenbrua»	Nanna Egidius	66
Øyværing bosatt i Vestfold, 1865	Knut Steigård	71
Demningen på Gopolvannet	Odd Løvseth	73
Til Alfred	Alfred Kråbøl	74
Hva jeg lærte av bestefar	Reidar Rustad	78
Vi prøvekjørte Hafjelløypa 1950	Odd Løvseth	81
I Fjellet	Steinar Koen	82
Avslutning av et historisk kapittel på Tretten	Nanna Egidius	85
Øyværing bosatt i Sør-Trøndelag i 1865	Knut Steigård	90
Melkebilen		92
Utdrag fra Øyer Handelslags 75 års historie	Årbok for Gudbrandsdalslaget i USA,	
Emigranter fra Øyer og Tretten	Tordis Trønnes	104
	Odd Løvseth	117
St. Hans natt i fjellet	Redaksjonen	118
Øyer og Tretten historielag på nett	Redaksjonen	119
Boksalg, kontingent og tillitsvalgte		

Kjære leser!

Redaksjonen takker alle bidragsytere til årets «I gamle fotefar». Uten dere ville det ikke blitt noen utgivelse. Årets utgave inneholder et variert utvalg artikler både når det gjelder innhold og tidsperioder. Det viktige med «I gamle fotefar» er i år som tidligere, alle skal kunne finne noe som interesserer og underholder dem.

Nytt fra Øyer og Tretten historielag i år er at laget har opprettet hjemmeside, og er å finne på nett. Informasjon om dette finner dere på side 118. Håper dette blir til nytte for mange. Gi gjerne tilbakemeldinger om innhold, hva dere ønsker historielaget skal ta fatt i, og meld gjerne inn bidrag til neste års utgave av «I gamle fotefar».

Vi vet at det er mange som sitter på hyggelige historier og interessante fortellinger fra tidligere tider. Ta kontakt. Styret og kommende redaksjon av «I gamle fotefar» bidrar gjerne med hjelp til skriving og gjenfortelling. Ta kontakt!

Redaksjonen sender også en takk til Dale-Gudbrand Trykkeri AS for god hjelp ved årets utgivelse.

Øyer, november 2011

Redaksjonen

Lars Guttormsen fra Brobakken

Det var under et besøk hos slektninger i Wisconsin jeg fattet interesse for Lars Guttormsen. Jeg visste ikke så mye om ham fra før, annet enn at han var bror av min oldemor, at han var døv og utvandret fra Tretten til Amerika. I Wisconsin fikk jeg vite mer om ham, og da min amerikanske tremenning Iris Lambert senere kunne fortelle at hun hadde kommet over noen bilder av Lars og et brev han hadde skrevet til hennes bestemor, som var Lars'niese, ble vi enige om sammen å forsøke å finne ut mer om vår felles slektning.

Ved å grave blant annet i Statsarkivet på Hamar, Riksarkivet i Oslo, de amerikanske folketellingene og norske kirkebøker, og med god hjelp blant annet fra døvehistorikeren Thorbjørn Johan Sander, og velvillig assistanse fra La Crosse Library, Our Savior's Lutheran Church og andre institusjoner i La Crosse og fra Skaalen Nursing Home i Stoughton, og ikke minst iherdig innsats av medlemmer av Gudbrandsdalslaget i USA, var det mulig å etterspore hovedtrekkene i Lars Guttormsens liv.

Resultatet av arbeidet ble publisert i en artikkel i Årbok for Gudbrandsdalen, 2010 (s. 93-113). Foreliggende artikkel er en forkortet og delvis omarbeidet utgave av denne artikkelen.

Etter at artikkelen i Årbok for Gudbrandsdalen ble publisert, har jeg kommet over noen nye opplysninger om Lars Guttormsen, blant annet i en upublisert doktor-

avhandling fra University of Iowa i 2007 om døde innvandreres liv i Amerika 1870-1924. I denne avhandlingen skriver Joseph John Murray bl.a om Lars Guttormsen og hans skolekamerat, Kari Sandvig, som også var fra Tretten. De nye opplysningene er innarbeidet i denne artikkelen.

Ingen rett til opplæring

Lars ble født 25. januar 1845 på Brobakken øvre på Tretten. Han hadde to eldre søstre, Karen (1835-1932) og Marthe (1840-1927) og en yngre bror, Johannes (1849-1946). Foreldrene var Guttorm Monsen (1795-1880) og Ingeborg Larsdatter Hovde (1805-1875). Guttorm kom fra Simengard på Tretten og kjøpte Brobakken i 1837.

Lars Guttormsen var døv allerede fra fødselen. Han fikk derfor ingen skolegang i hjembygda. Døve hadde verken rett eller plikt til opplæring på den tiden han vokste opp. Holdningen til skolegang generelt blant folk flest var heller ikke særlig positiv, spesielt på bygdene. Men i 1836 kom Niels Christian Nissen (1803-1869) som sogneprest i Øyer. Han ble senere prost. Nissen var en varm skolevenn. Som ordfører i bygda og selvskreven formann i skolekommisjonen gikk han med full kraft inn for at de unge skulle få bedre opplæring. Det kom også til uttrykk i hans blikk for at barn med funksjonshemninger måtte få skoleopplæring.

Brobakken ca 1910. Midt på bildet, broren til Lars, Johannes, som overtok gården.
(Foto utlånt av Knut Steigård)

Livlig og evnerik

Da Lars var 11 år, tok prost Nissen initiativ til å få sendt ham til Balchens døveinstitutt i Christiania, en døveskole som var opprettet i 1848 og oppkalt etter grunnleggeren, Fredrik Glad Balchen. Lars Guttormsens far, Guttorm Monsen, hadde ingen muligheter til å bekoste noen skolegang for Lars ved døveinstituttet i Oslo. Men amtet hadde etter søknad begynt å bevilge penger til skolegang for døve barn av uformuende foreldre. Våren 1856 skrev prost Nissen en søknad til amtmannen i Christians Amt (nåværende Oppland fylke) om at Lars Guttormsen "paa Amtskommunens bekostning tillades optagen i Døvstumme-Institutet i Kristiania".

I begrunnelsen skriver sognepresten at

gutten "stedse har været aldeles døvstum, og at han er meget livlig og synes at have ganske ualminnelige Evner, hvilket paa den ene Side vekker de bedste Forhaabninger om ham dersom han erholder kristelig Oplysning og Veiledning, og paa den anden Side vilde gjøre hans Tilstand saa meget farligere om han skulde hengaa uden saadan Veiledning." Nissen søkte samtidig om midler til en annen döv tretling, Lars' jevnaldrende, Kari Engebretsdatter fra Sandvig, nabogården til Brobakken. Kari var blitt berøvet hørselen etter en sykdom.

Før søknaden ble sendt, sørget Nissen for at Lars ble undersøkt av distriktslege Ludvig Baumann på Lillehammer. Også Baumann merket seg at Lars hadde gode evner. I legeattesten han sendte amtet, skriver han at Lars må an-

Chiff. 1342/32
1857
Lil

Amtm. i Kristians Amt!

Der Vedkommendes Vegne antager jeg hermed om, at den døvstumme Gut Lars Guttormsen Brobakken af Piers Prostgield maa paa Amtskommunens Bekostning tillades optage i Døvstumme-Institutet i Kristiania. Hermed følger

- 1, Dørbetættelse, som viser, at Gutten er født d. 25de Januars 1845,
- 2, Attest om Forældrenes Uformueenhed.

Jeg skal desher tillade mig at tilføie, at Gutten steds har været aldeles døvstum,

og at han er meget livlig og synes at have ganske ualmindelige Evner, hvilket paa den ene Side vekker de bedste Forhaabninger om ham, desuden han erholder kristelig Oplysning og Veiledning, og paa den anden Side vilde gjøre hans Tilstand for meget farligere, om han skulde hengaa uden saadan Veiledning.

Piers Prostgield d. 16de Marts 1856.

Arvidsen.

Prost Nissens attest om Lars. (Statsarkivet Hamar)

tas å være *"complet Døvtum"*, men *"hans Helse-tilstand lader til at være udmerket god og hans Opfatningsevner fortrinlige"*. Distriktslegen konkluderer med at Lars, *"som er saa vel udstyret af Naturen, ved passende Undervisning, i sin Tid vil blive et nyttigt Medlem af Samfundet."*

I sitt saksframlegg til Amtsformannskapet la amtmannen vekt på at Lars "røber gode Anlæg", og i møte 19. juni 1856 bevilget Amtformannskapet 72 speciedaler til dekning av utgifter til skolegang for Lars ved døveinstituttet fram til konfirmasjon. Seks andre døve barn fra amtet fikk samtidig bevilgning til opplæring ved instituttet, blant disse var Kari Engebretsdatter Sandvig.

På døveskole i Christiania

I løpet av de seks årene Lars var elev ved Balchens døveinstitutt, som holdt til på Schaf-teløkken på Frogner, fikk han den beste undervisningen en döv kunne få i datidens Norge. Elevene fikk undervisning i de vanlige skolefagene, som religion, regning, lesning, skrivning og tegning, de mest begavede også i historie og geografi. Dessuten hadde elevene uttale- og anskuellesøvelser. I en biografisk omtale i *"The Wisconsin Times"* i 1909 heter det at Lars var en "meget lærenem" elev ved Balchens skole.

Balchen skriver i en av sine årsberetninger til Stiftsdireksjonen at målet for undervisningen var å *"bibringe elevene så stor ferdighet i behandlingen av språket at de alene med noenlunde orden kan nedskrive sine tanker og muntlig gjennom lydskråket/artikulasjon kan meddele dem og gjennom øyet (munnavlesing) oppfatte andres tale"*. Selv om taleferdigheten naturlig nok ikke ble like bra som hos de som hørte, lærte Lars å tale i hvert fall slik at hans nærmeste kunne forstå ham, og han lærte å beherske munnavlesing og skrive enkelt norsk.

Balchen var opptatt av at de døve så langt mulig skulle lære seg et praktisk yrke som kunne gjøre dem selvstendige etter at de forlot skolen. Derfor sørget han for at guttene fikk opplæringsmuligheter i vanlige håndverk som skomaker, skredder og snekker m. fl. Jentene fikk opplæring i syng og husarbeid, slik at de kunne bli forberedt til å forsørge seg selv som syersker og tjenestejenter. For Lars ble det skomakerfaget.

Konfirmasjon og hjem til Tretten

Opplæringen førte fram til konfirmasjon i kirken. Balchen hadde gitt elevene ved skolen en solid kristendomsundervisning, slik at de var godt forberedt. Lars ble konfirmert som syttenåring i Vestre Aker kirke 15. juni 1862. Åtte andre elever fra døveinstituttet ble konfirmert samtidig. Blant disse var Kari Sandvig og ytterligere ei jente fra Tretten, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken. Hun var født i Oslo, men vokste opp på Tretten.

No.	Navn	Dato	Godforeldre
1.	Lars, Balchen	15. Juni 1862	Kari Sandvig, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
2.	Kari Sandvig	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
3.	Kjerstine Pedersdatter Lysbakken	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kari Sandvig
4.	Lars Balchen	15. Juni 1862	Kari Sandvig, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
5.	Kari Sandvig	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
6.	Kjerstine Pedersdatter Lysbakken	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kari Sandvig
7.	Lars Balchen	15. Juni 1862	Kari Sandvig, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
8.	Kari Sandvig	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kjerstine Pedersdatter Lysbakken
9.	Kjerstine Pedersdatter Lysbakken	15. Juni 1862	Lars Balchen, Kari Sandvig

Kirkeboka for Aker som viser konfirmantene ved Balchens døveinstitutt våren 1862. Ved siden av Lars var det ytterligere to tretlinger, Kari Engebretsdatter (Sandvig) og Kjerstine Pedersdatter (Lysbakken), den siste var født i Oslo, men vokste opp på Tretten.

Ganske snart etter konfirmasjonen dro Lars hjem til Tretten. Folketellingen i 1865 viser at han da bodde hos foreldrene på Brobakken og arbeidet som skomaker. Dette året bodde også hans 24-årige søster Marthe og 16-åringen Johannes hjemme på gården. Den eldste søsteren, Karen, hadde flyttet hjemmefra. Hun giftet seg med Knut Olsen Fonstad, som også var skomaker. De bosatte seg på Hagebakken på Tretten.

Oppbrudd

Men skomakerdriften kastet ikke mye av seg. Den eksplosive befolkningsutviklingen i Gudbrandsdalen gjorde levevilkårene ytterst vanskelige. Fra 1801-1865 hadde befolkningen økt med hele 85 %. Dalen ble overbefolket. Det var rett og slett ikke næringsgrunnlag for så mange. Flere særdeles vanskelige år i jordbruket i første halvpart av 1860-årene forverret situasjonen dramatisk. I en minnebok som ble skrevet i 1920-årene og utgitt 1995, forteller Erik Solheim at det var så dårlig med mat i Øyer i 1860-årene at sulten rådde. Arbeid var ikke å få, og om man fikk litt, ble det så dårlig betalt at det ikke var til å leve av.

Løsningen for dem som hadde mulighet til det, ble å flytte, for mange betydde det ut av landet. Utvandring ble et tema i mange hjem, også på Brobakken. Allerede i 1857 hadde bror til moren til Lars, Johannes Larsen Hovde (1808-1888), utvandret sammen med kone og sju barn. Alle kunne se flokkene av utvandrere som i stadig større antall toget forbi sørover dalen. Mange fra Tretten sluttet seg til, særlig fra 1866 da den første store utvandringsbølgen satte inn. På Brobakken bestemte Lars' søster, Marthe, seg for å bryte opp. Våren 1867 giftet hun seg med sambygdingen Peder Amundsen (Hong), og bare uker senere utvandret de til Wisconsin. I 1870 utvan-

Marthe Guttormsdatter Hong, Lars' søster.

dret Lars' skolekamerat Kari Engebretsdatter fra nabogården Sandvig sammen med hele sin familie.

I 1872 bestemte Lars seg for å følge etter. Søster Marthe hadde skrevet begeistret hjem om de store mulighetene i Amerika, og Lars var ikke vanskelig å overtale. Han så ingen framtid i hjemlandet. Selv om han var eldste sønn, var det neppe aktuelt for ham som döv å overta gården. Antagelig var han heller ikke noe særlig interessert i jordbruk. I begynnelsen av juli 1872 meldte Lars utvandring til Amerika hos sogneprest Gustav Fredrik Dietrichson, som hadde etterfulgt Nissen etter at han døde i 1869. Vi skal ikke se bort i fra at Lars fikk noen advarende formaninger av presten. Prestene var ofte motstandere av utvandring.

Men som så mange andre trosset Lars ad-

varslene. Mange år borte fra familie og hjembygd i barndommen hadde lært ham å takle det som var nytt, og han fryktet ikke framtida. Tvert imot var han med sine rike evner og store pågangsmot ganske sikkert oppglødd ved tanken på de mulighetene som nå skulle åpne seg for ham.

I oktober 2009, bare fire måneder før han døde, besøkte jeg Johannes Brubakken på Tretten. Johannes fortalte en rørende historie om Lars som han hadde hørt av sin bestefar, Johannes, broren til Lars. Før Lars reiste fra Tretten sommeren 1872, tok han en tur opp til Brobakkensetra på Grunna i Øyerfjellet. Der hadde han vært mye som barn før han dro til døveskolen i Christiania. Fra setra gikk han til Åstkjyrkja og satte et kors på toppen av varden, som en hilsen og et minne om seg selv.

Reisen mot vest

Lars tok farvel med foreldre og søsken og forlot hjembygda for andre gang i sitt liv, denne gangen for godt. Han tenkte sikkert på foreldrene. Men de var ikke alene. Den yngre broren, Johannes, overtok gården. Johannes giftet seg i 1875 med Lisbeth Jensdatter fra Fåvang, og foreldrene ble føderådsfolk hos dem. Lars kunne rette blikket mot en annen framtid og starte reisen mot det løfterike landet.

Vi kan tenke at Lars kastet et blikk mot kirkegården da han passerte Øyer kirke og sendte en vennlig tanke til prost Nissen, som lå begravd der. Vel framme i Christiania tok rederiets agent ham med til rederiets kontor, der den forhåndsbestilte billetten ble betalt, kontrakten klargjort og bagasjen tatt hånd om for å bli brakt ombord i skipet. Deretter gikk turen til politikammeret for å undertegne den lovpålagte kontrakten og registrere seg i protokollen.

Avgangen skjedde først neste dag. Kanskje dro Lars ut til Schafteløkken for å overnatte og for å si farvel til Balchen og de andre lærerne ved døveinstituttet. Lars visste at Balchen likte å følge med på hva hans tidligere elever tok seg til. Hans gamle lærer hadde nok sine betenkeligheter når det gjaldt utvandringen. Balchen så helst at elevene slo seg ned i trygge omgivelser på landsbygda. Han var skeptisk til bylivet med dets mange fristelser og farer. Men han kjente Lars godt. Balchen visste at Lars hadde gode evner og var en stødig kar. Derfor var han nok ikke så bekymret for ham som for mange andre av sine elever.

Fredag ettermiddag 19. juli 1872 seilte Lars ut fra Christiania med Wilson Linjens S/S Oder. Han reiste sammen med 97 andre utvandrere. Ingen av disse var fra Øyer. Oder gikk til Hull i England. Derfra gikk reisen med tog til Liverpool, der han gikk om bord i White Star Linjens flunkende nye flaggskip S/S Adriatic, som 25. juli la ut med kurs for New York, dit han ankom allerede 3. august. Derfra gikk reisen videre med tog vestover til reisemålet, som var byen La Crosse, ved elva Mississippi, rett ved grensen til Minnesota. Lars må ha bestemt seg for å satse på bylivet. La Crosse egnet seg godt, og søster Marthe hadde slått seg ned like i nærheten.

Skomaker i La Crosse, Wisconsin

På den tiden da Lars kom til La Crosse, var byen inne i en rivende utvikling, først og fremst takket være den voksende trelastindustrien. Innvandrere fra mange land strømmet til, ikke minst fra Norge. Nordmenn utgjorde den nest største utenlandsfødte folkegruppen i byen. Også i distriktet omkring slo mange nordmenn seg ned som farmere.

Søsteren Marthe og svogeren Peder Amundsen Hong bodde i Viroqua, like sør for

*Main Street, La Crosse. Skomakerverkstedet der Lars arbeidet lå i bygning nr 2 på venstre side.
(Foto utlånt av La Crosse Public Library)*

La Crosse. Det fantes også andre slektninger ikke langt unna, blant annet onkelen Johannes Larsen Hovde, som bodde i Coon Prairie i Vernon county, et område som ble kalt "Amerikas Gudbrandsdal".

En del år senere, på 1890-tallet, kom fire av barna til hans søster Karen Hagebakken, Ole, Gina, John og Erik, til det samme området. Gina arbeidet noen år som kokke hos en "tømmerbaron" i La Crosse, og hun og Lars fikk god kontakt. Gina giftet seg senere med Even Johansen Toft fra Follebu og slo seg ned i Cumberland i Barron County. Det er fra Ginns etterkommere vi har bildene av Lars og brevet som er bevart etter ham.

Med den økonomiske veksten La Crosse var inne i, var det ikke vanskelig for Lars å få arbeid. Han ble ansatt som skomaker på verkstedet til sko- og støvleforretningen Quinn &

Batchelder, som lå i 201 Main Street i sentrum av La Crosse. Byens årlige adressebøker viser at Lars arbeidet i dette firmaet helt til få år før han døde. På sine eldre dager fungerte han også som kontormann.

Kurs i engelsk tegnspråk

Ikke lenge etter at han var kommet til Amerika, begynte Lars å kalle seg *Louis Guttormson*. Derfor er det vel på sin plass å kalle ham det samme i resten av artikkelen.

Språkproblemene var spesielt store for en som var döv. Det sier noe om Louis' vilje og evne til framdrift at han ganske snart etter ankomsten reiste til "Wisconsin Institute for the Deaf and Dumb" i byen Delavan i Sør-Wisconsin og tok et kurs i engelsk tegnspråk. Men han kunne neppe gjøre seg særlig forståelig med engelsk tale. I den amerikanske folketel-

lingen i 1900 er det svart ”nei” i kolonnen for spørsmålet om han kan snakke engelsk, men ”ja” om han kan lese og skrive engelsk.

At han kunne skrive rimelig bra engelsk dokumenteres i brevet som er bevart etter ham, skrevet i 1921 til niesen Gina Toft i Cumberland. I brevet forteller Louis blant annet at han nettopp har hatt besøk av et par slektninger i skomakerverkstedet, noe som bekrefter at han i en alder av 76 år fortsatt var aktiv i sitt yrke.

En bemerkelsesverdig begivenhet

På døveinstituttet i Delavan traff Louis jenta som skulle bli hans kone, Isabella Drake, som også var døv. Isabella var åtte år yngre enn Louis. Hennes far, Lemuel Drake, var byggmester og entreprenør og var en aktet mann med høy sosial status i La Crosse. Louis og Isabella giftet seg 9. mai 1878 i First Baptist Church i La Crosse.

Byens avis, La Crosse Tribune, brakte et langt og begeistret referat fra vielsen og bryllupsfesten på førstesiden. Avisen karakteriserte vielsen som *”en av de mest bemerkelsesverdige og interessante sosiale begivenheter som noen gang har funnet sted i denne staten”*. At to døve giftet seg, var rett og slett en sensasjon. Spesielt var det uvanlig at en døv kvinne giftet seg. Døve kvinner hadde *”daarlige Chanser i det ekteskapelige lotteri”*, skrev den norske legen Vilhelm Kristian Uchermann i en doktorgradsavhandling på 1890-tallet om de døves situasjon i Norge. Han påviste i sin undersøkelse at bare fem prosent av døve kvinner var gift. Situasjonen var neppe annerledes i Wisconsin.

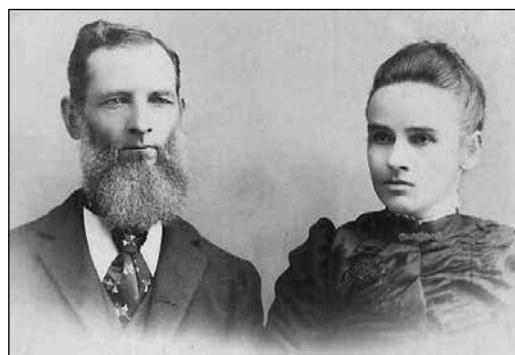
La Crosse Tribune skriver at den store kirken var overfylt med ivrige tilskuere i god tid før seremonien skulle begynne, ja, mange kom rett og slett ikke inn! Louis ble fulgt inn

i kirken av brudens stemor, som var jevn gammel med brudgommen. I den overfylte kirken satt sikkert Marthe og kjente på stolthet over den stilige broren.

Louis må ha gjort seg sine tanker der han vandret oppover kirkegulvet for å bli viet til en vakker kvinne fra en av byens beste familier. Det var bare seks år siden han kom alene som en fattig skomaker fra en bygd der knapt noen kunne ha forestilt seg den scenen som nå utspilte seg for hans øyne. Hjemme på Tretten ble nok far Guttorm og mange med ham en smule overrasket da de fikk meldingen om giftermålet til Lars der borte i Amerika.

Byens beste borgerskap fulgte med interesse den norske innvandreren som skulle gifte seg med en av det samme borgerskapets døtre. Søsteren til Isabellas stemor, som var ekspert på tegnspråk, oversatte prestens tale og spørsmål for det døve brudeparet. La Crosse Tribune konstaterer at ingen oversettelse var nødvendig da Louis kysset bruden, en handling journalisten omtaler som et *”universelt språk som alle land og folk kan forstå”*, og *”som endog døve ser ut til å sette pris på.”*

Bruden blir beskrevet som en vakker, livlig og intelligent dame, mens brudgommen omtales som en stilig *”gentleman”*, *”framgangsrik”* og *”hardtarbeidende”*. Ja, Louis hadde vært

Louis og Isabella ca 1880. (Foto utlånt av Iris Lambert)

flittig. Han hadde nettopp fullført byggingen av et nytt hus. Mange av møblene i det nye huset hadde han også snekret selv, kan avisen fortelle.

Etter vielsen holdt brudens foreldre en mottagelse for ca femti slektninger, naboer og venner i huset sitt i 9th Street. Her ble gjestene underholdt med musikk, blant annet en serenade for strykeorkester skrevet for anledningen av en slektning av bruden. Presangene var mange og fine, leser vi. To store bord var fulle av vakre minnegaver fra slekt og venner.

Da det høsten 2009 ble kjent i La Crosse at jeg arbeidet med en artikkel om Louis, slo La Crosse Tribune på nytt opp historien om hvordan innbyggerne i La Crosse for over 130 år siden gikk mann av huse for å være vitne til vielsen av den døve skomakeren fra Norge og den unge, døve La Crosse-jenta.

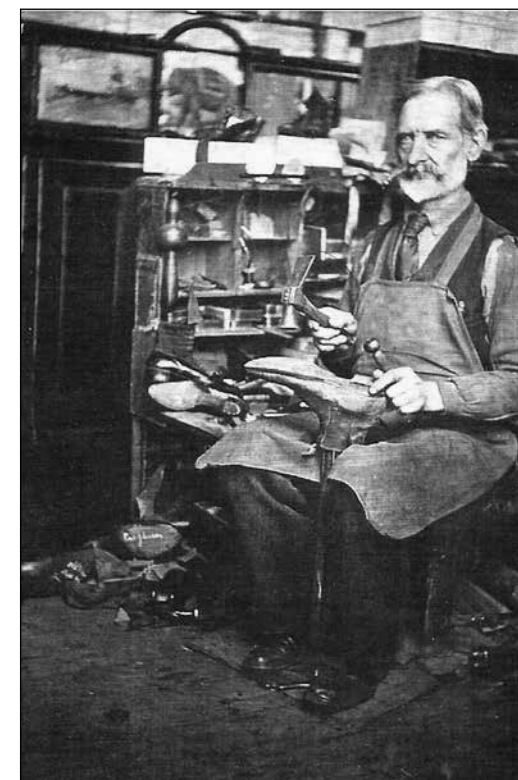
Etter bryllupet flyttet Louis med sin brud inn i sitt nybygde hus, som lå i 6th Street South nr 819, i et utbyggingsområde like sør for bykjernen. I dette huset bodde Louis så godt som resten av sitt liv. Huset står der fortsatt i det som også i dag er en stille villagate. Utvendig ser huset akkurat slik ut som det gjorde da Louis og Isabella bodde der.

Året etter at de giftet seg, fødte Isabella et barn. Til deres store sorg var barnet dødfødt. De fikk ikke flere barn.

Stilig gentleman

Vi vet ikke så mye om hvordan Louis var som person og menneske, bortsett fra at attestene fra unge år dokumenterer at han var meget livlig og hadde gode evner. Han hadde åpenbart også stort pågangsmot, og lot seg ikke stoppe av sin funksjonshemning, til tross for fordommene som døve møtte i hans samtid.

Bildet av den unge Louis viser en pen mann med et sterkt ansikt. Skjegget er langt,

Louis i skomakerverkstedet. (Foto utlånt av Iris Lambert)

som moten tilsa, og vi ser at det tidlig ble grått. En skolekamerat fra Balchens døveinstitutt husker ham som en kar med en flott holdning og som alltid stilte ren og pen i tøy. Denne beskrivelsen bekreftes av bildene av ham. Han framstår som en stilig gentleman, og det er lett å forstå at La Crosse Tribune omtaler ham som en mann *”noen hver kunne ønske å treffe”*. I skomakerverkstedet ser vi den trygge og solide håndverkeren med slipset på plass, og bildet av den gamle Louis i søndagsstasen sammen med sin sykdomspregede Isabella utenfor huset i 6. gate viser at han fortsatt er rak i ryggen, velkledd og stilig. Vi merker oss at skomakeren ikke gjør skam på sin stand, men stiller i forbilledlige blanke sko.

Isabella og Louis på deres gamle dager utenfor huset i 6. gate. (Foto utlånt av Iris Lambert).

Kontakt med slekt og venner

Kildene vitner om at Louis holdt god kontakt med slekt og venner, både i Amerika og i Norge. I 1892 var han tilbake i Norge på besøk. Ved siden av å besøke familie og venner på Tretten, besøkte han døvesamfunnet i Kristiania og døveskolen på Hamar.

I Kristiania møtte han Conrad Svendsen, som året etter ble Norges og Nordens første prest for døve og gjorde en pionerinnsett for Norges døve. Svendsen redigerte De døves blad, som fungerte som menighetsblad for døve over hele landet, og som også formidlet stoff fra og om norske døve i Amerika. Louis abonnerte på bladet og sendte brev som Svendsen ofte gjenga i De døves blad.

Louis reiste mye omkring i Wisconsin og Minnesota og besøkte slektninger og andre døve. Søster Marthe flyttet i 1897 fra Viroqua til Barron, litt lenger nord i Wisconsin, men det var ikke lenger unna enn at de kunne møtes ofte. Vi vet også at han hadde god kontakt med fetteren Lars Hovde og hans familie.

En av niesen Ginas døtre, Clara Toft, forteller i et brev i 1982 til en felles slektning i Norge, at hun kan huske at Louis våren 1906 var på et flere dagers besøk hos dem på gården i Cumberland. Clara var da bare seks år, men den døve slektningen gjorde tydeligvis så sterkt inntrykk at hun kan fortelle levende om besøket 76 år senere. Hun forteller at etter besøket fikk både hun og den ett år eldre broren tilsendt hvert sitt kort fra Louis med døvetegnene, slik at de kunne lære å "tale med hendene", som han uttrykte det.

I 1911 forteller han selv i et brev gjengitt i De døves blad om et besøk hos nevøen Gustav Brobakken, eldste sønn av broren Johannes. Gustav utvandret i 1901 og bodde med sin familie i St Paul, Minnesota, der han hadde et "hyggelig, nytt hus", skriver Louis. I 1909 var Gustav Brobakken med å stifte Gudbrandsdalslaget i Amerika.

Vennen Kari Sandvig

Naturlig nok engasjerte Louis seg i døvesaken. Det ble stiftet en organisasjon for døve, La Crosse Deaf and Mute Association. Her var Louis aktiv, han hadde han tillitsverv både som nestleder og kasserer. Foreningen møttes en gang i måneden i YMCA's lokaler. Etter hvert ble det også holdt gudstjenester for døve i de samme lokalene. En døveprest fra Minneapolis betjente fem forskjellige byer, og kom til LaCrosse en gang i måneden.

Louis holdt mye kontakt med andre døve, ikke minst med sin gamle skolekame-

rat og sambygding, Kari Sandvig. I likhet med Louis, flyttet hun etter konfirmasjonen i 1862 hjem til Tretten og bodde hjemme inntil hun i 1870 utvandret sammen med foreldrene, Engebret Olsen Sandvig og Johanne Johannesens datter og sju søsken.

Karis familie bosatte seg i Red Cedar i Dunn County, et stykke nordvest for La Crosse. Her bodde også Kari hele sitt liv. Etter hvert fikk Carrie, som hun nå kalte seg, sitt eget lille treroms hus, der moren bodde sammen med henne i ti år. De siste ti årene bodde hun på gården hos sin søster Lisbeth og svogeren Ole Torgersen.

Som de fleste andre døve kvinner på hennes tid ble Carrie aldri gift. Hun arbeidet de første årene i huset hos foreldrene. Senere hadde hun også mye syarbeid utenfor hjemmet ved siden av at hun gjorde en stor innsats i omsorgen for de syke i lokalmiljøet. Folketellingen i La Crosse i 1880 viser at på dette tidspunktet bodde Carrie hos Louis og Isabella i deres nye hus i La Crosse. Hun er i folketellingsskjemaet titulert som "servant". Antagelig betyr det at hun var tilkalt som hushjelp i forbindelse med at Isabella og Louis skulle ha barn. Hvor lenge Carrie ble i huset, vet vi ikke, men neppe særlig lenge ettersom barnet døde.

Carrie var ofte på besøk hos Louis og Isabella i La Crosse. I et brev til De døves blad i 1907 forteller Louis at Carrie nylig hadde vært på et sju uker langt besøk. Selv besøkte Louis også Carrie flere ganger. I et annet brev gjengitt i De døves blad, forteller han om et besøk hos Carrie i januar 1911, bare noen måneder før hun døde. Carrie var da syk. Han forteller at han fikk en salmebok av Carrie i fødselsdagsgave.

Louis var i det hele tatt en viktig person i Carries liv. Han var hennes fortrolige og fun-

gerte ifølge Murrays avhandling som hennes viktigste kontakt med døvesamfunnet både i Amerika og i Norge. I 1907 forteller hun i et brev til døveprest Conrad Svendsen, at hun hadde hatt besøk av Louis og at de hadde hatt en "god prat". "Jeg kan snakke med han om alt det jeg vil", skriver hun. Louis sørget for at hun fikk tilsendt De døves blad fra Norge og han betalte kontingenten for henne. Selv forteller Carrie begeistret i et brev til De døves blad i 1907 om besøk i La Crosse, der Louis tok henne med til døvegudstjenester.

Carrie var åpenbart et meget godt menneske og en gudfryktig og from kristen. En skolekamerat fra Balchens døveinstitutt forteller at hun alltid "tok lærernes råd til sitt hjerte" og at hun aldri var uvennlig mot noen. Hun skrev beretninger i De døves blad om hvor stort det var for henne å oppleve at døve mennesker som verken var døpt eller konfirmert, fikk kristendomsopplæring av døvepresten slik at de kunne døpes og bli konfirmert.

Carrie døde av tuberkulose 27. juli 1911.

"De bedste Forhaabninger"

Louis holdt seg frisk og rask det meste av sitt liv. Isabella derimot, ble i sine eldre år mye plaget av sykdom. Hun døde 1. november 1924 og ble begravd på Oak Grove Cemetery i La Crosse. Kort tid etter flyttet Louis til aldershjemmet Skaalen Nursing Home i Pleasant Springs, nær byen Stoughton sør i Wisconsin. Dette er et område med mange norske immigranter og som fremdeles er sterkt preget av norsk kultur og tradisjon. Aldershjemmet ble drevet av The Norwegian Lutheran Church Synod og var beregnet for eldre mennesker som tilhørte kirker innenfor den norske synoden.

Louis bodde på Skaalen Nursing Home i

*Aldershjemmet Skaalen Nursing Home i Pleasant Springs, der Louis levde sine siste år.
(Foto utlånt av Dawn L. Zaemisch)*

tre år til han døde 30. september 1927, nærmere 83 år gammel. Han ble begravet fra Our Savior's Lutheran Church i La Crosse. Begravelsen ble forrettet av pastor H. G. Magelssen, som hadde vært prest i denne kirken helt siden 1903, og som Louis kjente godt.

Vi vet ikke hva pastor Magelssen sa i minnetalen, men kanskje pekte han på at Louis hadde forvaltet sine evner på en god måte, mennesker til gagn og Gud til ære. Den døve gutten fra Brobakken på Tretten viste seg ver-

dig de gode attester han fikk av sin sogneprest og av distriktslegen på Lillehammer. *"De bedste Forhaabninger"* som prost Nissen hadde til ham, ble ikke gjort til skamme. Louis fikk *"Oplysning og Veiledning"* og han lærte et fag. Han brukte sine evner og forvaltet på beste måte de muligheter han fikk, og ble, som dr. Baumann uttrykte det, *"et nyttigt Medlem af Samfundet"*.

Dødsannonsen viser at Louis Guttormson ble gravlagt på Oak Grove Cemetery i La Crosse. Direktøren for gravlunden kunne påvise for meg på gravlundskartet at Louis ble gravlagt ved siden av Isabella. Isabellas grav er fortsatt markert med en minneplate. Louis' grav har dessverre verken minnestein eller plate. Det kan skyldes at Louis ikke hadde noen etterkommere, og at det derfor ikke var noen som sørget for gravstein. En desto større glede er det derfor å kunne reise ham et lite minne med denne artikkelen.

OBITUARY

LOUIS GUTTORMSON

Louis Guttormson, 83, a resident of La Crosse for many years, died at Stoughton on September 30.

Funeral services will be held in La Crosse Monday afternoon at 2:30 from Our Saviour's Lutheran church. Interment will be made in Oak Grove cemetery.

Dødsannonsen i La Crosse Tribune, 2.oktober 1927.

Gerd Agnethe Wedum

Hornsjø høyfjellshotell

Høyfjellshotellet var en gang landets største med sine 401 senger. Hotellet knivet med Storefjell høyfjellshotell ved Gol om å være landets største. Da var det Albert Wedum og hans hustru Elisabeth født Nermo som drev stedet. I 1938 hadde de kjøpt Hornsjø seterhotell av et aksjeselskap med Ola Bjørneby som bestyrer. De betalte 28.500 kroner for seterhotellet og døpte det om til høyfjellspensjonat. Da hadde stedet plass til 45 gjester og staben bestod av 10 – 12 personer. Den gang holdt det åpent bare noen måneder i året. I starten var adkomsten til Hornsjø vanskelig om vinteren. Da måtte gjestene ta seg over fjellet fra Øyer, enten med hest og slede eller ved hjelp av ski og truger. Men fra 1946 kunne gjester hentes på Lillehammer og bringes videre fra Nordseter med beltebil. Først i 1960-årene fikk hotellet helårs bilvei fra Brumunddal og videre gjennom Åstadalen til Hornsjø.

Men Albert og Elisabeth bygde etter hvert ut stedet til et stort høyfjellshotell med helårs drift og 40 ansatte. I 1949 ble Gamlebygningen revet og erstattet med et nybygg med 25 sengerom. Deretter var det bygging nesten hvert år fram til 1975. Det var ikke bare enkelt å drive hotell så langt inne i fjellet. Men ved hardt arbeid og god økonomistyring fikk

de det til. De fulgte en gylden regel om ikke å kjøpe inn mer enn det en solgte for i måneden. Da fikk de aldri problemer med likviditeten. Lønnsutgiftene var heller ikke så store før krigen. En værelsespike fikk f.eks 40 kroner i måneden, og kokken hadde 190 kr pr. måned. Det var slitsomt med lange arbeidsdager og ikke noe som het overtidbetaling. Men de ansatte bodde ved hotellet og var et godt team som hjalp til der det trengtes.

Seterhotellet Hornsjø hadde opprinnelig vært i familien Nermos eie og tatt imot gjester helt fra 1876. Det var Elisabeths Wedums besteforeldre Johannes og Elisabeth Nermo som bygget opp stedet. Det begynte med et tilbygg til eldhuset på setra som fikk navnet Bodsfeingslet. I 1884 lånte Johannes Nermo 800 daler av sin bror til det første hotellbygget. Det ble åpnet i 1887 og inneholdt kjøkken spisesal, 8 soverom og kontor. I 1903 ble Nybygget med bl.a 10 nye soverom og møbler fra Mesnalia tatt i bruk. For det meste var det søsken av eierne som stod for den daglige drift. Familien Nermo eide stedet helt fram til 1918. Deretter var det flere eiere inne i bildet, en av dem var Georg Døbler. Elisabeth førte således videre en familietradisjon da hun og Albert Wedum overtok denne turistbedriften like før krigen.

Gerd Agnethe Wedum

Oppvekst og arbeid på Hornsjø

Jeg ble født i Granli i Øyer i april 1945. Mine foreldre er Albert og Elisabeth Wedum. Jeg vokste opp sammen med 5 søstre: Anne-Lise, Jorunn, Marit, Solveig og Toril. Vi bodde først i Granli og på Hornsjø, og senere i Lillehammer. Mor og far var på Hornsjø i sommer- og vintersesongene i alle år. Derfor var det Dagny barnepike som passet oss mye av tiden. Dagny hadde kommet til oss før jeg ble født. Hun hjalp mor både med oss barna og andre ting på Hornsjø når vi var der. Tante

Elfrid passet oss noen ganger også før hun giftet seg med onkel Kristian på Aasletten. De fikk aldri barn så jeg skulle bo der da jeg gikk i 1. klasse på Solvang skole. Men det ble for tøft for ei lita jente. Jeg bare stod i vinduet og så etter kusine Kari og søstrene mine. Det ble til at jeg fikk flytte oppover til Granli igjen. Det hadde også vært meningen at søster Solveig skulle vokse opp på Aasletten. Men det ble det heller ikke noe av.

Jeg var mye sammen med kusine Kari på

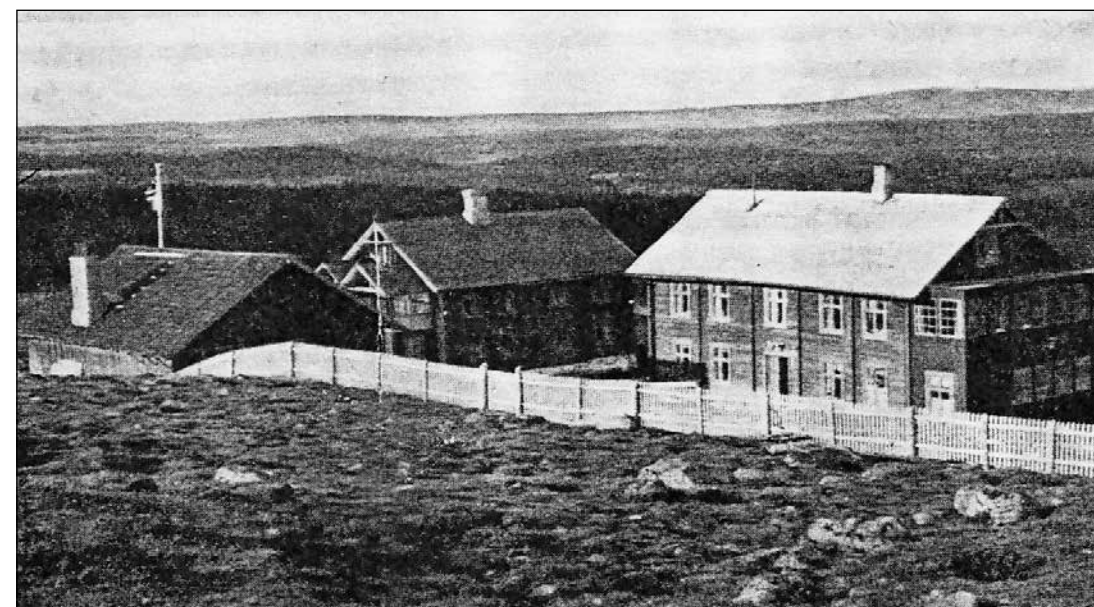
1. kl ved Solvang skole 1952.

1.rekke fra venstre: Gerd A Wedum, Inger Moheim, Reidun Olsen, Gerda Ihle (lærer), Brynhild Lundgård, Jenny Fjellstad. Bak: Olav Riseng, Finn Kurland, Ottar Moe.

Nermo før vi flyttet til Carl Lumholtz gate i Lillehammer i 1956. Kari og jeg hadde det fint og mye moro. Vi lekte med Iver Berg også. Kari og jeg fant på mye artig og sprøtt da vi var barn. Det ble holdt bryllup i dukkestua, og vi hadde dekket på til mange gjester i spisesalen. Kari og Iver var brudeparet. Kari hadde et sengeteppe til brudekjole og en krans av markblomster, og Iver en flosshatt vi hadde funnet på loftet. Stort bryllup ble det med prest, brudepike og onkel, tante og andre barn som gjester. En sommer var Kari og jeg på Eiken Pikeskole ved Horten for å lære å svømme og komme oss ut litt. Jeg var egentlig for ung, men fikk bo i hovedhuset med husbestyrerinnene som var strenge men rettferdige. Det var mange Oslojenter som bodde i små hus ved skolen. De var eldre og jålete byjenter. Vi lærte i hvert fall å svømme den sommeren. Jeg var beskjeden overfor andre og litt av en reddhare. Det var forferdelig med saltvann og brennmaneter, men ut i sjøen skulle vi. Ikke noe kjære mor der i gården, så vi måtte hoppe fra brygga også.

Som barn var vi sjelden med bort på besøk. En gang ble vi bedt i juleselskap hos fars Haugstanter. De bodde alene og var skikkelige ordensdamer. Det var dekket på i finstua med stiva, hvite duker. Det ble servert sjokolade og småkaker til slutt. Vi hadde fått klar beskjed om ikke å søle, men så skjer det at sjokoladekoppen velter. Mor ble nok veldig lei seg, men de kloke tantene tok det med fatning. "De er da bare unger," sa de, "og vi har da tid til å vaske, Elisabeth." Men det kunne nok være vanskelig for mor å ha med alle oss bort. En grunn var at vi var så mange, og dessuten klarte vi ikke å sitte rolig hele tiden.

Det er spesielt å vokse opp på et feriested for gjester, men for meg var det et hjem på godt og vondt. Mange trodde nok at vi levde som gjestene, men slik var det ikke. Vi måtte tidlig være med å arbeide. Noen av våre oppgaver var å plukke blomster til alle bord i spisesalen og rydde bort flasker etter servering. Så fort vi var store nok, fikk vi servere gjestene. Dessuten jobbet vi i resepsjonen, og vi var også med og vasket og redde senger på

rommene. Det var mye folk rundt oss hele tiden når vi var på Hornsjø. Om sommeren var det folk og dyr på mange av setrene i området. Vi var mye omkring og fikk prøve oss på melking noen ganger også. Den varme osten til Ragna på Holmesetra glemmer jeg ikke. Vi satt på melkerampene rundt setra og så på livet og tok en liten hvil. Men kuene og oksene som gikk på beite var jeg ikke like glad i. Jeg trodde at oksene var sinte, så jeg var redd for å gå utenfor grinda alene. Dagny var med oss av og til, og jeg husker en lite hyggelig opplevelse. Da var det en okse som løp etter oss helt til grinda hjemme. Hestefølge var heller ikke å spøke med når de kom flygende.

Far passet oss ikke mye når vi var på Hornsjø, men av og til fikk han beskjed om å ta noen av oss med på tur. Ikke tur i fjellet, men på biltur, for han trengte noen til å åpne grindene. Han ringte da ofte til bestemor Aasletten og sa at han tok seg en tur. Da vet jeg at hun svarte: "Da vil du vel ha pannkaku da Albert." At det var flere av oss spilte ingen rolle. Pannekakene til bestemor var helt topp for oss alle. Vafler og varm sjokolade fikk vi også. Noen ganger var vi så heldige at tante Elfrid serverte varm kalvedans med rød saus. Det var stor stas, for vi var lei all hotellmat.

Jeg savna mor og far mye i hverdagen, for vi så hvordan andre barn hadde det. Tenk å få

reise til hytte på Nordseter om sommeren, eller få bade i Badedammen. Bare det å få være nede i Lillehammer hvor det var blomster og grønt hadde vært fint. I fjellet ved Hornsjø var det ikke slik. Riktignok fikk vi være med til Danmark og Sverige et par dager før skolen begynte igjen. Der besøkte vi tivoli i København og Liseberg. Det var jo stas å få bo på et annet hotell hvor vi kunne fly i gangene. På skolen fortalte vi fra sommerferien, men da ble de andre elevene misunnelige. De var spydige mot oss fordi vi hadde vært i utlandet. Ingen visste at vi hadde arbeidet mye hele sommeren ellers. De trodde det ikke når vi fortalte det. Etter deres mening gikk vi vel bare tur og koste oss. Også fikk vi være med på dans om kvelden trodde de. Jeg syntes alt var så annerledes i forhold til andre familier.

Det var så mye andre barn ikke forstod. Jeg ble et mobbeoffer på skolen i Lillehammer da jeg begynte der i 5.klasse. Vi kom jo fra Øyer der de hadde nynorsk i skolen. De andre ungene forstod nesten ikke hva vi sa. Det var tungt mang en gang. Jeg hadde også dysleksi som medfører vansker med å lese og skrive, men det ble jeg ikke klar over før jeg var voksen. Dessuten var jeg lang og hengslete med rødlig hår og skjeløyd. Det var mange vonde dager. Hjemme fikk vi aldri ha med oss andre barn, for det var vel nok med alle oss.

Vi satt alltid på romma våre med leksene, og det vi ikke fikk til måtte vi bare hoppe over. Jeg gikk likevel over til Marianne og fikk litt hjelp av henne hvis hun kunne det. Hjemme der satt de mye ved kjøkkenbordet, og hun fikk hjelp av foreldrene. Det var ikke lett å vente til far kom og kanskje hadde tid til å hjelpe oss. Far spilte bridge en gang i uka, så var det noe vi lurte på måtte vi spørre han da. Av og til overnatta han til dagen etter, og noen ganger var også mor med. Det var helst hvis vi hadde grått i telefonen for noe vi var uenige med Dagny om.

Jeg var av og til lei meg på søndager når vi dro fra Hornsjø til Lillehammer igjen. Da trøstet mor oss og sa at hun kanskje kom en tur i løpet av uka. Så fikk vi med oss en femmer til godteri, og vi tok med oss litt sjokolade fra hotellet også. Etter hvert skulle vi ha penger til bladene Romantikk og Love også.

På Hornsjø pleide vi unge å følge med på hva utenlandske gjester hadde på seg. Slik kunne vi være de første på skolen med nye moter. Vi var så heldige at mor og far ofte var i Danmark og Sverige og fikk kjøpt slike klær der. Gå i butikker for å kjøpe klær gjorde vi sjelden. Vi ringte helst til butikkene i Lillehammer og fikk med bussen det vi trengte. Mor fikk sine kjoler fra Hildur Hemme i Oslo, og far fikk sydd dresser hos Belsvik i Lillehammer. Men en gang fikk jeg og min venninne Marianne reise med toget til Oslo. Der gikk vi på shopping i de fine butikkene: Hoff, Haraldsen, Gasmann, Silkehuset og ikke minst hos Steen og Strøm. Vi kom hjem med cardigansett fra Silkehuset. Dette var noe som ikke alle hadde gjort. Vi ble mobba på skolen for den turen.

Jeg gikk folkehøyskolen på Hundorp i 1962. Det var tante Dagny og onkel Are som

drev der. Det var viktig å lære å sy og kokke. Her traff jeg Runi fra Brumunddal. Vi har hatt god kontakt i alle år etterpå, og Runi var senere forloveren min. Runi bodde i et helt moderne hus. Jeg hadde ikke vært inne i noe slikt før. En gang overnattet jeg på Hamar hos Inga som jeg også hadde blitt kjent med på Hundorp. Der var det hvit duk på bordet med servietter og ristet brød til frokost. Jeg hadde aldri vært i et hjem hvor det var slik. Hjemme på Lillehammer brukte vi voksduk. En gang fikk Runi og jeg være med hennes far til Domkirkeodden og spise middag der. Han kjørte oss også til fester rundt omkring. Det var stort for meg å få være med i hans store Rambler.

Runi og jeg var sammen på mange juleball og fester på Hedemarken. Jeg fikk aldri være lenge borte, og far sa at han kunne komme og hente meg hvis jeg fortalte hvilken gard jeg var på. Han hadde nok gjerne sett at jeg ble gift med en av disse gardbrukerne. Men slik gikk det ikke. En vinter fikk jeg lov til å ha nyttårsfest på Hornsjø. Jeg inviterte flere gutter fra Hedemarken. Tre av dem gikk på skogskolen på Evenstad, og de kom på ski over fjellet fra Østerdalen. Det måtte ha vært en tøff tur for å komme på fest. Bror til en av dem kom med smokingene deres i beltebil. Festen var meget vellykket, og ble en opplevelse for livet som jeg tenker tilbake på med glede.

Mor og far eide og drev Hornsjø høyfjells-hotell i mange år. De stod på og delte arbeidet mellom seg. Far tok seg av kontorarbeid, salgsreiser og henta gjester med drosje og etter hvert buss også. Mor tok seg av kjøkkenet, spisesalen og gjesterommene, men hun kastet ofte av seg forkleet for å ta i mot gjester som ankom. De har aldri lagt skjul på at det stundom var et hardt liv. I begynnelsen var det ikke innlagt vann på rommene, og det var vedfyring over alt. Elektrisk lys var det heller

ikke før de fikk et aggregat og noe senere kraftlinje fram til hotellet. Kristine (Skog) på kontoret styrte pengene og regnskapet sammen med far. Det var ei luke i veggen mellom hennes og fars kontor. Hun var streng men snill, så jeg lærte mye av henne. Mor måtte ofte gå inn og hjelpe henne med plassering av gjester. De hadde et stort kart med alle romnummer og hvor navn på gjester ble skrevet opp. Når mor var inne på hennes kontor, var det akkurat plass til to stoler og kartet. Far ville helst ikke si nei til folk som ringte for å bestille rom. Så det ble ofte sene kvelder for å gjøre alt klart når gjester skulle komme dagen etter. Mor klaget ikke selv om det var mye å gjøre. Hennes motto var: "Det er ingen som har vondt av å jobbe."

Jeg var heller ikke gamle jenta før jeg fikk arbeidsoppgaver. Jeg likte meg best ute sammen med Leif (Lie) gardskar. Passopp og jeg var med han og dro ved fra saga blant annet. Av og til ble jeg nok litt lei arbeidet og sa til Leif at nå fikk vi gå inn å eta. Det var trivelig å jobbe sammen med Leif, så jeg ble glad i han. Jeg lærte mye av han også. Han var flink til å fortelle, og han var godt orientert om det meste. Det var nok fordi han leste aviser hver dag. Han bodde i en bolig som vi kalte Chat-tø nøff fordi det tidligere hadde vært grisehus. På Hornsjø hadde vi mange biler, og det var stas å få være med far på biltur. Han var en flink sjåfør, men som sjåførlærer var han ikke tålmodig nok. Jeg klarte likevel å ta førerkort så snart jeg hadde fylt atten år. Vi måtte jo kunne kjøre bil for å hente folk og varer på Lillehammer. Jeg kjørte som regel ei Folke-vogn boble. Mor hadde i alle år vært med far som veiviser. Men da hun som vel voksen endelig hadde fått sertifikat, gikk det ikke så bra. Hun var så uheldig å kolliderer en gang i Lillehammer, og etter det kjørte hun aldri selv.

Min mor var en god læremester i hotell-drift. Etter at jeg hadde gått ferdig skoler, hadde jeg et opphold i England. Da jeg hadde giftet meg og fått barn, kom jeg tilbake Hornsjø med mann og to døtre. Min mann var utdannet kokk. Vi arbeidet sammen med mor og far på Hornsjø noen år. Hotellet var da i vekst. Jeg jobbet som oldfrue, og hadde noen jenter under meg. Jentene kom fra alle kanter av landet, og noen menn kom også helt fra Pakistan. Skoleungdom var det mange av om sommeren. De var også med og serverte til middag om kvelden. Mange av dem var flinke og fortsatte i hotellbransjen. De fikk gode stillinger etter læretiden hos oss. De hadde ikke arbeidsklær da de kom, så jeg måtte sørge for det. Det var rondastakk som ble brukt i spisesalen, og jeg måtte holde disse i orden. Selv hadde jeg hatt min egen vevde og håndsydde hverdagsbunad som jeg laget på folkehøyskolen på Hundorp. Den hadde dessverre blitt borte mens jeg var i England. Rondastakken min ble også borte, så jeg hadde nok for mye å passe på. Som oldfrue var det så mye annet å ordne ellers også.

Mor og far sa bestandig at gjesten alltid har rett. Jeg syntes nok at det var feil mang en gang. Vi pleide å bære kofferten opp på rommet for gjestene. Hotellet hadde lange korridorer så det var vanskelig for fremmede å finne fram. Mor fikk alltid den lengste og vanskeligste veien. Men hun pratet hele veien og fortalte om hvor svømmehallen var, og hvor de kunne gå for å ta en tur i fjellet. Og før de visste ordet av det, var de fremme på rommet og godtok som oftest et lite rom med håndvask og WC/dusj i gangen. Jeg lærte også dette knepet etter hvert. Mange dager gikk jeg flere kilometer i gangene med rent sengetøy, skittentøy til vaskeriet og søppelsekker ned i kjelleren. Denne form for mosjon hadde jeg i flere år. Det hendte at vi av og til fikk tid til en kveldstur rundt setra. Men om sommeren var det så mye fluer og mygg at vi var glad for å komme inn igjen. Min mann og jeg bodde med jentene og 3 bikkjer på et hotellrom midt i en gang der gjester passerte både sent og tidlig. Stua som vi også kunne bruke, lå på den andre siden, bad og WC var enda lenger unna. Den gang var det også slik at det var

potter på alle rom uten WC, så det var ikke mye luksus.

Når hotellet var som fullest med gjester, kunne det hende at far hadde tatt imot for mange bestillinger. Da måtte han og mor flytte ut av rommet sitt og ligge på flatmadrass i stua. Far syntes at dette var helt i orden. Men så var det heller ikke han som måtte flytte sengetøy og andre eiendeler. Det var mor og jeg som fikk den jobben. Det ble ikke mye privatliv med bare ei skyvedør ut mot korridoren. Jeg var ofte innom far når han hadde lagt seg og spurte om han lå bra. "Utmerket," var svaret, men mor var ikke alltid like fornøyd. Det var ikke så rart, slitne og trøtte som de

var etter en lang dag. Men slik er det å drive hotell. Da må gjestenes behov for rom og seng komme først. Om kvelden pleide far å spørre: "Fikk dere plass til alle i dag? Hvor mange har vi i hus?" Det kunne være rundt 400 på det meste. Men da hadde jeg redd opp senger både på bad og i lagerrom. Far ville også vite hvor mange biler det var utenfor. Så det var en som måtte telle de parkerte bilene. Far pleide deretter å ringe til hotell på Nordseter, og ikke minst Storefjell høyfjellshotell ved Gol for å høre hvor mange gjester de hadde der. Han var svært fornøyd når han kunne konstatere at det var flest gjester på Hornsjø høyfjellshotell.

Redaksjonen

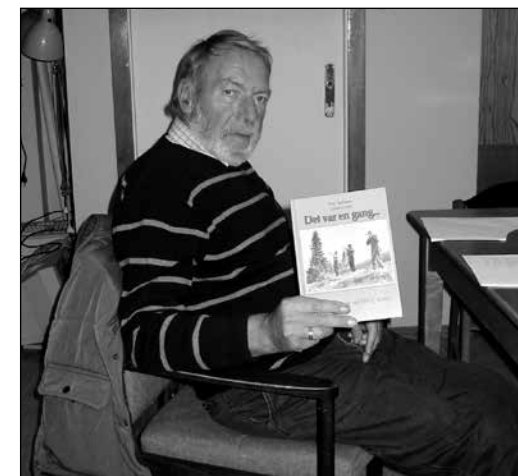
En stor takk til Sophie Solheim

Bjørn Elling Solheim utga i 1995 boka "Det var en gang..." Fra bygdelivet for 150 år siden.

Enka etter Bjørn Elling Solheim, Sophie Solheim, ønsket at historielaget skulle overta en beholdning på ca. 200 bøker som gave. Formålet var at Historielaget skulle overta bøkene for videre salg.

Selvfølgelig takket laget ja, og vi vil i den forbindelse rette en stor takk til Sophie Solheim for gaven.

Boka vil bli lagt ut for salg i butikkene og prisen har vi satt til kr. 100,-.

Redaksjonen tar med en liten historie fra boka "Det var en gang" av Erik Solheim

En ordhittug mann

En kar som hette Iver Berdonslien, var en vittig fyr som kunne finne på mange sleivord. En gang han var på en gård i Gausdal på arbeid, tok han en gammel ku i hornene da den var sluppet ut fra båsen, og sa til den "Visste jeg det var du som har melket all den sure melken her på gården, så slo jeg hornene av deg".

På en annen gård fikk han smørbrød til frokost. Han satt da og stirret på smørbrødet. Husmoren som så dette, spurte om det

var noe galt med smørbrødet nå att. Han sa da "Det er så mye rart i denne verden, i går så jeg så godt at jeg så myggen gjespe gjennom smørbrødet, men i dag kan jeg ikke se smøret på brødet".

En dag fikk folkene på gården høre et forferdelig nødrops fra baksiden av et av uthusene. De styrtet forskrekket til, og der satt Iver, og så sa han: "Disse svinene er så sinte på meg og vil sette på meg fordi jeg spiser opp maten for dem her på gården".

Hva folketellingene kan fortelle oss

Den første fullstendige folketellingen i Norge fant sted 15. august 1769 og viste at det bodde i overkant av 723.000 personer i Norge. I Øyer sokn bodde det 2.205 personer, fordelt med 1.313 personer i hovedsoknet og 892 på Tretten. Tellingen var numerisk, det vil si at det ble registrert hvor mange som bodde i hvert sokn fordelt på kjønn, aldersgrupper og "livsstilling", men ingen opplysninger om enkeltpersoner.

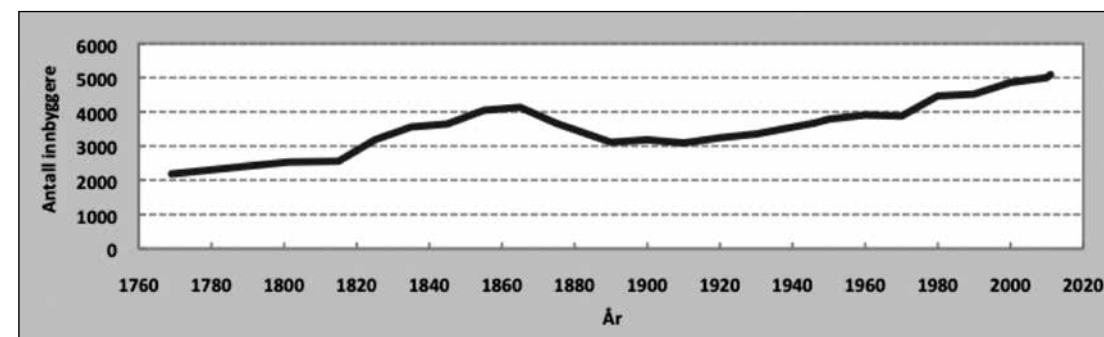
I 1769 var 51 % av befolkningen kvinner, mot 49 % i 2011. Nesten 40 % var 16 år eller yngre, i dag er denne andelen rundt 20 %. For aldersgruppen 48 år og over (som er den eldste aldersgruppen i 1769-tellingen) er forholdet omvendt, 20 % den gang, 40 % i dag. Tellingen forteller oss også at 10 personer var å anse som rangspersoner, 33 var geistlige og skolebetjente, og hele 1782 var "Bønder og andre Jordbrugere". I disse tallene er også hus-truer og "hos sig havende børn" regnet med. Videre er 264 personer oppgitt å være tjenestefolk eller dagleiere, mens 54 var "Hospitallemmer, Vanføre m. fl."

Interessant er det også at ingen i Øyer er oppført som "Fabriquerer og Haandværkere". Denne gruppen er ikke stor noe sted i Oppland, men finnes i alle nabosoknene Fåberg, Ringeby og Gausdal (og i Åmot mot øst). Det er heller ingen i Øyer som er talt som "Søfaren-de og fiskere" eller som "Fraværende udenriks".

Den neste folketellingen ble gjort 1. febru-

ar 1801. Dette var den første nominelle folketellingen, det vil si at den lister alle innbyggere med navn og bosted, samt informasjon om blant annet alder, ekteskapelig status, posisjon i husholdet og yrke. Folketellingen i 1801 viser at folketallet på landsbasis var økt til i overkant av 883.000 personer og at det nå bodde 2.555 personer i Øyer og Tretten. I motsetning til i 1769 får vi denne gangen vite hva de heter, hvor de bor og hvor gamle de er (omtrent). Og vi får i mange tilfelle vite hvem som er gift med hvem, hvilke barn de har og kanskje hvem foreldrene deres var også. 1801-tellingen er tilgjengelig på internett i digitalarkivet (se lenke på historielagets hjemmeside) og er svært viktig kilde for slektsgranskere og alle andre som er interessert i personhistorie.

Fra 1815 ble det avholdt numeriske tellinger hvert tiende år fram til 1865, da den andre nominelle folketellingen ble gjennomført. Også i 1875 ble det gjennomført nok en nominell folketelling og deretter ble denne tellingsformen standard og gjennomført hvert 10. år fra 1890 og fram til 1980. Etter 1980 har løpende registre, som blant annet folkeregister og eiendomsregister, erstattet en stadig større del den informasjonen som tidligere ble hentet inn gjennom folketellingene. Fra 2010 vil all informasjon i folketellingen være hentet inn fra ulike registre og det er ikke lenger nødvendig å be innbyggerne svare på spørsmålsskjema og langt mindre sende tellere på dørene.

Folketallsutvikling i Øyer fra 1769-2011. Kilde: SBB.

Informasjonen fra folketellingene (til 1980) og senere folkeregisteret gjør det mulig å sette opp en oversikt som visere folketallsutviklingen i Øyer og Tretten fra 1769 til 1.1.2011. Denne er vist i figuren ovenfor. Fra 1769 til 1865 så godt som doblet befolkningen seg, spesielt var veksten høy fra rundt 1820 til 1850. Fra 1865 var det et markant fall i antall innbyggere og det er ikke før på 1920-tallet Øyer og Tretten igjen fikk vekst i folketallet. Faktisk skulle det gå helt fram til midten av 1970-tallet før Øyer hadde like mange innbyggere som i 1865 (4.174 personer).

En viktig årsak til at folketallet utviklet seg på denne måten var selvfølgelig utvandringen til Amerika. Men kirkebøkene forteller også om andre mål for flyttingen og folketellingene fra 1865 og utover bekrefter dette.

I 1865 ble den andre nominelle folketellingen i Norge gjennomført og i tillegg den informasjonen som ble hentet inn i 1801, ble man denne gangen også spurt om hvor man var født. Denne praksisen fortsatte, og opplysninger om fødestedet ble en del av folketellingene framover. Siden tellingene i 1865, 1875 (delvis), 1900 og 1910 er tilgjengelige på internett i søkbar form, er det mulig å sette opp en oversikt over hvor det bodde utflytta øyværing og hvem de var. Tabellen på neste side viser antall personer som oppgir Øyer som fødested i folketellingene i 1865, 1875, 1900 og 1910.

Det vil selvfølgelig alltid være usikkerhet knyttet til en slik oversikt, blant annet fordi stedsnavn ikke er standardiserte slik at det av og til kan være vanskelig å vite om det fødestedet som blir oppgitt er Øyer eller ikke. I tabellen ovenfor har man valgt å være forholdsvis streng når det gjelder å identifisere oppgitte fødested som Øyer.

I folketellingen i 1865, som var den første folketellingen der man måtte oppgi fødestedet sitt, er det mer enn 800 personer som oppga at de var født i Øyer prestegjeld, men som er bosatt andre steder under tellingen. Om lag halvparten av disse finner vi i Oppland og Hedmark og da spesielt i nabokommuner som Fåberg og Gausdal. I underkant av 150 personer hadde flyttet til Oslo og Akershus, og 50 til andre steder på Østlandet. Resten fordeles seg nokså jevnt mellom Møre- og Romsdal, Trøndelagsfylkene og Nordland. Det er svært få som har flyttet til Sør- og Vestlandet, selv om det er registrert utflyttede øyværing i alle fylker unntatt Vest-Agder.

Folketellingen for 1875 er bare delvis digitalisert. I de fleste fylkene mangler mange kommuner – unntakene er Oppland, Sør-Trøndelag og de tre nordligste fylkene. Tellingen er også fullstendig for Christiania. Det framgår av tabellen at i fylker hvor 1875-tellingen er fullstendig er det en økning i antall innflytte-

Fylke	1865	1875	1900	1910
Østfold	24	1	26	28
Akershus	98	50	82	56
Christiania (Oslo)	43	83	294	161
Hedmark	147	50	184	135
Oppland (eks. Øyer)	279	322	469	414
Buskerud	27	mangler helt	25	33
Vestfold	28	1	11	12
Telemark	1	1	1	9
Aust-Agder	4	2	5	2
Vest-Agder	0	0	4	4
Rogaland	4	0	1	0
Hordaland	3	1	12	5
Sogn og Fjordane	1	0	3	0
Møre og Romsdal	51	8	26	12
Sør-Trøndelag	28	30	19	10
Nord-Trøndelag	43	3	22	10
Nordland	44	51	39	18
Troms	9	18	10	6
Finnmark	1	3	2	2
Sum	835	624	1235	917

te øyværing. Det samme gjelder stort sett for kommuner i fylker der tellingen bare omfatter noen kommuner. Med utgangspunkt i dette anslås antallet utflyttede øyværing i 1875-tellingen til å være mellom rundt 1000 personer.

Ved folketellingen i 1900 hadde antallet utflytta øyværing økt til mer enn 1.200. Fortsatt finner vi mer av halvparten av dem i andre kommuner i Oppland og i Hedmark, men Christiania og Akershus er blitt stadig viktigere. I 1910, som er den siste folketellingen som er offentlig (folketellinger er klausulert i 100 år) er antallet utflytta øyværing redusert til om lag 900 personer.

Folk flyttet ikke bare fra Øyer og Tretten, det var også tilflytting. I folketellingen for 1865 bodde det i underkant av 4.200 personer i soknet, av disse oppga om lag 350 å være født et annet sted. Som med utflyttingen reiste man ikke nødvendigvis så langt, de fleste kom fra nabosoknene og sokn lenger opp i dalen. I 1875 hadde folketallet falt til i overkant

av 3.700 personer, av disse oppga om lag 400 å være født i andre sokn enn Øyer. De fleste kom fortsatt fra nabosoknene og sokn lenger opp i dalen.

Ved folketellingen i 1900 var folketallet redusert til i underkant av 3.300 personer, mens antallet som oppga å være født i andre sokn var i overkant av 600 personer. Det er noe større spredning på hvor folk som har flyttet hit er født, men fortsatt dominerte nabosokn og resten av Gudbrandsdalen. I 1910 var folketallet i Øyer i underkant av 3.100 personer, mens antallet som oppga å være født i andre sokn fortsatt var i overkant av 600 personer. Fødestedene som disse personene oppga var i hovedsak som i 1910-tellingen.

Folketellingene for 1801, 1865, 1875, 1900 og 1910 er tilgjengelige og søkbare på www.digitalarkivet.no. I 1910-undersøkelsen mangler mange tellingslister for Øyer.

Nanna Egidius

Øyværing i den amerikanske borgerkrigen

Den 12. april 2011 var det 150 år siden den amerikanske borgerkrigen tok til. Denne krigen, som varte i nesten nøyaktig 4 år, involverte mer enn 3 millioner soldater. Mer enn 600.000 av disse ble drept i slag eller døde av sykdom underveis. Man regner med at omlag 25 % av de som deltok i nordstatenes hær var født i et annet land. Ett sted mellom seks- og titusen var norske.

Også utvandrere fra Øyer og Tretten deltok i den amerikanske borgerkrigen. I perioden fram til 1861 er det registrert om lag 280 utflyttede som oppga "Amerika" som mål for hvor de skulle i kirkebøkene. Av disse var rundt 70 menn i tjenestedyktig alder (anslått til fødselsår mellom 1820 og 1850). Ikke alle som dro er registrert i kirkebøkene og ikke alle vervet seg eller ble innkalt, men tallet er allikevel en indikasjon på hvor mange det kan dreie seg om.

Det er flere kilder som kan si oss noe om nordmenn som deltok i den amerikanske borgerkrigen. Den kanskje viktigste av disse er Vesterheim museums database "Norwegians in the Civil War". Denne databasen inneholder blant annet navn på 6000 menn av norsk herkomst som deltok i den amerikanske borgerkrigen. Databasen er søkbar på etternavn,

og den kan "blas i "basert på de tre første bokstavene i etternavnet. Dette er ikke helt ukomplisert all den tid etternavn gjerne ble "amerikanisert" når de ble ført inn i militærrullene og ikke alltid på en måte som er lett å gjetteseg til. Det er heller ikke slik at opplysningene som oppgis er riktige, jfr. blant annet det som er sagt om Simen Li(e)nløkken nedenfor.

En annen kilde er "Roster of Wisconsin Volunteers". Dette er opplysninger basert på de militære rullene for alle som tjenestegjorde i staten Wisconsins regimenter. Et av disse var det "norske regiment", regiment 15, som ble ledet av oberst Hans Hegh og der mer enn 90 % av mannskapet var av norsk avstamning. Også menn fra norske "settlementer" i Iowa og Minnesota tjenestegjorde her.

Listen omfatter i all hovedsak utvandrere som bosatte seg i områdene rundt Coon Prairie og Coon River sørvest i Wisconsin. Mange av dem som dro fra Øyer før borgerkrigen kom nettopp hit, i hvert fall for en periode. I forbindelse med at de norske menighetene i området feiret 75-års jubileum på 1920-tallet, ble det laget bøker som blant annet inneholdt biografier om menighetenes pionerer. Av disse framgår det hvem som var "war veterans" og fra hvilken krig, og med utgangspunkt i disse beskrivelsene

har det vært mulig å identifisere de fleste i en av de to kildene som er omtalt ovenfor.

- **Arne Pedersen Glømmeødegaarden** f. 8.3. 1829, til Coon Prairie, Vernon Co., Wisconsin i 1859. Tjenestegjorde i Wisconsin 6th Regiment Infantry, Company B fra 21.9.1864 til 8.6.1865. Kompaniet hans var til stede da øverstkommanderende for sørstatenes hær, General Lee, kapitulerte 9. april 1865. Døde i Coon Prairie 1900, begravet Bush Creek Cemetery.
- **Knut Johannessen Bjørge** f. 22.2.1840 i Øyer. Til Coon Prairie, Vernon Co., Wisconsin i 1854 med foreldre og søsken. Familien dro videre til Ostrander, Fillmore Co., Minnesota. Tjenestegjorde i Wisconsin 15th Regiment Infantry, Company E fra 16.12.1861 til 20.12.1864.
- **Simen Eriksen** f. 3.10.1828 ved Stavlien, Tretten. Død i Memphis 7.9.1863 (av sykdom) mens han tjenestegjorde i Wisconsin 25th Regiment Infantry, Company K (innrullert 14.8.1862). Kom til Coon Prairie, Vernon Co., Wisconsin i 1853.
- **Christian Christensen** f. 20.11.1830 ved Bjørnstad. Til Manitowoc Co., Wisconsin i 1848, til Coon Prairie i 1867. Tjenestegjorde i Wisconsin 17th Regiment Infantry, Company A fra 29.9.1864 til 2.6.1865. Død i Coon Prairie i 1905, begravet på Coon Prairie Cemetery.
- **Hans Larsen Galterud** f. 21.2. 1835, til Coon Prairie i 1857. Tjenestegjorde i Wisconsin 17th Regiment Infantry Company F fra 15.11.1864 til 14.7.1865. Død i Coon Prairie i 1894.
- **Ole Johnsen Lagethon** f. 27.11.1834, kom til Coon Prairie i 1858, døde der i 1918, begravet Bush Creek cemetery. Tjenestegjorde Wisconsin 7th Regiment Infantry, Company D fra 24.10.1864 til 12.6.1865.

- **Johannes Johannes Berg**, f. 9.2.1843, kom med foreldre og søsken til Coon Prairie i 1853. Tjenestegjorde i Wisconsin 25th Regiment Infantry, Company K fra 14.8.1862 til 7.6.1865.
- **Simen Engebretsen Linløkken**, f. 11.5. 1843 på Lien, Tretten, død i California ca. 1873. I følge Vesterheims "Norwegians in the Civil war" database var han født i Nordland, men det stemmer ikke, han ble født i Øyer og dro nordover med familien året etter. Kom til Coon Valley, Vernon County, Wisconsin i 1860. Tjenestegjorde i Wisconsin 45th Regiment Infantry, Company H fra 30.9 1864 til 7.7.1865.
- **Mathias Bagstad**, f. 28.3.1846, kom med foreldre og søsken til Coon Valley. Tjenestegjorde i Wisconsin 45th Regiment Infantry, Company H fra 30.9 1864 til 7.7.1865. Flyttet senere til Yankton Co., South Dakota der han døde i 1907.
- **Peder Olsen** f. 21.1.1827 ved Ledum, Tretten. Kom til LaCrosse, Wisconsin i 1857, dro videre til Coon Valley, Vernon County, Wisconsin i 1862. Kalte seg Peder Olsen Odegaarden. Omtalt som veteran fra borgerkrigen i Hjalmar Ruud Holands bok om Coon Valley. Død i Coon Valley i 1887.
- **Mathias Strøm** er omtalt i Torbjørn Greipslund "Drøm og dramatikk i det norske Amerika" som en av tre som er fra Øyer (de andre er Johannes J. Berg og Knut Bjørge, se ovenfor). Jeg har ikke klart å knytte noen identitet til ham, verken i listene over utvandrete eller i noen av militærrullene.

Har du tips om flere som burde være på denne listen? Ta kontakt på historielagets epost: info@oyerogtretten.historielag.org

Oddvar Stensrud

Fra Trygve Holens lydbandopptak

Her i samtale med Edvard Hagebakken i 1974

T: Ja, du Edvard du er nå 80 år, du var da i Amerika i dine yngre år, nå får du fortelja hossen du kom dit å hossen det var der da.

E: Det var han Thorvald, bror min, som hadde reist til Amerika i 1903 som sendte meg reisepenger i 1914 så den fyste turen dit var frå 1914 til 1916. Var da med båt til New York og tog derifrå til Minnesota til eit steille som hette Hills. Betalte 67 daler for båtturen, det var da med kost og losji om bord.

T: Du reiste dit broren din var da?

E: Ja, han hadde arbeid som lauskar på ein farm som Knut Høyne fra Valders hadde. Det var ein farm på 1 kvart, som vel var på någå over 600 mål. E fekk da arbeid der, å det fyste var med på var å setta poteter. Det var nok litt uvanleg frå det e var vant til. For det fyste så hadde ein potetan ned ei kveinn som kappa opp pottetan i småbiter.

T: Dette måtte da vel vera groe på hårr beta?

E: Det tenkte e itte over, men det vart da poteter tå di. Til settinga vart det brukt ei slags såmaskin. Som vart trekt tå tu hester. Bror min kjørte da hestan å e satt å mata maskina med potetbetar. På farma der hadde døm vel 20 mål som døm sette poteter på.

T: Det var hester som vart brukt til trekraft da er det von?

E: Ja, på farma der hadde døm 6 hester. Så dreiv døm med ku og hadde store arealer med mais og havre. Gjødset vart itte brukt der, for det var så tjukt matjordlag, opptil ein meter,

Edvard hjemme i Musdalsbaklia i 80-årsalderen.

det kom seg vel tå di att prairiegraset hadde ligge der å rotne i mange år. Detta prairiegraset kunne bli høgt som en vaksen kar, det vart itte brukt til någå, kua gikk nok der å et truleg någå tå bladom på graset, stilken var for tjukk og grov.

T: Vatn hossen fikk døm fatt i det der du var da?

E: Det var da borra ette vatn. Det vart brukt ein bensin motor som dreiv borren, men det var så tjukt matjordlag at ein måtte ned på 20- 30 meter før ein kom på fjellgrunn. Det hendte visst at døm laut ned på 100 meter før døm fann nok vatn.

T: Om vintran da hå gjorde du da?

E: Da dreiv e med lite fjøsstell. Hadde da berre kost og losji og naen klæsplagg for detta, men hadde det stygge godt.

T: Men så vart du dårleg da du var der?

T: Ja, det var nok derfor att e vart arbeidsufør att e reiste hematt i 1916. Det kom seg tå di att e hadde skadd ryggen min for 8 år sia. E hadde da vore med om Østen Granli for å rive ned eit gammelt eldhus nede i Ner Bjønnstad. Det var da tu Hagebakker som var husmannsplasser under Ner Bjønnstad, i tillegg var det tu plasser teil, Haugan og Skarvberga, nå Bjørnhaug, som var husmannsplasser til Ner Bjønnstad. Hadde plikt arbeid der, men da han far var ute på anna arbeid vart det e som vart med på detta arbeidet, som sette merker på meg på resten av livet.

T: Hå som skjedde der da?

T: Jau, da vi dreiv på og tok ned mønestokken tå stabburet datt e ned og rakte ein bordkant med rygga. E var uferdig i fleire viku ette detta, men kom meg att, men da e fekk så store plage i rygga at e måtte på sjukehus i Amerika. Det viste seg at det hadde gått tuberkler i skadene, tu ribbein var lausna fra ryggbeinet og det var skader på ryggen au. Det vart ein komplisert operasjon. Det vart da tie bein i frå eine legbeine, frå kneet og ned, Som vart innsett at i rygga. I leggbeinet vart det innsett ei sølvstong. E hadde da itte penger teil å betale for ei slik operasjon, men det var ei syster hennes mor som hjalp meg med di. Men e vart da arbeidsufør i lengre tid så e reiste hematt da i 1916.

T: Hossen gikk det med rygga da?

E: Det gikk nok bra det. Riktig nok vart någgå kruggrygga og skakk, men e har bore mange bører på rygga e ette di.

T: Men da var du heme nåen år.

E: Ja, e prøvde me litt som skomaker, men det var itte så mye arbe å få her i bygden så i 1922 reiste e til Amerika att. Reiste da teil såmmå steille som e hadde vore før. Det var da sønnen til Knut Høyne som hadde tatt over farmen.

T: Såg døkk någå teil indianerom der du var da?

E: Akkurat i området der e var var det itte mye

å sjå til dø. E såg da indianere, men det var nok itte någå problemer med dø. lengre da.

T: Lærte du deg å snakke engelsk i di årom du var der?

E: Den fyste turen e var kunne e itte någå. Andre turen da e var der fleire år, lærte e meg nok litt, men nå har e nok glømt alt att.

T: Så kom du hematt i 1936, og vart gift med en Karoline. Kjente du ho Karoline for du reiste teil Amerika da?

E: Ja, e hadde truleg det, men det vart nå så at vi gifta oss da ette e kom hemat ette andre tura. Han far bynte å bli gammel å skrøpeleg da, så e tok over Hagebakken da. Bruket var da løyst frå husmannskontrakten teil Ner Bjønnstad og var sjølstendig bruk.

T: Angre du nåen gonger på att du itte vart i Amerika?

E: Det keinn nok ha vore stunder en tenkje på det men det vart nå slik.

Her er Edvard i ungdomssårene, fotografert i Amerika.

Øyværingen

I Lillehammer og Omland Turistforenings årbok for 1949, der hovedemnet var Øyer, har Tor Ile en artikkel om Øyer og øyværingen som vi her tar med en del av. Folket i Øyer sogn kalles øyværingar, i Trettten tretlingar,- av desse att dei i Musdal musdøler. Men alle hører til i Øyer herad,- i utvida tyding kan alle i heradet nemnest som øyværingar. Det vil bli gjort her. Det er vanskeleg for ein heimføding å dømme objektivt om sambygdingane sine,- slik døming bør ein helst overlata til utanforståande.

Kva meiner så andre gudbrandsdøler om øyværingen? Her har ein litt å halda seg til. Sant og seia: det er både ros og ris. Det kan tenkjast at handelsmenn fra Øyer ikkje er heilt utan skuld i at omdøminga har vorte såbåde og. Ein og annan av desse omrekannde og vidfarande handelskarane kan ein og annan sjeldan gong, sjølv sagt av rein vanvare, ha kome i skade for å tenkje meir på fortienesta enn på den absolutte sanninga og ærlegdom, og da det liggje nær å dømme alle øyværingan etter dette.

"I Øyer er det berre ein ærleg mann, og han har stole ei ku", seier dei i Lom. Under ein grensetvist med grannebygda i sør i 1750-åra nytta prokuratøren åt Fåberg uttrykket "det graadige Øjer". Øyværingan skulle ikkje vera dei beste å koma ut for eller ut med. Ennå heiter det seg: "Den som skal greie seg i lag med

øyværingar, lyt ha horn å stange frå seg med og klør til å krafse til seg med". Øyer har lenge hatt ry, eller vanry, for å vera ei utprega geitbygd, noko som har ført til visse tankeassosiasjonar: "Øyværing og geit er det værste eg veit" er eit gjengs ordtak i dalen. Noko ros just er vel heller ikkje dette. Men" lat gå! - øyværingan kan gjerne vedkjenne seg denne jamføringa med geita. Som kjent er geita eit asens ufrø, eit seigliva ukrut, - ho har den leie eigen skapen at ho vil vera til. Geita gneg der ho er tjora, heiter det. Er det å laste? Går geita fri og ugjætt hender det no at ho hoppar over skigarden og inn på grannegrund, noko ho helst ikkje burde gjera. Men geita er slik, ser ho sitt snitt til det, er ho rask til å nytte dei sjansar som byd seg. Geita har eit godt hovud, ho er nesten farleg gløgg, ja nærmest intelligent. Ellers har geita vore skulda og lasta for noko av kvart, ikkje mange har fått meir skjenn gjennom tidene. Heilt utan grunn kan dette ikkje ha vore. Men fullt så ille som sitt rykte er geita ikkje, ho har vore baktala meir enn ho fortent. Jamvel geita må ha eit rimeleg krav på ikkje å bli gjort altfor stor urett mot. Det er ein stor urett å påstå at geita trivst best betre di ho blir banna. Sjølv sagt trivst geita au best når ho blir stelt pent med. Geita er slett ikkje berre å laste, tvert om, ho har mange verdifulle eigenskaper som ikkje brått alle kan rose seg av. Øyværingane liknar geita deri at dei gjer-

ne vil få vera til. For å greie det lyt dei leggje seg åt med arbeid. Øyer ligg ikkje i tropane, det er ikkje berre å rette ut handa etter frukta. Villkåra er slike at ein lyt leggje seg hardt åt og dertil vera både omseg og for-seg. Dette har prega øyværingan dei har ord for å vera arbeidshuga, flittige og nøysame «Sett ein øyværing naken på ei steinrøys, - han er

velstandsmann om nokre få år». er eit gamalt ordtak som er kjent vide om. Det er inga ringe ros.

Såleis kunne ein halde fram med å nemne det eine etter det andre som sermerket folket i Øyer, eigenskapar som ikkje er å vanvyrde. men som han sa bergensaren: Æg vil ikkje skryda

Sognestrid i 1950-årene

En øyværing og en trettling kom i 1950-årene i diskusjon om hvor i bygda de mest kjente karene bodde.

“Vi har nå doktoren og tannlegen vi da”, sa trettlingen

“Ja, men vi har nå presten og lennsmannen”, sa øyværingen.

“Ja, det er nok riktig det”, sa trettlingen, men ha det itte vore for døkk øyværingom så ha vi itte hatt bruk for desse tu karom i bygden”.

O. Evenshaug

Jens Johnsgård

– "en fredens og kjærlighetens mann"

Øyer var antagelig det prestegjeldet i Gudbrandsdalen der Hans Nielsen Haugebevegelsen satte de mest djupe og varige spor. En rekke kvinner og menn i prestegjeldet ble grepet av veknelsen, og flere ble betydningsfulle predikanter og personligheter innenfor kristenlivet og samfunnslivet generelt gjennom 1800-tallet. Den mest kjente var Jens Johannesen Johnsgård. I årene fra 1820 og fram til 1860 var Johnsgård en av de mest betydelige ledere innenfor den kristne lekmannsbevegelsen i Norge.

Vår viktigste kilde til kunnskap om Jens Johnsgårds liv og virke er Hallvard G. Heggteits store kirkehistoriske verk, *Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede*, som ble utgitt på begynnelsen av 1900-tallet. Heggteit hadde god kjennskap til Johnsgård gjennom sin svigerfar, fåbergingen Torger Blegen, som var Johnsgårds samtidige og en av de ledende haugianere i Gudbrandsdalen. En annen viktig kilde er Mads I. Wefrings bok "Minder fra mit reiseliv", som ble utgitt etter Wefrings død i 1897. Wefring (1819-1894) var lekipredikant før han studerte teologi og kjente Johnsgård godt. De reiste ofte sammen og holdt møter. Wefring besøkte også Johnsgård på Tretten, og Johnsgård besøkte Wefring i Skien etter at Wefring ble prest der. Johnsgård er også noe

omtalt i biskop A. Chr. Bangs Haugebiografi, som ble utgitt første gang i 1874.

H. G. Heggteits kirkehistorie danner det viktigste kildegrunnlaget for Tor Iles omtale av Johnsgård i *Bygdabok for Øyer* (bind 3, 1968), og for Sigrid Svendsen, som i sin bok *Billeder fra Hauges tid* (1934) også vier Johnsgård stor plass.

Jens Johnsgård, som ung. (Etter Joh. Nordhaugens tegning av maleri. Hentet fra Heggteit, Andet. bind, 1912-1920, s. 16.)

Oppvekst

Jens Johnsgård ble født 4. mars 1792 på nordstugun Vedum i Øyer hovedsogn som den yngste av fire søsken. Hans foreldre var Johan Johannesen Vedum (1760-1851) og Mari Torgersdatter Gillebo (1766-1853). Jens hadde morens mjuke og fredsæle sinn. Det mest framtrædende trekk i hans karakter var mildhet og fordragelighet. Dette karaktertrekket kom til uttrykk i ulike sammenhenger i hans liv. Hans jevnaldrende kunne fortelle at han allerede som gutt var flink til å stagge sine brødre og kamerater når de røk i hop i kringling og slåssing.

Som voksen mann snakket han til rette troende venner som var uenige i teologiske spørsmål, og som forlikskommissær i Øyer forlikte han stivnakkede sambygdinger som ikke klarte å holde fred med hverandre. Mads Wefring karakteriserte ham som en ”utpreget kristelig personlighet, utrustet med en klar forstand i forening med hjertets varme.” – ”Han var i eminent forstand en fredens og kjærlighetens mann”, skriver Wefring og føyer til at han ikke visste om noen av Hauges venner som hadde en slik evne til å stifte fred.

På skolen var Jens av de flinkeste. Pontoppidans forklaring kunne han på fingrene, og Luthers lille katekisme lærte han seg utenat. Om han ikke forstod alt like godt i oppveksten, skulle det vise seg at kunnskapen fra barndommen ble en ”hukommelsesskatt”, som ble til stor hjelp for ham når det senere skulle bryte på djupt vann i hans åndelige liv.

I konfirmasjonsalderen gjorde Guds ord et djupt inntrykk, har han selv fortalt. I ungdomsårene var han på møter med tilreisende haugianske predikanter og i kontakt med bygdas egne haugianere. De var det var mange av. Dette var på den tiden da ”den halve bygd” var av Hans Nielsen Hauges ivrige tilhenge-

re, som sogneprest Peder P. Dybdahl uttrykte det i en skrivelse til regjeringen i København. Men Jens selv kom ikke til noe åndelig gjennombrudd i ungdomsårene.

Giftermål

Tjue år gammel giftet Jens seg i november 1812 med den 16-årige Lisbet Johannesdatter Johnsgård. Lisbet var gardjente på nordstugun Johnsgård på Tretten. Jens overtok som eier og bruker etter svigerfaren og bodde der resten av sitt liv. I Lisbet fikk Jens ”en større gave av Herren enn han den gang forstod”, skriver Heggtveit, ”for hun var en sjelden allsidig utrustet og i alle huslige gjøremål vellært og dyktig kvinne”. Hun hadde store kunnskaper, var et elskelig menneske, og nådde med årene en livsvisdom som var mer enn sjelden. Dessuten ble hun beskrevet som vakker med et ”yndig ansikt, preget av dypt alvor og den hjerteligste vennlighet”.

Kort tid etter bryllupet ble Jens utkommandert i krigen med Sverige. Mens han var borte, kom Lisbet med i Haugevekkelsen og fant fram til et personlig gudsliv som en frigjort og glad kristen. Da Jens kom hjem om høsten, og Lisbet fortalte hva som hadde skjedd, ønsket han henne lykke til, men selv ville han helst holde en viss avstand til ”de vakte”. Lisbeth maste ikke på ham, men snakket med ham om sitt eget gudsliv, om hva hun selv strevde med, og spurte ham til råds fordi han jo kunne både Pontoppidan og Luthers katekisme bedre enn de fleste.

Åndelig gjennombrudd

Dette ledet Jens til hans åndelige gjennombrudd. Det skjedde på en måte som skilte seg litt ut fra det som var vanlig innenfor den haugianske vekkelsesbevegelsen. Lisbet slo fram på om han ikke skulle bli med til alters.

Han var ikke uvillig. Det kunne han alltid trenge, mente han. Etter å ha vært igjennom en nattlig kamp med stor syndenød, kom han til at Lisbet fikk gå alene. Han kjente seg ikke verdig. Men Lisbet lot ham forstå at ingen var mer velkommen til Herrens bord enn den som strevde med sin synd. I det øyeblikk Jens tok imot sakramentet av sogneprest Dybdahl, fikk han en sterk frelsesopplevelse, som skapte en hellig overbevisning og glede som han bar med seg resten av livet.

Allerede før opplevelsen i Tretten kirke hadde Jens avlagt et løfte om at han aldri skulle innlate seg på en eneste synd han visste om, og slik levde han. Det betydde ikke at han anså seg selv som prektig og ufeilbarlig. Tvert imot, han skulle komme til å gjennomgå mange kamper nettopp fordi han så at synden satt djupt i hans eget hjerte. Barne lærdommen gav ham den hjelpen han trengte. Luthers katekisme og Pontoppidans forklaring bar han med seg hvor han gikk. Disse

bøkene leste og repeterte han om igjen og om igjen og brukte dem til å kaste lys over lesningen av Skriften.

Motgang

I tillegg til sine åndelige kamper opplevde Jens også økonomiske problemer. Som ungkar hadde han drevet litt med handel og lagt seg opp en del penger. Før han dro ut i krigen, lånte han bort hele 3000 riksdaler til en mann i hjembygda. Straks etter inntraff den såkalte statsbankerotten, en pengereform som ble innført i Danmark-Norge i 1813 og som hadde sin bakgrunn i Danmarks enorme utgifter i forbindelse med Napoleonskrigene. Staten lot trykke opp store mengder pengesedler. Det førte til en inflasjon man ikke klarte å kontrollere, noe som innebar en kraftig reduksjon av riksdalerens verdi. Det førte til at Jens tapte det meste av formuen sin. Gården han overtok etter svigerfaren, hadde mye gjeld. Så inntraff det mange uår. Som om ikke det var

Johnsgård nordre, ca 1900.

nok, mistet han krøtter og fjøset brant ned. Han slet gjennom mange år med stor gjeld. Jens var en kraftkar og hadde sterk helse. Men en kantring med robåt i den iskalde Lågen, ga ham en helseknekk.

All motgangen gjorde ham ydmyk og lærte ham å stole på Gud under alle vanskeligheter. Hans økonomiske stilling bedret seg smått om senn. Gjennom mange års flid og strev arbeidet han seg ut av gjeldssituasjonen. Men det største slaget opplevde han da Lisbet gikk bort i januar 1839, bare 43 år gammel. Hun var sykelig i ung alder, de mange barnefødsleene tok på og hun ble tidlig utslitt. "O, hvilket velsignet minne hun har etterlatt seg i Øyer menighet", skrev kirkesanger Johannes Arnesen. De som kjente henne, forsikret at de aldri hadde truffet en kvinne med en slik visdom og kjærlighet.

Familien

Jens og Lisbet Johnsgård var "et merkelig fromt og høyt benådet ektepar". Alle som gjestet deres hjem, ble slått av den stille, gode

ånd som rådet der. Gjestfriheten var stor. Tilreisende lekmenn som kom til bygda, stanset alltid på Johnsgård.

Den eldste datteren, Ingeborg, som gikk i sitt nittende år da moren døde, hadde vært hennes høyre hånd i huset helt fra hun var 12 år. Nå måtte hun overta husmorpliktene på gården og ansvaret for oppdragelsen av sine yngre søsken. Hun hadde to søstre og seks brødre. Ingen av brødrene tok over gården. Sønnene slo seg ned på ulike kanter av landet, blant annet i Trondheim og i Bergen. Alle brukte etternavnet Jenssen. En sønnesønn i Bergen var forfatteren og sceneinstruktøren Hans Wiers-Jenssen (1866–1925). Hans sønn igjen var Johan Henrik Wiers-Jenssen (1897–1951), som ved siden av å være en fremragende journalist også var direktør i mange år ved revyscenen Chat Noir i Oslo og en kort tid teatersjef ved Nationaltheatret. En kan ane slektsrøttene når "Johe", som han gjerne ble kalt, omtales som et "varmt og omsorgsfullt medmenneske med et hjerte av gull".

Det ble Ingeborg som overtok gården. Da

tiden kom for at Jens ville overdra gården, tok han på ekte haugiansk vis Ingeborg med seg til en haugianerfamilie i Vardal utenfor Gjøvik hvor han visste om en aktverdig ungkar som kunne passe for Ingeborg. Slik ble det. Ingeborg og Mathias Olsen giftet seg i 1848 og overtok nordistuggun Johnsgård. Mathias døde allerede i 1870. Ingeborg drev gården etter hans død og levde helt til 1907.

Besøk hos Hans Nielsen Hauge

Etter at Jens Johnsgård hadde hatt sitt åndelige gjennombrudd, fikk han trang til å fortelle andre om hva han hadde opplevd. Han begynte så smått å holde oppbyggelige møter i hjembygda. Men han var usikker og søkte råd hos Hans Nielsen Hauge på Bredtvedt i Østre Aker utenfor Kristiania, der den store lekmannshøvdingen levde sine siste år. Vi kan nok regne med at Hauge oppmuntret ham til å fortsette forkynnergjeringen. Det ble mange besøk hos Hauge, som satte stor pris på den fromme og sindige gudbrandsdølen.

Johnsgårds dattersønn, Johs. Johnsgård, har fortalt en historie som viser at Hauge og Johnsgård begge hadde sans for en god handel. Jens hadde vært så mye hos Hauge på Bredtvedt at han syntes han burde betale litt for seg. Men det ville ikke Hauge høre tale om. "Men du er jo handelskar fra gammelt av", sa Hauge. "Her har du noen penger som du kan kjøpe opp smør for, så skal jeg selge det her i byen og vi kan dele fortjenesten." Jo, Jens kjøpte smør hjemme i Øyer, sendte smøret til Bredtvedt og Hauge solgte det i byen. Neste gang Jens kom på besøk, hadde Hauge pengene liggende. "Det gikk godt med smørhandelen vår", sa han, og ville dele likt. Men det ville ikke Jens. Hauge skulle ha alt. "Ja, ja," sa Hauge, "da får du nå være her så mye du vil all din dag."

Lekpredikant

Samtalene med Hauge bidro til at hans evangeliske kristendomssyn ble mer utdypet. Johnsgård reiste som lekpredikant over store deler av Sør- og Midt-Norge, som regel på innbydelse fra folk i lokalmiljøene. Johnsgård hørte ikke til de mest begavede lekpredikantene. Han var ikke spesielt veltalende, men han talte enkelt og lettfattelig og brukte å hente fram eksempler og illustrasjoner fra sitt eget liv. Det var den evangeliske dybden i innholdet og den ånd som fulgte ham, som talte til tilhørerne.

Johnsgård reiste helst i vinterhalvåret og overlot da ansvaret for arbeidet på gården til den trofaste husmannen John Andersen Johnsgårdsvangen. I årenes løp reiste han sammen med en rekke andre lekpredikanter, blant andre Anders Nielsen Haave og Elling Eielsen, begge kjente haugianske lekpredikanter som skrev sine navn inn i norsk kirkehistorie. De første par årene reiste han med sambygdingene John Eriksen Bjørge, som døde ung, og Arne Arnesen Bjørge, som senere bosatte seg i Stavanger. Johnsgård besøkte for øvrig også Stavanger. Det sier mye om Johnsgårds posisjon at en av Stavangers fremste haugianere, lærer Edvard Omdahl, satte så stor pris på Jens at han kalte en gårdseiendom han hadde utenfor byen, Johnsgård.

Ved siden av at han selv reiste som predikant, "sertifiserte" han andre som ønsket å reise rundt som forkynnere. Dette var en praksis som ble innført av Hans Nielsen Hauge. Når unge lekmenn skulle begynne å reise alene som forkynnere, var regelen blant haugianerne at de fikk med seg skussmål fra "de eldste" på hjemstedet. Uten en slik var husene lukket for dem nesten overalt. Johnsgård bidro på denne måten sammen med "eldste" på andre kanter av landet til at lekmannsbevegelsen

Bredtvedt i Østre Aker, slik det så ut på Hauges tid. (Hentet fra Heggveit I, 1905-1911, s. 387)

Haugianerne. Maleri av Adolph Tidemand, 1852. (Nasjonalmuseet/Nasjonalgalleriet Oslo)

sen holdt seg til de regler og linjer som Hauge hadde lagt for virksomheten.

Sjelesørger og veileder

Det var som sjelesørger Johnsgård skilte seg ut fra de fleste andre lekpredikantene. I den personlige samtalen var han uovertruffen. Her dro han fullt ut nytte av sin visdom, sitt skarpe blikk og store menneskekunnskap. Han hadde en merkelig evne til å skape en tillitsfull atmosfære som fikk folk til å åpne seg for ham.

I samtaler med folk brukte han det vi kan kalle en kristelig variant av den sokratiske metode. Han søkte å hjelpe dem han snakket med til "åndelig forløsning" ved å stille

spørsmål som ledet vedkommendes tanker til Gud. Et eksempel var en mann som oppsøkte ham svært bedrøvet over sin synd. Johnsgård så vennlig på ham: "Nei, står det slik til med deg. Takker du nå Gud for det da?" Han ville hjelpe mannen til å forstå at det nettopp var til bekymrede mennesker som han at Jesus sa: "Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, og jeg vil gi dere hvile".

En annen kom og klagde over at det var noen som gjorde ham skammelig urett. Johnsgård avbrøt ham: "Men kjære, har du vært hos Gud med denne saken din da?" Han mente det var viktig å få mannen til å se at en kristen alltid først må gå om Vårherre med sakene sine for å få prøvd om en har rett.

Men han kunne også være ganske kontant når han mente det var nødvendig. En mann som stadig oppsøkte ham og maste om alt han burde gjøre og om at han ikke fikk til kristenlivet sitt, fikk et svar som viser Johnsgårds sterke evangeliske grunnholdning: "Vårherre bryr seg aldri et grann om alt dette stellet ditt! Han ser på sin Sønn og det han har gjort både for deg og for meg. Du får be om hans Ånd for å se ham, så blir du hjulpet." – Ei kone i bygda var plaget av selvmordstanker. Hun beklaget seg til flere og gikk også til Johnsgård og sa at hun ville gjøre av med seg. "Ja, gjør det du, Kjersti", sa Jens. "Du gjør ikke det mer enn én gang!"

Når han fant det nødvendig, kunne han også både gi noen veiledende ord i enerom til umodne predikanter og rydde litt opp etter andre. Den senere så kjente lekpredikanten Jon Nielsen Fjeld, som ble prest i USA, kom som ung mann på en av sine aller første reiser til Øyer og Tretten. Johnsgård oppfattet ham som begavet, men ganske så umoden og lite åndelig edru. Fjeld fikk derfor det råd å reise hjem en tid, om ikke mer enn en måned for å tenke seg om. Den unge predikanten fulgte rådet, og har senere fortalt at det var til stor nytte for ham.

En vestlending som besøkte Øyer, hadde kanskje ikke den beste vurderingsevnen og dundret løs på sine tilhørere og dømte dem på en lite heldig måte. Da han var reist, skulle Johnsgård holde møte. Han innledet med å si: "Ja, nå har det vært en her og pløyd, så får jeg så jeg da."

Formannskap og skolekommisjon

En mann som Jens Johnsgård måtte naturlig nok bidra i bygdas styre og stell. Da Øyer i henhold til den nye formannskapsloven skulle opprette et formannskap i 1838, var det nær-

mest en selvfølge at Johnsgård måtte bli med, for øvrig sammen med sin eldre bror Torger Vedom.

Som medlem av formannskapet ble han også medlem av skolekommisjonen i Øyer. I 1836 kom Niels Christian Nissen til Øyer som sokneprest, og han ivret etter å forbedre skolestellet i bygda, noe som slett ikke bare var lett å få til fordi folkemeningen strittet imot. Johnsgård ønsket nok ikke å gå riktig så fort fram som Nissen, men han viste seg som en sann skolevenn, var glad i lærerne og bidro på sin måte til å påvirke folkemeningen til beste for skolen.

Forlikskommissær

Men det var nok som amtmannsoppnevnt medlem av forlikskommisjonen for Øyer prestegjeld han gjorde den største innsatsen som offentlig tillitsmann. Det er blitt hevdet at Øyer verken før eller senere hatt Johnsgårds make som forlikskommissær. Med sin store menneskekunnskap og sin særegne evne til å skape fred mellom folk var han som skapt for oppgaven, som han til dels hadde sammen med en annen vel ansett mann i bygda, Iver Erlandsen Glømmen.

Det skal ha vært mye krangling i bygda på denne tiden, og det skulle ikke stort til før det bar "på kommisjo'n". Partene kunne være klare til å fly på hverandre når de møtte opp hos Johnsgård. Men Jens sa ofte ikke mange ord før de roet seg ned og mildnet seg så pass at han kunne få løst opp floken. Da pleide han å si: "Ja, nå skriver jeg ned på papiret at dere er forlikte. Men dere får selv kjenne etter i hjertene deres om dere er det." Det fortelles at sterke menn som hadde vært bitre fiender, kunne breste i gråt når de tok hverandre i hendene etter å ha blitt forsonet med hverandre hos Johnsgård.

i statskirken. Uten Johnsgårds og mange andre lekmannslederes kloke holdning og sterke innsats for å følge opp Hauges kirkesyn, kunne resultatet lett blitt at den kirken i Norge hadde blitt splittet opp i flere forskjellige kirkesamfunn. Ved at den kristne lekmannsbevegelsen organiserte seg, ikke i egne kirker, men i frivillige organisasjoner innenfor kirken, bidro den til å holde kirken sammen, snarere enn å splitte den.

Johnsgård var selv med å organisere misjonsforeninger. På begynnelsen av 1850-tallet var han en av stifterne av de første foreningene i Øyer og Tretten under Det norske Misjonsselskap, som var dannet i Stavanger i 1842. Gjennom sin virksomhet bidro han også til å lede "haugianismen inn i den indremisjonsbevegelse som hører til de mest karakteristiske trekk i det kirkelige bilde i Norge i siste halvdel av 1800-tallet", skriver Andreas Aarflot i boka Norsk Kirkehistorie (1967).

Jens Johnsgård på eldre dager. (Etter tegning av Joh. Nordhagen. Hentet fra Heggveit. bind, 1912-1920, s. 24)

Den elskelige patriark

I februar 1863 fikk Johnsgård et hjertetilfelle, og etter det kom han seg ikke igjen. Han døde 30. mai, 71 år gammel. Ved begravelsen holdt prost Nissen en vakker minnetale ut fra ordet til gamle Simeon i Lukas 2, 29-30: "Herre, nå lar du din tjener fare herfra i fred, slik som du har lovet. For mine øyne har sett din frelse". Både Jens og Lisbet fikk sitt siste hvilested tett inntil kirkeveggen på Tretten kirkegård, rett ut for alteret.

En av Johnsgårds venner uttalte ved hans død at han ikke hadde fått så mye velsignelse av noen annen lekmann i hele Norges land. Mange kunne sikkert slutte seg til biskop Andreas Grimelunds ord om Johnsgård: "Det er ikke få som bærer et kjært og dyrebart minne om den gamle, elskelige patriark blant Guds folk. Det var umulig for sannhetskjærlige å kjenne Jens Johnsgård uten å akte og elske ham, likesom det var umulig å komme i nærheten av ham uten å bli påvirket av ham på en god måte." En annen biskop, A. Chr. Bang, omtaler ham som "en troens helt, alltid den samme varme disipl, med et dypt åndsblikk og en eiendommelig gave til å stifte fred der han kom".

Jens Johnsgård var en mann å være stolt av. Han bør bli husket. Kanskje var det en tanke at hjembygda hedrer ham med et minnesmerke, for eksempel med en bauta ved Tretten kirke?

Kilder
Bang, A. Chr. Hans Nielsen Hauge og hans samtid. 3. oppl. Kristiania 1874/1910.
Heggveit, H. G. Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede. Første Bind, Christiania 1905-1911; Andet Bind, Første Afdeling, Christiania 1912-20.
Ile, Tor. Bygdabok for Øyer. Bind 3. 1968.
Kirkebøker for Øyer og Tretten.
Svendsen, Sigrid. Billeder fra Hauges tid. Oslo 1934.
Wefring, M. I. Minder fra mit Reiseliv. Kristiania 1897.
Aarflot, Andreas. Norsk kirkehistorie. Bind II. Oslo 1967.

Korshaugfeillet

*Ho Sina å'n Tobias låg innpå Tauter'n og venta på lass i frå bygd'n.
En kar i frå Korshaugen tok på seg kjøring,
det var tross alt bære eill trygden.*

*Lengst frammi fjellet gjekk turen bra,
men det var itte lenge det vårå.
For innafor Uksbåsen låg det en skavl,
og oggapå den var det skårå.*

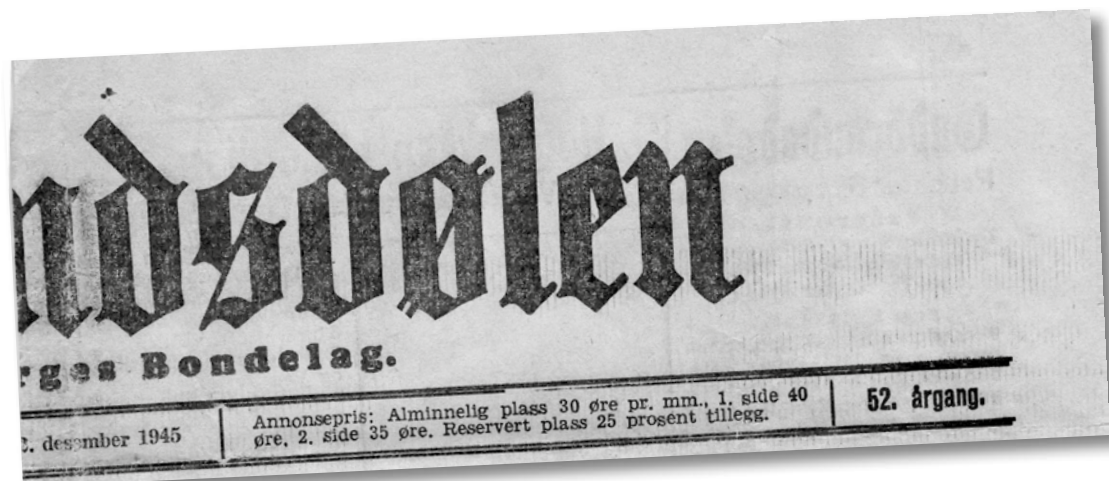
*Å gjær e nå, tenkte kjøkar'n, dæ æ lang veg rundt,
nå ska e sjå om e greie å gjera et alvåle stunt.
Han jågå på hesten og lot det stå tel,
Men som du skjønne, låg skavlen på hell.*

*Nei, hjelpe meg, å ha e gjort,
nå tippe e rundt, og det går fort.
Vogna trilla, og hesten etter,
Det var verre å styre eill en Veltepetter.*

*Utover gjekk det, kast i kast,
og nå sitt du kanskje å flire.
Men sanninga er, om du trur det eill ei,
døm landa på eille fire.*

*Vogna var splintra og hesten var halt,
men døm kom seg da videre med peppar og salt.
Og plassen det hendte, den kjenne vi eille,
den går under navnet Korshaugfeillet.*

Odd Løvseth

Takk og Avskjed i Øyer herredsstyre Ordfører Mageli hyldes for sin saklige og humane ledelse. Øyer Herredsstyre holdt møte i går.

Formannskapet vedtak om ølrett til Nermo Turisthotell for desember 1945 ble godkjent.

Winge Turisthotell og Skjøsberg pensjonat fikk øl- og vinrett for 1946. Avgift henholdsvis 200 kr og 25 kr.

Alb. Wedum søkte om tillatelse til å drive rutebilkjøring på strekningen Øyer – Nordseter – Hornsjø. Søknaden ble anbefalt for et tidsrom på 3 år, likeså søknad fra Gausdal Bilselskap for ruten Lillehammer – Ringeby til 1951.

Sverre Nybakken fikk tillatelse til å kjøpe 15 kubikkmeter bygningstømmer fra kommunens skog i Rognstad. Søknad om stikking av veg til Nordlia på Tretten bakside ble imøtekommet.

Som grunnlønn for forretningsføreren i Trygdekassen ble anbefalt 3200 kr plus 3 alders tillegg à 300 samt reguleringstillegg 1320 kroner.

Leif Rusten ønsket å fjerne tyskerbrakka som står på dyrket mark. Martin Løken er villig til å kjøpe den. Det ble anbefalt på betingelse av at han rydder tomten på forsvarlig måte.

Herredsstyre har tidligere besluttet å benytte forkjøpsretten til garden Nordre Bryhn. Fylkesmannen forlanger nærmere opplysninger. Saken ble utsatt da en venter på en uttalelse fra Landbruksdepartementet.

Det ble å ekspropriere 1 dekar grunn fra garden Grimsrud til grustak for Sørbygdsvegen. Det er tidligere vedtatt å betale 214 kroner for grus som er tatt uten videre. Dette vedtak ble fastholdt.

Det ble bevilget 300 kroner til formannen i kontrollnemnda.

T. Fossum fikk bevilget dyrtidstillegg for 70 dager for arbeid for forsyningsnemnda.

Leif Rusten fikk herberge- og beverterbevilgning for 1946.

Søknad fra Torstein Skar og Tor Holmen om å få forlenget postruten i Nordbygda i Øyer ble anbefalt på betingelse av at det blir en utvidet postrute i Nordbygda. Det ble anbefalt å gi Erling Storsveen rett til å drive ervervsmessig bilkjøring på Tretten.

Ved møtets slutt rettet ordfører Mageli en takk til medlemmene for det utmerkede samarbeid som har vært i denne perioden. En spesiell takk rettet han til lærer Gjørva for utmerket arbeid som sekretær i hele perioden.

Det nye herredsstyre får også mange oppgaver,

f eks vegbygging , bygging av kommunelokale på Tretten, skolebygging mm.

Mageli ønsket tilslutt medlemmene en god jul og et godt nyttår.

Gjørva rettet en takk til ordføreren for den saklige og humane måte han alltid hadde ledet arbeidet på. Det var en lett jobb å være sekretær hos ham. Han har forebudd arbeidet på en framifrå måte. Vedtakene har som regel vært enstemmige, men det betyr ikke at ordføreren ikke vet hva han vil. Det viste seg under den vanskelige tiden da nazistret overtok.

Benevnelse av forskjellige repper i Øyer-bygda:

Sørbygda var	-	"Gudommeligheita"
Midtbygda var	-	"Forfengeligheita"
Flata var	-	"Finheita"
Nordbygda var	-	"Umogligheita"
Baklia / Bortlien var	-	"Elendigheita"

O. Hageløkken ble ordfører i Øyer Varaordfører ble Einar Enge

Det nyvalgte herredsstyre i Øyer hadde møte i går til valg av formannskap og ordfører. Ordfører Mageli ledet møtet. Han ønsket de nye herredsstyremedlemmene vel møtt, og særskilt de 4 kvinner som nå møter. Det er første gang at kvinner er innvalgt i Øyer herredsstyre.

Ved valg av medlemmer til formannskapet ble det forlangt forholdstallsvalg for begge sogn.

For Øyer sogn

ble foreslått: Av Arbeiderpartiet, E. Gjørva, M. Floberghagen og Kr. Buenget. Av Bondepartiet, Erling Jevne og Johs. Skåden. Av radikale folkeparti og venstre, Olav Jensen og Ivar Ile.

Ved valget fikk: Av arbeiderpartiet, Gjørva 8 st., Floberghagen 5 og Buenget 2, tils. 15 st. Av Bondepartiet, Jevne 8 og Skåden 4, tils. 12 st. Av R. F. Og Venstre O Hageløkken, Jensen og Ile 3 st hver, tils. 9 st.

Hvert parti får et medlem: Arbeiderpartiet, Gjørva med Floberghagen og Buenget som varamenn.

Av Bondepartiet, Jevne med Skåden og Kåre Sveen som varamenn. Av R. F. Og venstre, Hageløkken med Jensen og Ivar Ile som varamenn.

For Tretten sogn

ble foreslått: Av Arbeiderpartiet, Aksel Rønning, Kr. Hagen og Ole Gonstad. Av Bondepartiet, Einar Enge og Agnes Glømmen. Av R. F. og venstre: Ingv. Hylen og Gunda Solheim.

Ved valget fikk: Av Arbeiderpartiet, Rønning 8, Kr. Hagen 6 og Ole Gonstad 1 st., tils 15 st. Av Bondepartiet; Enge 12, Agnes

O. Hageløkken.

Glømmen 4, tils. 16 st. Av R. F. Og V. Fikk Gunda Solheim 5 og Hylen 4, tils. 9 st.

Partiene får ett medlem hver: Arbeiderpartiet, Rønning med med varamenn Hagen og Gonstad. Bondepartiet, Enge med varamenn Agnes Glømmen og Per Romundgard. R. F. Og V. Gunda Solheim med varamann Hylen.

Ordførervalget

Ved prøvevalget på ordfører fikk Gjørva 10 stemmer, Enge 9 og Hageløkken 5 stemmer. Ved den endelige votering ble O. Hageløkken valgt med 13 stemmer, Gjørva fikk 10 st og Enge 1 stemme.

Til varaordfører ble Einar Enge valgt mrd 13 stemmer, Rønning fikk 10 og Gjørva 1 st.

Som valgkomite

ble valgt: Kr. Buenget, O. Hageløkken, Johs. Skåden, M. Floberghagen, Einar Enge, Per Romundgard, Aksel Rønning og Ole Frydenlund. Formann i valgkomiteen: O. Hageløkken.

Amund Sandvik

Anleggsarbeid i Øyer

– en shovel gjennom isen 1964

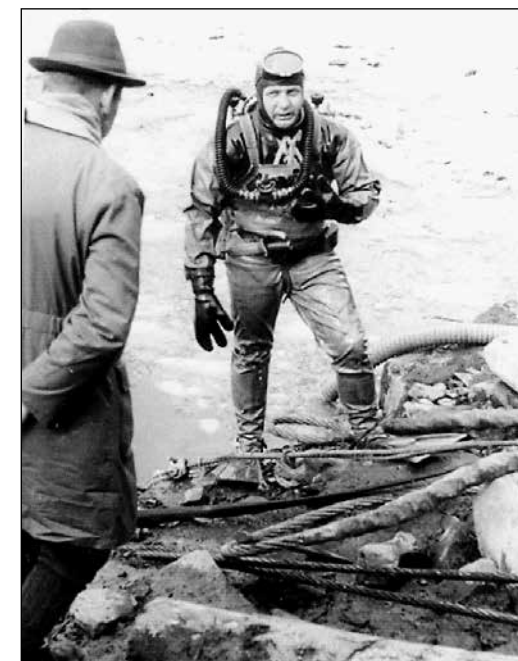
Vi er for tiden inne i en aktiv anleggsperiode i Øyer. Ordføreren uttrykte at det var en stor dag for bygda da anlegget startet våren 2010. - Det fikk meg til å tenke på at det også var en stor dag for mange familier i kommunen da det ble satt i gang sysselsettingsarbeid, også kalt nødsarbeid i regi av Statens vegvesen på 50- og 60-tallet.

Shovel gjennom Losnaisen ved Brudal på Tretten.

Hendelsen som her skal beskrives skjedde under et slikt nødsarbeid ved Brudal. Her skulle svinger rettes ut bl. a. ved å fylle ut en vik rett ut for stedet. Under dette arbeidet gikk shovelen gjennom isen.

Det første spørsmålet som er naturlig å stille, hvordan gikk det med føreren?

- Han treffes på telefon på Vinstra og da gikk det selvsagt bra. Han kan fortelle at det var forhjulene på shovelen som gikk gjennom isen da han skulle kjøre langs iskanten bort til campingplassen som den gang var i Brudal. Da dette skjedde gikk Sigurd Lillegård, føreren, ut av shovelen, ut av maskinen og fant

Dykkere måtte engasjeres. Over dykker fra Falken. (Alle foto er utlånt av Ola Bergheim.)

en raje på 3-4 meter og kjørte ned i vannet. Da han ikke nådde bunnen, gikk han inn i shovelen for å stoppe motoren. Det ble forsøkt å bore i store blokker for å bardunere fast maskinen, men dette gikk for sent og shovelen forsvant ned i dypet.

Samme ettermiddag kom det dykkere fra Lillehammer for å lokalisere shovelen.

Noen av personene på bildet er fra venstre: Albert Strømstad, Sigurd Lillegård, lengst til høyre Johannes Mossveen og Kåre Sæterbakken. Litt bak i midten med frakk og hatt, Hans Astrup Lied. Nest bakers i hatt, Olav Budal.

Sigurd Lillegård var med i båten, sammen med dykkeren, Sigurd kan fortelle: »Jeg skulle holde i sikkerhetslina, og fikk beskjed om å trekke opp når jeg kjente napp i lina. Dykkeren gikk ned.

Det var en spent situasjon, sekunder og minutter er lange. Etter en tid syntes jeg det hadde tatt for lang tid før jeg kjente nappet i lina, og jeg trakk lina opp. -Det var ingen i enden av lina. Det viste seg at lina hadde glidd fra hverandre i et slags kroksystem som lina var koblet sammen i.

Litt etter kom dykkeren opp, men han hadde vært utsatt for store trykkpåkjenninger, det vistes ved blodutredninger. - Arbeidet ble avsluttet for dagen. Det viste seg at flere dyk-

kere måtte engasjeres for å gjennomføre redningsaksjonen.

Det var dykkere fra Falcken som gikk ned og festet vaieren til shovelen neste dag. Det var forøvrig denne dagen undertegnede var tilstede som øyenvitne til det som skjedde. For å vinsje shovelen opp på land, brukte en vinsjen på en bulldoser som bulldoserlaget i Øyer hadde. Vi fulgte spent med ettersom vaieren gikk inn på vinsjen. Grillen på bakenden av shovelen kom til syne og etterhvert steg mer og mer av motorkassa fram. Plutselig røk vaieren og shovelen forsvant ned i dypet igjen.

Hevreka, kunne eg sagt, men eg tenkte med en gang at dette var en demonstrasjon av Arkhimedes lov i praksis. Vi kan f.eks. ten-

ke oss at ca en kubikkmeter av shovelen var over vannflata-dvs. at strekket i vaieren økte med ett tonn. Dette tålte ikke vaieren. En må regne med at det ble gjort en nøye evaluering av det mislykkede forsøket med å trekke shovelen opp av vannet. Arkhimedes ble sikkert trukket inn, men Lillegård sier at det var ikke bare mangel av oppdrift som gjorde siste del av trekket tungt. Det var vanskelige bunnforhold. Dykkeren hadde villet at de skulle ha lagt ut planker over en kløft på bunnen. Etter at shovelen reiste tilbake var posisjonen vel 50 meter fra land og 42,5 meter under vannflaten. Mens forberedelsene til nytt forsøk ble gjort, var dykkere på vei sørover fra et arbeid langs kysten av Nord-Norge. Det var et skip lastet med kunstgjødsel som hadde hatt problemer.

Etter at mannskapet var på plass ble det satt i gang med et nytt forsøk. Det ble tatt hull på isen rett over shovelen, og vaieren ble lagt ut på isen. Som fotoserien viser, lykkes en med å trekke shovelen på land. Siste foto viser Sigurd Lillegård som studerer shovelen etter at den er trukket på land.

Hvordan går det med en maskin som har ligget noen døgn på 42.5 meters dyp i Losnavannet.

Jeg stiller spørsmålet til Lillegård som kunne fortelle at shovelen ble transportert til vegvesenets hovedverksted, som på den tid-1964-var på Fåberg. Det ble skiftet batterier og olje på maskinen.

Etter denne pleien startet maskinen og var i orden. At Lillegård stoppet motoren før maskinen gikk ned, betalte seg godt.

SS Atlantics forlis på Lake Erie i 1852

Natten mellom 19. og 20. august 1852 kolliderte skipene Atlantic og Ogdensburg på Lake Erie, en av de store sjøene mellom USA og Canada. Kollisjonen førte til at Atlantic sank og at omlag 300 av 500 passasjerer omkom. Dette var en av de første større skipsulykkene som rammet norske emigranter, nesten 70 av de omkomne var på vei fra Norge til ulike bestemmelsessteder i Midtvesten. En av dem som overlevde ulykken var Erik Iversen Thorstad fra Øyer. I et brev hjem, datert 9. November 1852, skildrer han det som skjedde.

Erik Iversen Thorstad ble født 3. september 1829 på garden Torstad på Tretten, som yngste sønn til Anne Larsdatter Thorstad og ektemannen Iver Hanssen Lie, opprinnelig fra

Gausdal. Erik ble konfirmert i Tretten kirke 9. Juni 1844, og står oppført i listen over utflyttere fra Øyer 10. Juni 1852, med Amerika som reisemål. Trolig forlot han Norge med seilskuten "Argo", som forlot Christiania 16. Juni og ankom Quebec 12. August.

Ruten fra Christiania til Quebec var i mange tiår den mest populære for norske emigranter på vei til Midtvesten. Ved ankomsten til Quebec gjensto fortsatt en lang reise, som foregikk både med jernbane, vogn og for noen delvis til fots, men først og fremst med båt på de store sjøene i grenseområdet mellom USA og Canada. Dette er denne delen av reisen, og den ulykken han var med på underveis, som Erik Iversen Thorstad skildrer i sitt brev hjem:

Den hvite linjen viser ruten Erik Iversen Thorstad og mange andre norske emigranter fulgte fra Quebec til Milwaukee. Den hvite stjernen markerer hvor SS Atlantic sank i 1852.

Fra Erik Thorstad, Ixonia, Jefferson County, Wisconsin, til foreldre og søsken i Øyer, 9. November 1852.

"Vor brave Fører, Kapitain Olsen afsluttede kontakt med et Kompagni, som skulle fragte os og vårt Tøi til Milwaukee for 7 Dollars for hver voksen person og det Halve for Børn, og den 14de August blev vort Tøi bragt ombord paa en stor Dampbaad og vi afreiste saaledes samme Dags Aften Kl. 5, og Kl. 6 næste Morgen ankom vi til en by kaldet Montreal. Vor Skipper, som gjorde Følge med os hertil, tog da Afsked med os og strax efter at han var reist hendte den Ulykke at en mand fra Valders faldt overbord, da han skulde bringe sit Tøi af Dampskibet, og det var ret ynkeligt at see, hvorledes han kjæmpede, og at ingensomhelst Redskaber vare at bekomme, som vi kunde redde ham med. Anstalter bleve endelig gjort til, at en Sokten blev hentet, hvorpaa man strax fandt ham, men da var han aldeles død. Denne Tildragelse var saa meget mere sørgelig, da han ogsaa havde Familie, som begræd deres tabte Forsørger.

Her blev vort Tøi sat paa Vogne, som bleve trukne av Heste omtrent en engelsk Miil og siden reiste vi paa Jernbanen 10 a 11 engelske Mile og dernæst paa en Dampbaad omtrent 24 timer, og den passerede igennem mange Sluser, som vi betragtede med Forundring. Da der ikke var Skibsleilighed at erholde samme Dag, som vi ankom til denne by, som havde navnet Toronto, saa blev vort Tøi sat paa Bryggen, og Emigranterne, undtagen jeg og et Par andre, overnattede på Bryggen under aaben Himmel. Næste Morgen Kl. 8 afgik vi derfra med Dampbaad, og samme Dags eftermiddag toge vi iland nedenfor Niagara Vandfaldene ved den kunstige Hængebro, som er gjort av Staaltraad. Mange af os havde da besluttet at gaae nærmere og betragte dette Mesterstykke, men maatte afstaae derfra, da vort Tøi strax blev bragt paa Vogne, der kjortes med Heste på en Jernbane, omtrent 16 engelske Mile, og paa denne Reise havde vi saaledes Anledning til at beskue det svære og meget berømte Vandfald Niagara.

Vi kom da til en by kaldet Kingston sildig om aftenen og vort Tøi blev ogsaa da sat på Bryggen, og de samme som forrige Gang toge atter Herberge på Bryggen, medens jeg og de samme to af mine kammerater tog vort Logi i Byen. Endeel af Emigranterne afgik til Buffalo paa en liden Dampbaad næste Morgen Klokken 5, og Klokken 5 om Aftenen var den atter tilbake og afhentede de øvrige af os. Buffalo er en meget stor By og tæller omtrent 50,000 Indbyggere, men jeg syntes ikke det var just noget behageli Sted og især ved Bryggerne var det ganske usundt.

Fra Quebec til Buffalo havde 75 fattige fra Valders fri Fragt, men der maatte de altsaa blive tilbage, da de ikke hadde saameget, at de kunne betale fragten over Indsøerne. Vi afreiste derfra paa en stor Dampbaad ved navn Atlantic samme Dags Aften – den 12te August – Klokken 8, og Passasjerernes antall var i det Hele 576, nemlig 132 Norske, og en Deel Tydskere og Resten Amerikanere.

Da det allerede var langt paa Aftenen, og jeg følte mig meget søvnig, saa aabnede jeg min Kiste og tog af min Frakke og lagde den saavel som mine Penge og mit Lommeuhr i kisten, og tog op mine Sengklæder og redede mig seng på Kisten, og lagde mig til at sove; men da Klokken var omtrent ½ 2 om Morgenen vaagnede jeg ved et svært Stød, og da jeg strax anede, at en anden Baad havde seilet paa vor, saa ilede jeg strax op, og da der var stor Tumult og Forskrækkelse blandt Passagererne, saa

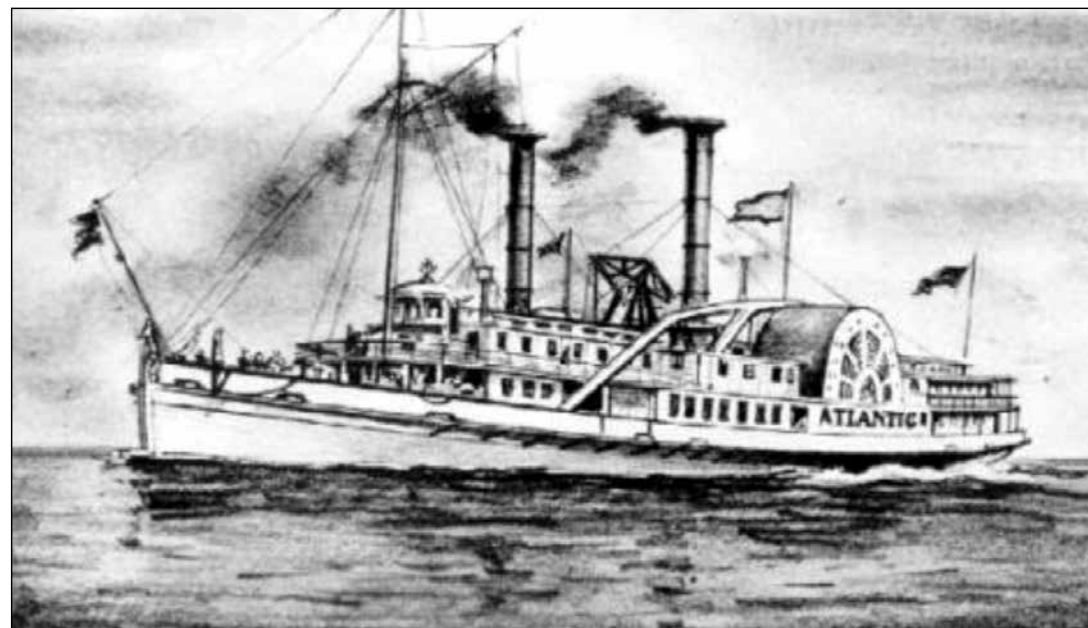
spurgte jeg adskillige, hvorav Stødet kom, og om vor Baad havde taget nogen Skade; men jeg fik intet tilfredstillende Svar, og da Maskineriet var i Bevægelse, saa kunde jeg ikke troe, der var nogen overhængende fare. Jeg gik op paa øverste Dæk, og da blev eg strax overbeviist om, at Dampbaaden maatte være beskadiget, da mange holdt paa i største Hast at nedheise en Baad og øieblikkelig kom meget Folk i den fra nederste Dæk, og da den ved Nedheisningen havde indtaget Vand, saa sank den strax og alle druknede.

Derefter gik jeg ned paa andet Dæk i Haab om der at udfinde Raad til Redning, og i samme Øieblikk strømmede Vandet ind forud paa Dampbaaden og Maskineriet standsede, og da blev der en ynkelig Jammer paa Alle. Jeg og en af mine Kammerater havde taget fat paa Trappen, som var fra andre til tredie Dæk, men snart var der mange Hænder om den og vi lod den gaae, da vi indsaae, at vi ikke dermed kunde blive reddede. Vi kravlede os da op paa tredie Dæk, hvor Styrmanden ogsaa stod for Roret, og da havde jeg aldeles opgivet Haabet om at blive reddet, da Dampbaaden begyndte meer og meer at synke og Vandet naaede næsten dertil. Medens vi saaledes stode og vare meget ængstelige, opdagede vi Nogle, som holdt paa at udsætte en liden Baad, hvorpaa vi strax ilede til og vare behjælpelige, og det lyktes at faae den godt ut, og jeg var saaledes en af de Første som kom i Baaden og da der var saamange, som Baaden paa nogen Maade kunde bære, saa blev den meget heldigt stødt fra Dampbaaden, og da den manglede Aarer, saa roede vi med Hænderne og adskillige vare sysselsatte med at øse Vand af Baaden med sine Hatte. Et Lysglimt, som vi havde seet langt fra os, da vi befandt os paa Vraget, og som vi havde antaget for et Fyrtaarn, opdagede vi snart var fra et Dampskib, som ilede os til Hjælp og snart vare vi optagne af samme og derefter bleve de, som endda pladskede i Vandet, optagne. Dette, som ogsaa havde stødt vor Baad i Sænk, var af et Slags, som man her kalder Propeller, hvilket drives ved en Skrue i bagerste Ende.

Al den Elendighed og Jammer, som jeg denne Nat var Vidne til, er ubeskrivelig, og jeg vil vist ikke glemme den i mit hele Liv. De Druknedes Antal var over 300, hvoraf omtrent 68 Norske. Mange af dem, som vare paa første Plads, druknede i sine Senge eller i sine Værelser. De Norske, som bleve frelste, vare i det Hele 64 og de Fleste havde forlist Alt, og jeg saa Mange komme ombord paa Propelleren i bare skjorten. Aviserne tillægge de Kommanderende ombord paa Dampskibet "Atlantic" aldeles Skylden for denne sørgelige Tildragelse og udtale de haardeste Bebreidelser mod dem og beskyldte dem ligefrem for at have myrdet over 300 Mennesker.

Propelleren overleverede os snart til et andet Dampskib, som bragte os til en by, kaldet Detroit, hvor vi ankom næste Morgen Klokken 8, og efter at vi havde faaet os Noget at leve af og lidt Proviant til Reisen, blev den atter fortsat paa en Dampvogn og sildig om Aftenen ankom vi til en stor By kaldet Chicago i Illinois, hvor vi overnattede og havde Alting frit. Paa Reisen dertil saa jeg mange smukke Eiendomme og Frukthager, samt mange smukke Bygninger. Næste Morgen afgik vi med en Dampbaad, og efter 5 a 6 Timers Forløb kom vi til Milwaukee, og det var den 22de Aug. og vi tok ind hos en Norsk, hvor vi forblev til den 28de s. M., og da Byen havde gjort Sammenskud til vor Underholdning, saa levede vi frit og desuden erholdt vi Penge ved Sammenskud 11 Dollars hver Person. For disse Penge kjøbte jeg to Frakker, et Par Buxer, et Par Sko, to Skjorter og en Vadsæk.

Fra Milwaukee reiste jeg paa Dampvogn 20 a 25 Mile ligeldes gratis, og siden tog jeg tilfods og kom til Østerlies den 30te August, og hos dem har jeg siden været. Jeg har altid, Gud skee Tak, været frisk og befinner mig vel, og omendskjønt jeg har mistet Alt, har jeg alligevel ikke tabt Modet; den samme Gud, som hjalp mig i Farens Stund, haaber jeg fremdeles vil være min Beskytter."

SS Atlantic, bygget 1848. Bildet er fra Institute for Great Lakes Research, Bowling Green State University.

Som Erik Thorstad skriver i brevet sitt la presen skylden på skipperen på Atlantic og på rederiet som eide båten. Sjøforklaringen konkluderte med at det ikke var tekniske feil på noen av båtene og at ulykken skyldtes menneskelig svikt, men trakk ingen konklusjon med hensyn til hvilken av båtene som hadde forårsaket den. To teorier ble fremsatt, enten at en eller begge skipperne hadde gjort en fatal navigasjonsfeil, eller at kollisjonen var et resultat av en bevisst manøver for å skade en konkurrent. En rettssak som eierne av Atlantic reiste mot eierne av Ogdensburg ble avgjort i amerikansk høyesterett i 1856 og konkluderte med at begge båtene hadde like mye skyld i ulykken.

Emigranttrafikken på de store sjøene var

en svært inntektsbringende virksomhet for de som eide båtene og fart var avgjørende i konkurransen om å få flest mulig passasjerer. De raskeste båtene var dampdrevne, og i iveren etter å komme fort fram og sette nye rekorder ble kjelene ofte presset på en måte som gikk ut over passasjerenes sikkerhet. Det hadde skjedd flere alvorlige ulykker som følge av dette tidligere samme sommer og spørsmålet om sikkerheten ved virksomheten var allerede et viktig tema i den offentlige debatten.

Knappe to uker etter Atlantics forlis på Lake Erie vedtok den amerikanske kongressen en lov som regulerte trafikken på de store sjøene, som bl. annet satte regler for kjeltrykk, hvor mange redningsbelter og livbåter det skulle være ombord og ga myndighetene

anledning til å kontrollere om disse reglene ble fulgt opp.

Det er ingen ting som tyder på at Atlantics forlis skyldtes uforsvarlig trykk i dampkjelene og Erich Thorstads brev viser at det i hvert fall fantes noen livbåter ombord. Allikevel var Atlantic en del av fartskulturen på de store sjøene, og hadde bl. annet rekorden for raskest seiling mellom Buffalo og Detroit (16 ½ time) på det tidspunktet hun forliste. Dette forklarer kanskje noe av den stormen som kom mot hennes eiere etter forliset.

Passasjerlisten til Atlantic gikk tapt i forliset. Når vi allikevel vet såpass nøyaktig både hvor mange norske emigranter som var ombord og hvor mange som omkom, skyldes dette Stephen Olson fra Manitowoc i Wisconsin (opprinnelig kom han fra Valdres), som var med som tolk for de norske emigrantene. Han laget en oversikt over de omkomne norske emigrantene med navn og hjemsted som ble publisert i tidsskriftet "Skandinaven" 27. Oktober 1852. I følge denne oversikten kom 3 fra Vang, 36 fra Slidre, 23 fra Aurdal i Valdres og 5 fra Toten, til sammen 67 personer.

Vraket av Atlantic hviler i dag på ca. 55 meters dyp (165 fot) på den kanadiske siden av grensen sør for Long Point, Ontario i Canada. Siden kort tid etter forliset har vraket vært mål for bergingsaksjoner av ymse slag. Den viktigste årsaken til dette var Atlantics safe, som inneholdt gull for omlag 35.000 dollar (i 1852 dollar!). Safen ble hevet v.h.a. dykkere allerede i 1856, noe som i seg selv var litt av en bragd, ettersom dykk til mer enn 15 meter før denne tid ble ansett som umulig!

Atlantic var bare 4 år gammel da hun sank, og kjent for sin luksuriøse utrustning. Blant annet skal lugarene på første klasse ha vært utstyrt med gullforgylte kraner og utskåret rosentre. Disse ryktene førte til at vraket til-

trakk seg mange eventyrjegere og det ble gjort flere forsøk på å få opp gjenstander fra vraket. Til de mer eksotiske forsøkene hører et som involverte en meget tidlig utgave av en miniubåt. Forsøket var mislykket og vraket av ubåten ligger i dag på eller i nærheten av et av dekkene til Atlantic.

Så ble vraket glemt, inn til det i 1984 ble gjenoppdaget av en lokal, kanadisk dykker, som hentet opp flere hundre gjenstander, i hovedsak av historisk verdi. Med utgangspunkt i denne dykkerens merkebøyer og funn, hevdet et amerikansk bergingsselskap eiendomsretten til vraket og fikk denne stadfestet av en domstol i California i 1992. Kanadiske myndigheter gikk til rettssak mot selskapet, og vant i to rettsinstanser, hvor det fastslått at vraket ligger på kanadisk side av grensen. Den siste rettssaken ble avgjort i 1998, og selv om det teknisk sett fortsatt foreligger ankenmuligheter regnes saken nå som avgjort. Delstaten Ontario, som ble tilkjent eiendomsretten til vraket, har lovet at gjenstandene fra skipet skal bli tilgjengelige for publikum, og det arbeides med å få til en permanent utstilling, enten i tilknytning til et eksisterende museum eller kanskje til og med i et eget museum.

I motsetning til altfor mange av sine medpassasjerer kom Erik Iversen Thorstad velberget fram dit han skulle. Fra Ixonia dro han etter hvert videre vestover i Wisconsin, til La Crosse på grensen mot Minnesota, der han livnærte seg som kjøpmann. I 1888 var han en tur tilbake i gamlelandet, i hvert fall finner vi ham og kona Mary (også norskfødt) som passasjerer på skipet Rollo, på vei fra Christiana til New York.

Erich Iversen Thorstad døde i januar 1908, og er gravlagt på Oak Grove kirkegården i La Crosse, Wisconsin.

Steinar Koen

Felleskjerningen Tretten

Oppstart i 1902 som Tretten Ysteri. Opprinnelig ett av mange såkalte "smørmeierier" med svært tvilsom økonomi. Økonomien, samt konkurranse fra 1905 med landhandler Erik Solheims private ysteri (Bestefaren til politiker Erik Solheim) medførte at styret hadde valget mellom å legge ned driften og å innrede meieriet for mysostkoking (Gudbrandsdalsosten, brunost el.lokalt: Rauost) som etterhvert ble et produkt med voksende etterspørsel. "Den gang som nå løftet meierifolket -og styret på Tretten blikket og så framover." Resultatet var at i 1908 ble det fattet vedtak om å legge om

driften til mysostkoking og snart kunne Tretten Ysteri som landets første dampysteri koke den første Gudbrandsdalsosten i en damp- ystepanne.

Videre så vet jeg svært lite om mellomkrigsårene, men Tretten Ysteri var det eneste ysteriet i regionen som fikk skader av betydning under den Tyske invasjonen på våren i 1940. Deler av loftsetasjen ble ødelagt av brann og dette resulterte i oppbyggingen av den flotte iøyenfallende steinfasaden som vi kjenner i dag. A/L Felleskjerningen ble etablert i 1952 som et felles smørkjernerer for

5 ysterier i Gudbrandsdalen til å begynne med. Kjerneriet var initiert av Norske Meieriers Salgssentral og det ble etablert permanent drift fra 1953. Ytterligere 4 ysterier ble da tilsluttet og kjerneriet gav gode kvalitative og økonomiske resultater. Fra 1952 var Felleskjerningen lokalisert ved Fåvang Ysteri og i 1957 ble produksjonen flyttet til nye lokaler på Tretten. Landhandler Erik Solheims private ysteri var tidligere overtatt av meieri-bruket og etterhvert blitt Norsk Kasein A/L, og den "nye" Felleskjerningen ble da oppbygd på samme tomt som kaseinfabrikken som vi nå kjenner som TINE Meieriet Tretten. Ysteriaktiviteten ved Tretten Ysteri holdt fram til 1975/76 da ysteriet ble nedlagt og flyttet A/L Felleskjerningen inn i de ærverdige lokalene og frigjorde på denne måten de gamle kjerne-lokalene til smelteostproduksjon.

Smør ble kjernet på Felleskjerningen fram

til desember 2003, da all produksjonen ble flyttet til TMØ Tolga. Mellom 1952 og 2003 er det kjernet 117.500 tonn smør fra 264 millioner liter fløte eller 2.640 millioner liter melk, altså nesten 2 års melkeproduksjon i Norge!!!

Kjerner av smør som prosess er jo en videreforedling av et fantastisk råstoff som fløte er. Og heldigvis er lokalene på Felleskjerningen fortsatt brukt til "kjerner". Råstoffet er et helt annet, nemlig kultur. Øyer Kommune og Tretten har en fantastisk tilgang på "råstoffet" begavede unge kulturaktører, disse blir nå "videreforedlet" og kjernet i Felleskjerningens lokaler. Kulturskolen i Øyer Kommune har leid kontorlokalene i Felleskjerningen for en periode på 3 år og Kulturskolen har for første gang i historien fått samlet sine aktiviteter under samme tak.

Amerikabrev

Redaksjonen har mottatt et amerikabrev fra 1915. Innholdet er av en litt annen karakter enn vi vanligvis får gjennom publiserte brev fra utvandrede nordmenn. Brevets avsender er kjent, men forblir anonym i denne sammenhengen. Det var nok mange amerikabrev som kunne skildret verre historier enn dette, men de ble muligens ikke skrevet, eller publisert!

Grand Forks N.Dak
29.12.1915

Gode ven.

Jeg henvender meg nu til dig som en, jeg ved jeg kan henvende mig til, uden at det jeg spørger om og det jeg har at fortælle kommer videre. Og som en intim ven, paa hvem jeg helt ud kan stole.

Jeg vil da først forhøre hos dig om, hvordan min hustru og mine børn har det. Jeg har sandt at sige intet hørt fra dem paa nær et halvt aar. Jeg har dessverre hidtil været nødt til at lade dem seile sin egen sjø i økonomisk henseende uden i nævneverdig grad at kunne støtte dem; men da de har levet i min families midte, har jeg stolet på at det måtte være udelukket, at de kunde lide nød eller slikt noget. Som rimeligt og venteligt kunde være, fik jeg meget at gjennomgaa efter min ankomst herover. Underretninger og artikler i avisene om mig og mine affærer var spredt over det hele, som vanligt i amerikanske blade, gjort ti gange verre, end det virkelig var. Det var selvfølgelig derfor udelukket, at jeg kunde faa noget arbejde, i hvilket jeg kunde faa anvendelse for, hvad jeg hadde lært her i livet, og jeg maatte begynde med det tyngste og daaligst betalte arbejde, der overhodet var at faa, og hvad det hadde at betyde for en saapas gammel mand uvant med den slags arbejde, vil lettelig forstaaes. Det blev at fare fra den ene fildejob til den anden de første halvandet aar, og mange ganger var jeg nær ved at gi op. Længslen og tanken på mine har ogsaa skaffet mig hundreder av søvnløse nætter; men ogsaa hjulpet mig til at holde mig oppe. To, tre gange drak jeg mig overstadig beruset for at glemme, engang endog i den grad, at jeg blev puttet i fyldearresten og maatte tilbringe et døgn der. Men det blev selvfølgelig ikke bedre for det. Tilslut kom jeg da til at bli "kolportør" for "Normanden" og arbeidet med det et par maaneder, avancerte saa til medarbeider for bladet, og da <<Normanden Pub.Co.>> aabnet ny forretning med kalendere (artcalenders), blev jeg sendt ut som dets handelsreisende og bladets arbeider paa samme tid og har nu i løbet av disse seks maaneder besøgt hver eneste by i N.Dakota og en større del av Minnesota og kjenner maaske Amerika bedre end de aller fledste indfødte her i staten.

Jeg maa tilstaa, at mit forsøg som handelsreisende blev en nesten utrolig success. Jeg har faaet vaarlinje indarbeidet over den hele stat, er bleven vel kjendt og er vel likt over alt, og har nu en stilling, som jeg venter vil indbringe mig 10 000,- kr om aaret herefter. Jeg har selvfølgelig ikke tjent saa meget hidtil, da jeg avlønnes og ønsker at avlønnes gjennom provisjonssystemet, og forretningen jo var ny og maatte oparbeides; men fortjenesten har været jevnt stigende, til den maaneden før jul naaet op i 900.- kr, og jeg har ingen grund til at tro, at den herefter vil gaa ned. Det vil sige, de 900 kr. var netto, efter at mine udgifter var betalte. Saa du ser, det går fort paa den kant, det gaar, herover i Amerika, naar en bare har det tilstrækkelige kvantum hjerne. Men det skal til. Som simpel arbeider kommer man ligesaa lidt nogen vei herover som i Norge. Jeg har netop faaet mit halvaarsoppgjør og vil saa med en gang gaa igang med at sende dem regelmæssig understøttelse. Og hvis min hustru vil, er det min mening at ta dem efter mig til sommeren. Men som det nu er, at jeg ikke hører fra dem paa et saa langt tidsrum, kan jeg jo ikke vide, hvordan det vil stille seg forsaavidt. Det falder mig ofte paa tanke, at det vilde være sørgeligt og blive et voldsomt slag for mig, om min hustru skulde negte at komme til mig nu, naar jeg har arbeidet mig op en bra økonomisk stilling og ogsaa en ganske bra social position. For til Norge reiser aldrig jeg, førend jeg har samlet penge nok til at erstatte deres tap, som har tabt penge paa mig, og det kan maaske komme til at være flere aar. Men hvis jeg faar beholde helsen, skal det ikke bli saa særdeles lenge. Det gaar fort her, ser du, naar det bare gaar paa rette kanten.

Men jeg haaber og tror nu, min hustru vil komme ligevel. Idet jeg hermed har sagt, hvad mest har lagt mig paa hjertet, skal jeg forsøge i farten at erindre nogle nyheter, som maaske vil erindre deg. Jeg kan først og fremst fortelle deg, at det ikke er saa lenge, siden jeg hilste paa Ole Hong i Hillsboro og Christ. Hong i Buxton. Det staar bra til med dem begge. Dernæst hilste jeg paa Gudbrand Skjønberg, Anton Olmo og hustru samt fru Thorstad født Marie Berg. Olmo's har bygget seg nyt hus i sommer, og de har det noksaa kjækt. Ligeledes traf jeg Aslaug Berg, som nu bor i Cummings, en liden by midt mellom Hillsboro og Bruxton Hun var lattermild og blid som alltid. Jeg har ogsaa talt med Reier og Ole Bakken. Den sidstes hustru lider desverre av tæring, saa det er vel ikke saa greit kan jeg tenke. Ole og Reier er begge ordensmænd nu, verken drikker eller denslags, saa det er intet andet end godt om dem at melde nu. Forøvrig har jeg naturligvis truffet sammen med hundrevis av kjendte, men neppe, som jeg ved, du kjender.

Jeg vil bemerke, at hvis jeg skulde til at fortelle om forholdene og deslige herover, vilde jeg aldrig bli ferdig. Forholdene herover er jo saa forskjellige og egenartede helt igjennom, at de er vanskelig at fatte for en, som ikke har været her nogen aar. For en, der ikke som jeg, har reist meget, vilde det ta mindst fem aar. Kun vil jeg sige, at av de reiseartikler, jeg av og til har ind i "Normanden" faar man et rigtigere indtrykk av "Nordvestens forhold" end gjennom noget andet, der foreligger paa prent. Jeg sender den til min hustru, saa du kan læse dem der. Det er mest opskrifter av byer og folk, og kanske stof som dere synes, det er rart at sette ind i avisen; men sagen er den, at her i N.Dakota og Minnesota vokser byer og settlementer op saa at sige paa en nat, saa beskrivelser av dem hører her til det viktigste nyhedsstof. Det vil maaske forundre dig at høre, at jeg har besøkt over 100 byer, som ikke er over 1 1/2 aar gamle, at jeg har besøkt over 30, som ikke er over 6 maaneder gamle. Og det eldste settlement i hele staten er Prall Countys, det, der ligger rundt Hillboro, og den første hvide mand kom der i 1870, medens den egentlige settling begyndte først en tid senere. N, Dakota er av naturen det rigeste land

i verden, og naar farmingen blir mer intensiv, vil det kunde brødføde 50 millioner mennesker. Jordbunden bestaar overveiende av et sort rigt lag av muld paa toppen, gjerne fra en til to alen dybt, og derunder er det lere. Ikke en sten ikke og ikke en forhøining. Og ingen trær, uden de som er plantet med menneskehender. Alt arbeide gjøres mer og mer av maskiner, og den tid vil komme, da alt farmarbeidet vil foregaa med maskiner, uden brug av heste, men drevet ved hjelp av gasolin. Inden 10 aar vil vi antagelig ha det. Det første jordbrug her har alltid formen av en rovdraft. Jordens opsamlede rigdom er saa stor, at den staar den i et tidsrum av 20- 30 aar; men saa faar de gjerne en haard og lang kamp for at bringe jorden i hævd igjen. Nu har de imidlertid mer og mer belært av bitre erfaringer, slaaet ind paa en mer vekslende farming allerede fra den første settling av, saa de beholder rigdommen i jorden for al fremtid.

Her vokser alting, ligetil druer, meloner, o.s.v. Og der er muligheter, som ikke der findes andet steds i verden. Baade til undergang og ophøielse. Amerika er nemlig baade et godt og et haardt land. Intet andet sted i verden kan det gaa saa hurtigt opover, og intet sted saa hurtigt nedover. Saa mange tusinder er forsvundet sporløst i dette land, saa mangen en har en historie, som ligner meget paa eventyrets om "fattiggutten, som vandt princessen og det halve kongerige".

Bankier Harald Thorson fra Drake i N. Dakota er en saadan en. Han havde 10 cent, da han kom frem. Nu eier han maaske 20 millioner. Igaar fik jeg forresten brev om, at han ville give 2000.- kr. Til indkjøb av Aulestad i det øiemed at gi den til den norske stat som et Bjørnson - minde. Vi synes alle, at gaarden i tilfælde skulde bruges som en forsøgsgaard. Jeg sendte brevet til avisen og bad dem ta det ind, saa dere vil maaske faa se det. Jeg bad dem forresten forandre det, saa det blev rettet til selve redaktøren. Han kjente nemlig mig og skrev derfor til mig vidende mig at være en av bladets medarbeidere. Det vilde være en let sag for os at indsamle en 60 000 kroner i nævnte øiemed. "Normanden" er ligesom det kulturelle brændpunkt her i Nordvesten, det vil sige blant de norske, og nordmandsforbundet s talerør.

Vi er et fremskridtsfolk vi i "Nordmanden Pub. Co". Vi har startet op en kalenderforretning, den første her i staten, og vil sikkerlig faa en omsætning paa opmod 150 000 kroner i 1916. For to maaneder siden gjorde vi "Nordmanden" til et to-ugentlig blad, om et eller to aar skal vi gjøre det til daglig avis. I politik staar vi omtrent der, det konsoliderte venstre staar i Norge, og vi har den største politiske indflytelse i hele staten. Vaart abonementantal nærmer sig 20 000 og vokser med flere tusend om aaret.

Jeg har interviewet politikere, kjeltringer, hedersmænd, i dusinvis, seet forholdene i de værste russesetlementer og i de settlementer, hvor der paa hveranden gaard findes automobiler, centralopvarming, et lidet lysverk, egen damptræskemaskine o. s.v. Ja, jeg fører et bevæget og vekslende liv, interessant og rigt; men lykkelig vil jeg aldrig mer blive, førend jeg atter kan ha mine barn hos mig og atter sænke mit blik i min hustrus kjære øine. Og saa faa et ærefuldt opgjør med mine norske kreditorer, som jeg nok med tiden skal faa.

Saa idet jeg sender dig og hustru tusind venlige tanker faar du ha et glædeligt og lykkelig nyt aar.

Amund Sandvik

"Den gamle Trettenbrua"

Annleggsarbeid innebærer endring av landskapet. Blant anna må vi om kort tid ta avskjed med «den gamle Trettenbrua». Selv om det er liten tvil om at den for lengst er utgått på dato, er det likevel en vemodsfølelse ved en slik endring. Det er ingen tvil om at brua fortjener en ærbødig takk for den tjeneste den har gitt oss gjennom alle år. Den har vært et landemerke for oss alle hele vårt liv.

Fra Sth. Prp. Nr. 10 1894, tar en med følgende:

Departementet skal til det av Veidirektøren for Kristians Amt Foreslaaende knytte følgende bemerkning:

De omhandlede Broer i Gudbrandsdalen over

Laugen ved Øier og Tretten Jernbanestation var, som anført i Veidirektøren Fremstilling, i følge det Stortinget i 1883 forelagte Overslag anslaaede:

Øierbroen. til	Kr. 79 000,00
Trettenbroen til	Kr. 112 000,00

Disse Overslag var afgivne, forinden Broskjøn i Henhold til Vassdragsloven af 1ste Juli 1887, \$8 var afholdte. Den af Departementet ved ovennævnte Overslags Forelæggelse udtalte Forutsetning om Muligheden af en Indskrænkning i Planerne efter eventuelt afholdte Broskjøn har, som det af Vegdirektørens Fremstilling vil sees, ikke stadfestet seg. For Trettenbroens Vedkommende, hvortil Bidrag af Veivæsenet er forudsat, bestemte Skjønnets der afholdtes den 4de Oktober 1893 at Broen bliver at give mindst 3 Aapninger, hver med mindst 35 m.s Theoretisk Spændvidde eller 2 Spænd med mindst ligesaa stor samlet Aapning i Lyset som ovenomhandlede 3 Spænd.

Et af den tekniske Revision paapeket Broprojekt med enkelt Broaapning af ca 40 m.s Størrelse og mindre Aapninger paa begge Sider i Forbindelse med Lændseanbringelse erklæredes af Skjønnets ikke at tilfredstille Lovens Fordringer.

Efter de i Veidirektørens Fremstilling i Henhold til Skjønnetsforetningerne opstillede seneste Overslag vil

Øierbroen koste	Kr. 86.400,00
og Trettenbroen	Kr. 126.000,00

hvoraf Halvdelen foreslaaes bevilget som Statsbidrag af Veivesenet mod Distriktstilskudd 1/3. Jernbanens Andel, den anden Halvdel, vil altsaa efter Forudsetningerne udgjøre Kr. 63.000,00. Jernbanens samlede Bidrag til begge Broer bliver altsaa efter Overslagene Kr. 149.400,00 hvorav er bevilget af Storthin-

get i 1893 Kr. 85.000,00. Rest at bevilge af Jernbanens Midler Kr. 64.400,00. Til dette kunne det knyttes flere kommentarer, m.a. merker en seg at det var tatt opp spørsmål om å begrense anlegget Det ble dyrt, Overslaget for Trettenbrua var på kr.126.000,00, det tilsvarende ca. 7.7 mill. 2011-kroner. Det er greit nok når en kan ty til indekser av ulikt slag for å sammenligne med dagens situasjon. Det kan vi ikke gjøre når det gjelder de utfordringene anleggsarbeiderne stod over for når det gjaldt transport og montering av brua. Det har skjedd mye når det gjelder utvikling av maskiner og teknologi på disse snart 130 år.

Men det er over 2000 år siden Arkhimedes uttalte: «Gi meg et fast punkt og jeg skal flytte Jorden» - vektstangprinsippet hadde gjort ham imponert. Da Arkhimedes spiller en rolle også i artikkelen om «En shovel gjennom Losnaisen», koster vi på oss en kort repetisjon fra naturfagboka.

Arkhimedes levde ca.250 år f.Kr. Og var antikkens største vitenskapsmann, mest kjent for oppdagelsen av Arkhimedes lov: *-Når et legeme senkes ned i en væske, får det en oppdrift som er lik vekten av den unntrengte væske.* Denne loven oppdaget Arkhimedes mens han lå i badekaret, han for opp av badekaret og ropte: «Hevreka-» («jeg har funnet det»). Det fortelles at det første Arkhimedes brukte sin nye oppdagelse til, var beregning av densiteten til en gullkrone.

Det er liten tvil om at anleggsarbeiderne som var med under byggingen av brua, kunne sitt fag og utnyttet kjennskapen til eksisterende fysiske lover og tilgjengelige hjelpemidler.

Øyværing i Vestfold, 1865

Hva folketellingene kan fortelle oss – øyværing i Vestfold i 1865

I 1865-tellingen oppga 28 personer bosatt i Vestfold å være født i Øyer eller Gudbrandsdalen med klare knytninger til Øyer. Disse fordeler seg på åtte kommuner/ prestegjeld.

I Horten:

Navn	Navn	Alder	Kommentar
Guttorm Pedersen	Politibetjent	37 år	Bosatt med kona Ulrikke Eleanora fra Christiania i Øvre Keisermark-gade
Rønnaug Guttormsdatter	Kone	52 år	Bosatt med ektemann Johannes Christensen Darbo fra Kongsberg i Vestre Braarudgade

Guttorm Pedersen ble født 23.10.1829 av foreldrene Peder Guttormsen Bagstad og Rønnaug Haagensdatter fra Botrud på Tretten. De giftet seg 8.4.1829, og fikk foruten Guttorm sønnen Haagen i 1831 og datteren Anne i 1835. I 1839 flyttet hele familien til Christiania. I 1865 bodde Guttorm i Horten, mens mor og begge søsknene fortsatt bodde i Christiania, nærmere bestemt i Munkedamsveien 17.

Rønnaug Guttormsdatter ble født på Bagstad 22. mai 1815 av foreldrene Guttorm Olsen Bagstad og Anne Pedersdatter fra Nermoe. Rønnaug var yngre søster av Peder Guttormsen Bagstad som er omtalt i forrige avsnitt og dermed tante til den andre øyværingen i Horten, Guttorm Pedersen. I kirkeboken står det at hun flyttet til "Agershuus Fæstning" i april 1833.

I Tønsberg:

Guldbrand Trondsen	Hustømmermand	59 år	Bosatt med kona Inger Bøyesdatter fra Skien i Forstaden
Engebret Olsen	Tømmermand	39 år	Bosatt med kona Marte Olsdatter fra Grue og 6 barn på Hospitals-løkken
Rachel Olsdatter	Kone	45 år	Bosatt med ektemann Hans Hansen fra Tønsberg og 3 barn på Marienlyst

Peder Olsen	Tømmermand	38 år	Bosatt på Marienlyst med 3 barn
Kari Olsdatter	Kone	38 år	
Mari Olsdatter	Kone	33 år	Bosatt med ektemann Bernt Pedersen fra Laurdal og to barn på Marienlyst

Guldbrand Trondsen ble født på Klokkestuen 5. oktober 1805 av foreldrene Trond Olsen og Ømbjør Guldbrandsdatter. Gift med Inger Boyesdatter Offenberg fra Skien i Øyer 22. september 1833. De fikk tre barn mens de bodde i Øyer, Maria f. 1834, Beret f. 1835 og Ole f. 1837. Familien flyttet til Christiania i april 1839.

Engebret Olsen ble født ved Stenstuen 7. juni 1826 av foreldrene Ole Engebretsen og Goro Marcusdatter, opprinnelig fra Stubrud. De giftet seg 30. mai 1825. Engebret ble konfirmert i Øyer 23.5.1843. I kirkebøkene finnes det ingenting om når han dro fra Øyer, men hans eldste datter ble født rundt 1848 i Grue i Solør, så det må ha vært før dette. Den nest eldste datteren, som er født i Tønsberg, ble født rundt 1852. Foreldrene bodde fortsatt på Stenen i Øyer i 1865.

Rachel Olsdatter ble født på Kaldor 4. mars 1820. Foreldrene var Ole Hansen Kaldor og Lisbeth Knudsdatter fra Lie, som døde i hen-

holdsvis 1833 og 1837. Rachel dro fra Øyer i 1839, med Sande som oppgitt mål. I 1856 giftet hun seg med matros, senere styrmann Hans Hansen Kikut fra Tønsberg. Ekteskapet ble inngått i Tønsberg.

Peder Olsen ble født ved Stenstuen 15. februar 1828 og var yngre bror av Engebret Olsen som er omtalt tidligere. Det står ikke noe i kirkeboken om når han forlot Øyer. Den 16. juli 1854 giftet han seg i Tønsberg, med Kari Olsdatter som også var fra Øyer.

Kari Olsdatter ble født på Kaldor 27. september 1828 og var søster til Rachel som er nevnt ovenfor. Hun er registrert som utflyttet til Tønsberg i januar 1853.

Mari Olsdatter ble født ved Stenstuen 21. mai 1833 og var altså søster til Engebret og Peder ovenfor. Hennes utflytting er heller ikke registrert i kirkebøkene, men i 1862 giftet hun seg med skipskaptein Bernt Pedersen Vikste fra Laurdal. Ekteskapet ble inngått i Tønsberg.

I Skoger

Peder Amundsen	Tømmermand, selveier	37 år	Bosatt med kona Thora Olsdatter fra Vågå og 4 barn på garden Nedre Strøm

Peder Amundsen ble født ved Hunder 31. juli 1829 av foreldre Amund Tostensen, opprinnelig fra Mortensveen, og Ragnhild Amundsdatter. Han ble konfirmert i Øyer i juni 1844. I

februar 1853 står han oppført som utflyttet til Drammen med bemerkningen "flyttet for 3-4 år siden".

I Sande:

Mari Tostendatter	Kone	68 år	Bosatt med ektemann Erik Jensen fra Hof og 3 (voksne) sønner på garden Revaa
Berte Østensdatter	Tjenestepige	42 år	Tjenestepige på Revaa, se ovenfor
Ingeborg Christensdatter	Kone	47 år	Bosatt med ektemann Christoffer Andersen fra Sande og fem barn på garden Revaa nordre

Mari Tostensdatter ble født på Kruke 23. februar 1798. Foreldrene hennes var Tosten Bergersen Kruke og Anne Olsdatter, opprinnelig fra Melum i Øyer. Hun forlot Øyer allerede i 1830, i kirkeboken er det oppgitt at hun skal til gården Furuseh i Aker. I folketellingen er de to eldste sønnene hennes (tvillinger) oppgitt å være 33 år og født i Sande. Så hun var ikke mange årene på Furuseh.

Berte Østendatter ble født på Bjørge 27. februar 1824 som datter av Østen Baardsen Bjørge og Anne Tostendatter, opprinnelig fra **I Hof:**

Johannes Engebretsen	Husmand med jord	37 år	Bosatt på plassen St.Hansaas. I tillegg to yngre barn født i Hof.
Ragnhild Torgersdatter	Hans kone	31 år	
Ingebret Johannesen	Deres sønn	11 år	
Mari Johannesdatter	Deres datter	9 år	
Johannes Pedersen	Husmand med jord, Tømmermand	50 år	Bosatt på plassen Sagbraaten. I tillegg tre yngre barn født i Hof.
Lisbet Tostensdatter	Hans kone	38 år	
Karen Johannesdatter	Deres datter	13 år	
Karen Amunds datter	Mandens kone	78 år	
Ole Pedersen	Gardbruker, selveier	43 år	Bosatt med kona Anne Jørgine Olsdatter fra Sandsvær på garden Engerønningen.

Johannes Engebretsen var født ved Offigstad 31. mars 1828 av foreldrene Engebret Tostensen, opprinnelig fra Moshustuen og Marie Christensdatter. I 1855 giftet han seg med Ragnhild Torgersdatter Nestingen. Hun var født 28 september 1835 på Nestingen, som

Kruke og eldre søster av Mari Tostensdatter som er omtalt ovenfor. Kirkeboken sier ingenting om når Berte dro fra Øyer, men i 1865 var hun tjenestepike hos sin tante på Revaa i Sande.

Ingeborg Christensdatter ble født ved Skoug i Fåberg 28. november 1819, men familien flyttet til en plass under Ensby ikke så lenge etterpå. Hun ble konfirmert i Øyer kirke i 1835. Ingeborg er registrert som utflyttet til Sande i Vestfold i 1853 med henvisning til at hun hadde flyttet i 1840.

Yngste datter av Torger Torgersen Nestingen og Mari Engebretsdatter, opprinnelig fra Sundgården. De fikk barna Engebret (f. 1855) og Mari (født 1857), før hele familien ga seg i vei til Hof i Vestfold i april 1859.

Johannes Pedersen ble født 22. mai 1816 ved

Jutulstad av foreldrene Peder Engebretsen og Kari Amunds datter Skeestuen. Han giftet seg med Lisbet Tostensdatter Lie i desember 1852. Hun ble født 18 januar 1827 og var datter av Tosten Torgersen, opprinnelig fra Bakken, og Sigri Knudsdatter Lie. De fikk datteren Karen Johannesdatter (født desember 1852) før de i 1856 flyttet fra Øyer. I kirkeboken står det ingen ting om hvor de hadde tenkt seg hen, så vi vet ikke om de var andre steder før de kom

til Hof. Også Johannes sin mor, Kari Amunds datter, var med til Hof. Hun var født 20. april 1786 som datter av Amund Bergersen, husmann ved Jevne, og Anne Pedersdatter.

Den siste av øyværingene i Hof prestegjeld, Ole Pedersen, er bror til Johannes Pedersen. Han ble født ved Høvre 1. mai 1822 og dro fra Øyer 13. januar 1855 med formål å flytte til Sande i Vestfold.

I Botne:

Christian Engebretsen	Tjenestedreng	43 år	På garden Marienborg
Berger Johannesen	Snekker	39 år	Losjerende på garden Grønmark
Rakel Evensdatter	Kone	49 år	Bor med ektemann Hans Larsen fra Waale og 5 barn på garden Bringager østre og søndre med store Galager.
Anders Hansen	Husfader, Inderst	34 år	Bor med konen Lene Marie Evensdatter fra Botne på Lie øvre.
Kari Pedersdatter	Kone	34 år	Bor med ektemann Hartvig Andersen fra Botne og 1 barn på garden Holm

Christian Engebretsen ble født ved Offigstad 1. januar 1824. Han var eldre bror av Johannes Engebretsen som bodde med familien i Hof prestegjeld i 1865 og er omtalt der. Det foreligger ingen informasjon om når han forlot Øyer. Berger Johannesen ble født 13. september 1826 på Måkerudstuen av foreldrene Johannes Bergersen Måkerudstuen og Marit Johannesdatter, opprinnelig fra Ødemoen. Det foreligger ingen informasjon om når han forlot Øyer.

Rakel Evensdatter ble født 19. desember 1815. Foreldrene var Even Olsen Vedum og Kjersti Torbjørnsdatter, opprinnelig fra Skarsmoen. Rakel forlot Øyer i mars 1839, som mål er oppgitt Sande prestegjeld i Vestfold.

Anders Hansen ble født ved Hong 8. februar 1832. Foreldrene var Hans Olsen Holen og Sigrid Thomasdatter, antakeligvis fra Gausdal. Anders er ikke registrert som utflyttet i kirkebøkene, men opplysningene fra kirkeboken i Botne i forbindelse med at han giftet seg der er gode nok til å identifisere ham.

Kari Pedersdatter ble født ved Fladstulen 27. februar 1831. Hun var datter av Peder Pedersen, opprinnelig fra Måkrud og Ragnhild Evensdatter, opprinnelig fra Wedum. Hun er ikke registrert som utflyttet i kirkebøkene, men opplysningene fra kirkeboken i Botne i forbindelse med at hun giftet seg der er gode nok til å identifisere henne. Mor til Kari og Rakel Evens-

datter som er omtalt ovenfor var søstre, slik at

Rakel er Karis tante.

I Ramnes:

Johannes Olsen	Gardbruker, selveier og Tømmermand	50 år	Bor med kona Maren Andrea Axelsdatter fra Ramnes og 1 barn på garden Kirkevivestad

Johannes Olsen var født på Ihlhøgen 20. januar 1816. Foreldrene hans var Ole Larssen Bagstad og Kjersti Johnsdatter som var fra Ihle.

Johannes Olsen ble registrert som utflyttet til Ramnes Prestegjeld allerede i juni 1841.

I Sem:

Ole Gudbrandsen	Sjømand	30 år	Bor med kona Maren Andersdatter på garden Haug Baseberg med 2 barn. (Maren er datter av brukeren)
Kristine Johnsdatter	Tjenestepige	23 år	På garden Thejen nordre.

Ole Gudbrandsen ble født ved Prestegarden i Øyer 23. september 1837 som sønn av Gudbrand Trondsen Klokkestuen og Inger Boyesdatter fra Skien. Denne familien flyttet til Christiania i april 1839. Foreldrene (Gudbrand Trondsen og Inger Boyesdatter) var bosatt i Tønsberg i 1865 og er omtalt lenger foran i artikkelen.

Kristine Johnsdatter er en av to søstre som

ble født på Fladstulen i 1843 og 1844. Foreldrene var John Sivertsen Fladstulen og Kari Engebretsdatter. Hvorfor de søstre endte opp med samme navn er det bare foreldrene som vet, begge ble imidlertid konfirmert så det er helt sikkert to personer. I 1865 er den ene tjenestepike på Thejen i Semb, den andre på Botterud i Øyer. Hvem som er hvem er umulig å si, siden begge hevder å være 23 år.

Har du kommentarer eller ny kunnskap å tilføre denne artikkelen?

Historielaget vil gjerne ha tilbakemeldinger. Send e-post til

info@oyerogtretten.historielag.org

eller kontakt en av styrets medlemmer.

Knut Stensgård

Demningen på Gopolvannet

I dag er vi sterkt opptatt av å få nok tilgang til elektrisk kraft uten at prisen skal være for høy, historisk har vi i Norge hatt rimelig tilgang og rimelige priser. Dessuten har den norske kraften vært fornybar og miljøriktig fordi den er kommet fra vann, en resurs vi har nok av i dette landet.

En tanke går derfor til de som i sin tid var forutseende og bygget ut reservoarer hvor vannet ble samlet opp i nedbørstider til bruk når nedbøren sviktet. Gopolvannet i Øyer er et slikt eksempel. Det er noe uvisst når dette

ble demmet opp første gang, men i 1942 ble demningen flyttet 100-150 meter lenger vest og ble liggende der den er i dag.

For noen i dag kan ingen ting gjøres uten at man hører maskinlyd, det var langt fra muligheten den gang. Karene som utførte jobben måtte nok ta i mangt et tungt tak som slet på rygg og armer. Til forflytting av stein og masse laget de et "jernbanespor" for tralene som sikkert var til stor hjelp.

Mobiliteten var slett ikke som i dag så karene lå innlosjert på setrene i området.

Mange år senere ble demningen restaurert og tettet slik at lekkasjen er omtrent lik null. Det gamle damhuset er borte. Dermed er Gopolåen også blitt "pensjonert" og gjenoppstår bare når tømning skal skje, eller som

i år hvor tilsiget har vært så stort at overløpet renner over.

Bildene ble tatt av min far, Ivar Steigård, 27. august 1942.

Kafferast under utbygging av Goppolldammen. F.v.: Erling Blomberg, Nils Dalen (Brodalen), Oskar Stenseng, Johannes Eriksrud (Krukhaugen) og Mathias Svendsen. Bak: Oswald Frydenlund.

Til Alfred

*I seinsåmmårkvelden ligg Våsjøen å blenkje
mens sola sig ned bakom blåner og fjell.
På Rostvangen sitt det en fjellkar å tenkje,
å vart det tå såmmåran med dans og med spell.*

*Å vart det tå tida med jakt og med fisjing,
med storfisk på kroken og rupe i flukt.
Nå sitt e å minnes den tida som var
da myrulla lekte i vinden så smukt.*

*E gikk der om såmmårn i Jogrimsli`n,
e såg ette molte, e stelte med ku`n.
E minnes ho tante som lokka så vakkert
mens kveldsola strålte og brisen var lun.*

*E minnes e gikk over Herratindan,
med hagla på aksla og setter`n i band.
Å vart det tå tida da e sleppte bikkja,
det tok itte lenge før`n King hadde stand.*

*Å vart det tå tida da`n Flink hadde fote
og tok ut en hæra med jublende los.
Nå er hagla lagt ned og losen har stilna,
det greier seg lenge med kaffe og kos.*

Odd Løvseth

Alfred Kråbøl

Hva jeg lærte av bestefar

I fjorårets «I gamle fotefar» trykte vi en artikkel av Alfred Kråbøl «Hva jeg lærte av bestefar». Denne artikkelen delte redaksjonen i to deler. Dette er fortsettelsen fra fjorårets artikkel, del to.

Redaksjonen

Min bestefar, Aksel Hagen født i 1886, begynte som unggutt å dressere fuglehunder for de første rypejegerne som kom innover i vårt fjellområde. Det viste seg tidlig at denne mannen hadde en spesiell evne til å dressere fuglehunder...

Bestefar var ikke med på jakt mer, han var blitt syk, men jeg glemte aldri alt han lærte meg med sine forelesninger om fuglehunder og fugle-jakt nede på setra om kveldene.

Jeg prøvde å gå på jakt alene med en lånt ubrukelig borse. Da var det vanskelig å tref-

Aksel Hagen (bakerst) med lys engelsk-setter. En av flere hunder han dresserte for Kronprins Olav, senere Kong Olav 5.

fe en rype i flukt. Jeg savnet disse veldresserte hundene som han hadde. Jeg savnet også de mektige egenskaper han hadde som hundedressør når jeg møtte jegere som jaktet med hund. Det fantes kanskje ikke maken til bestefar når det gjaldt å dressere en fuglehund. Det finnes kanskje ikke noen heller som har dressert så mange fuglehunder i Norge som han. Jeg husker han hadde lange undervisningskvelder med meg der inne på setra. Emnet var selvfølgelig dressering og bruk av fuglehunder.

Det var knapt en eneste hund som slapp unna hans dressurevner. Dagens topphunder på jaktprøve må nok karakteriseres som noen ensidige jakthunder i forhold. Hans motto for en jakthund var allsidighet, slik at hunden kunne brukes like godt i bjerkeskogen som på snaufjellet. Du hører til stadighet i dag fra jaktprøvefolket at det er en umulighet å jakte i bjerkeskogen med deres hunder. Men bestefar dresserte alltid sine hunder til å gå veldig smått når han kom til bjerkeskogen, og dette fikk han alltid til. Han kommanderte hunden nærmest ved fot, til hunden fikk den første stand. Som regel etter at rypa var skutt med en slik manøver, så var søken redusert til et minimum. Han fortalte meg at du må da en tid passe godt på hunden så den ikke slår ut for langt.

Snart forstår din hund sa han - at dette er måten å gjøre det på for å få rype i bjerkeskogen. Når så hunden kom på snaufjellet igjen fikk den en ordre om full fart på en eller annen måte, og da var det full fres som før. Han hadde en egen evne til å få hunden til å forstå han, så det ut til.

Dette var en del av lærdommen han ga meg. Du må så gjenta denne manøveren i bjerkeskogen noen ganger med din hund sa han. Så vil dette fungere automatisk. Bestefar

hadde rett. Jeg har selv prøvd dette med et par av mine hunder jeg har dressert, og det fungerte bra. Jeg lærte også mange andre triks av han når det gjaldt dressering av fuglehunder. Han fortalte meg blant annet hvis jeg noen gang fikk med meg en hund som ikke står rolig i stand til du selv kommer fram til hunden. Altså en hund som reiser rypa på egenhånd. Bestefar hadde en egen metode med slike hunder, som kanskje er litt for vidløftig for deg sa han. Det ble ikke sagt noe mer om det. Men det enkleste du kan gjøre i en slik situasjon fortalte han meg er at du følger godt med hvor den tjuvreiste rypa slår seg ned. Har du da et litt langt band med deg så tar du hunden i band, og hviler en stund til rypa roer seg. Så passer du godt på vindretningen, og så leier du hunden imot der rypene ligger, da i motvind til hunden på nytt tar stand. Da har du selv full kontroll over hunden, men du må da treffe rypa. Pass også på at du plasserer deg slik at hunden ikke får noe rekyl av børsa di den første gangen det blir skutt ryper for hunden din sa han strengt.

Det var uendelig mange finesser han hadde med denne hundedresseringa, så denne mannen hadde en veldig makt over alle hunder så det ut for. Jeg dresserte en gang en slik hund som bare reiste rypa på egenhånd, en engelsk setter tispe som hadde vært hos en hundetrener på Hardangervidda en uke i to høster uten at denne tjuvreisinga ble borte. Jeg gikk med denne hunden i 2-3 dager uten å komme i nærheten av hunden i stand før rypa ble jaget opp. Slik holdt jeg på og ropte og skreik på Cjokko som tisper het. Andre dagen kom jeg på det han bestefar hadde lært meg, så jeg hadde med meg et langt band på 2-3 meter, men det var ikke så lett å se hvor rypa slo seg ned i kuperte landskapet. Tredje dagen om kvelden ser jeg Cjokko i fin stand nederst på

en tørrabbe mot en stor myr. Jeg følger godt med hund, og prøver å roe tisper, men når jeg var 60-70 meter bak hunden, så jager Cjokko opp hele kullet som vanlig. Jeg roper dekk! av full hals. Hunden stopper og kommer bort til meg. Jeg kobler det lange bandet og tar meg en hvil. Jeg hadde under Cjokkos oppvisninger merket meg 3 ryper som landet i et vidjekratt på den andre siden av myra. Ja - ja Cjokko! Da får vi se om metoden til bestefar virker da! Jeg småpratet med tisper da vi ruslet sakte bortover myra med et svalende sørlig drag i lufta rett imot med et glinsende skjær over høstmyra ifra en lav kveldssol i vest.

Vi nærmet oss vidjekrattet der jeg visste at rypene lå. Jo da - der har tisper rypelukta i nesen. Jeg bare følger på. Cjokko er ikke vanskelig å få fram. Der letter disse 3 ryper 8-10 meter foran meg. Jeg roper dekk! Så fyrer jeg av og tømmer børsa. Cjokko sitter i ro like ved

King.

siden av meg. Jeg løsner bandet og kommanderer Aport! Jo da, aportere hadde hun visst prøvd før, men sikkert med andre ting enn ryper. Cjokko fant 2 ryper i vidjekrattet foran oss som ble avlevert med hopp og sprett og en grenseløs glede og jubel. Men også fra skytteren selvfølgelig. Det ble en fin kosestund med mye ros til Cjokko før vi gikk til bua.

Neste dag var jeg spendt på om metoden jeg hadde lært av bestefar virket. Det var få rypekull og finne neste dag. Rypa hadde nok reist til bjerkeskogen etter 3 dagers jakt inne på snaufjellet. Jeg fant da noen spredte fugler så jeg fikk se at kuren Cjokko hadde fått dagen før virket. Jeg fant også 2, kanskje 3 kull i kveldinga den samme dagen, og Cjokko fungerte meget bra. Han beviste at bestefar hadde rett.

Bestefar sa alltid - vær tålmodig når du dresserer en slik. Det er ikke tillatt å slå en hund fordi den ikke forstår. Det nytter ikke å slå vettet inn i hodet på en hund, men det er veldig lett å slå vettet ut av hodet på hunden. Det husker jeg han var nøye med. Din oppgave når du begynner å dressere en unghund er i første rekke å få hunden til å forstå hva dette går ut på sa han. Mange jegere sprekker og straffer hunden for det han gjør det som han ikke vet noe om hvordan han skal gjøre. Det går ofte fort at hunden oppfatter den rette form for sin oppgave på jakt. Han var veldig nøye med hvordan hunden skulle oppføre seg før han skjøt noe for den. Han la alltid vekt på at en hund var allsidig - en hund som kunne brukes like godt i bjerkeskogen som på snaufjellet.

Slike hunder har jeg selv fått til så jeg vet det går an. Men i dag - Ja gjennom hele 90 åra har det ikke vært enkelt og dressere en fuglehund. Hva slags kommentar han bestefar hadde kommet med hvis han skulle vurdere

dagen eller de siste års forvaltning av rypa, ja det kan jeg ikke forestille meg. Mannen som hver høst dresserte fra 10 til 15 fuglehunder. Den gangen var det selvfølgelig lettere å dressere en hund enn det er i dag. Det var aldri noe spørsmål om noe treningsfelt eller noen tillatelse til å trene og dressere en fuglehund. Dette var i begynnelsen av dette århundre og den gangen var det vel heller ikke noen lover om slikt. Så bestefar begynte nok å trene disse hunder så fort rypekyllingene var flyvedyktige. Han fortalte ofte om de store mengder med ryper det var i disse områdene på denne tiden. Ja, det var nok en stor rypebestand over hele landet den gangen. Det var nok litt av et opptog når han dro på rypejakt. Han hadde vel med seg de fleste av disse unghunder han hadde dressert før jakta. Det skulle også skytes ryper for disse uerfarne unghunder før de ble tilbake-levert ferdig dresserte. Med disse unghunder skjøt bestefar alltid mange ryper. Jeg hørte en historie om han fra en rypejakt.. Disse jaktkameratene hans hadde satt opp en premie til Aksel som skulle deles ut i hytta om kvelden hvis bestefar ikke skjøt mer enn 3 bom den dagen. Han la 50 skudd i sekken når han gikk ut. Han visste ikke noe om denne premieringa som var på gang. Disse rypejegerne den gangen hadde med seg noen ungdommer til å bære ryper. Når bestefar kom ned til setra om kvelden så kom også en av de andre jegerne samtidig. Jeg må nok låne 2 skudd av deg sa bestefar. Valpen har stand og

jeg er tom for skudd - Ja, det var i orden. På setra tellet han og hans medhjelper opp 50 ryper på 52 skudd, så da ble det premieutdeling. Premien var en liten foldekniv med sølvhåndtak som en av hans sønner beholdt i mange år. Dette var nok de fineste dager bestefar hadde hele året. Det var også en god biinntekt. Han solgte mange ryper hver høst. Det var kanskje bare noen øre for rypa den tida. Men så vidt jeg vet så hadde han 100 kroner pr. ferdig dressert hund han leverte tilbake. Så enkelte år kunne han nok tjene like bra med rypejakta og hundedressering på et par måneder om høsten som han tjente i årslønn ved det kommunale E-verket i 1920-åra. Men det kom sikkert godt med alt det han greide å skaffe av kapital i den vesle stua der det vokste opp 16 unger. Det var nok litt av en oppgave disse to hadde for å skaffe mat og klær til en slik barneflokk i de harde 20 og 30åra.

Bestefar hadde også en arbeidsvei som var mer enn 1 mil. hver dag vinter som sommer. Med framkomstmiddel som sykkel og ski. Men jeg kan huske at han var i god form. Jeg har prøvd og ta vare på det jeg lærte av han om fuglehunder og rypejakt for snart 60 år siden. Men det er ikke så godt å praktisere disse metoder han lærte meg, når jeg nå kan risikere å gå hele dagen uten å registrere ett eneste rypekull. Det er godt at bestefar aldri i sitt liv fikk se en så maltraktert rypebestand i dette området der han dresserte disse hunder og jaktet i hele sitt liv.

Reidar Rustad

Vi prøvekjørte Hafjelløypa i mørket i februar 1950

Den 1. juli 1949 var det storinnrykk på Jørstadmoen. Et nytt sambandskompani på ca. 150 mann skulle settes opp. Det var et surr av dialekter fra det blide Sørland til den barske Finnmarksvidda, fra de brede skoger i Østerdalen og til de smale og dype fjordene på Vestlandet.

Midt i denne flokken var det en gjeng Oslokarer som fant hverandre. Vi var friluftskarer som hadde fartet mye sammen i oslomarka i en årrekke, sommer som vinter. Vi dro alltid på ryggsekk med noen brødsiver i, en termos med kaffe, et par appelsiner og et varmt ekstraplagg som vi kunne ta på oss når vi rastet ute. En gammel avis, fyrstikker, en lysestump og en stor sjokoladeplate pleide også å være med.

De av oss som ikke hadde tatt med seg sykler på frammøtedagen, hentet dem ved første permisjon hjem. Vi hadde mange fine sykkelturen sammen. Den fineste turen vi hadde, var til Tretten, derfra over åsen til Østre Gausdal og videre tilbake via Follebu til Jørstadmoen.

I skisesongen satte velferden opp transport til Nordseter hver søndag. Ikke komfortable turistbusser med gode stoler og varme, men GMC lastebiler med harde og kalde trebenker,

kapell over lasteplanet og mye frisk luft. Skiene våre var noen tunge planker som tyskerne hadde etterlatt seg. Den klumpete tyske Kandaharbindingsetterligningen var byttet ut med en noe lettere svensk armebinding. Stavene var laminert nøttetre som knakk for et godt ord. Videre hadde vi fått noen gode, svenske vindjakker som dekte rompa ganske bra. Det gjorde ikke blusen til battledressen, den kunne ikke brukes på skitur. Vindjakka var utstyrt med fire lommer; en brystlomme der vi knøt fast kompasset og en brystlomme til enkeltmannspakningen. Som lue på skiturerne våre brukte vi det skjerfet som vi hadde fått utlevert. Det så ut som en stor, håndstrikket strømpelegg som var sydd sammen i begge ender. Vi formet den til som en "Nansen-lue" og trakk den godt ned over ørene. Det var nødvendig siden det kunne være både sno og svært kaldt i fjellet.

En god kamerat, jeg minnes at han het Oddvar Olsen, og jeg valgte en søndag i begynnelsen av februar å gå nord vestover fra Nordseter. Det var fint, kaldt klarvær med nysnø og litt vind. Vi passerte Nevelvannet og Reinsvannet på høyre side og tok en liten matbit i en lun grop like nedenfor Neveltop-

pen. Nede i dalen nord for Nevelsfjellet, det måtte være i nærheten av Hundersetra, så vi to karer som gikk nordøstover. Vi spurtet bort til dem for å spørre om hvor vi kunne finne ei løype ned til Åsletta-Nermø - området. Enden på visa ble at vi ble invitert til å være med og grave fram Pellestova, fyre opp og få litt varme i kroppen og litt nykokt kaffe der.

Inne i Pellestova ble det snart godt og varmt, karene var hyggelige og kaffen smakte. Vi ble sittende og prate der alt for lenge før vi tok fatt på tilbaketuren. Fra den åpne vidda kom vi ned i noe lav bjørkeskog. Det begynte å skumre. Noen stjerner viste seg, men månen kan jeg ikke huske at vi så. Enten var den ikke oppe, eller den hadde gjemt seg bak en sky. Etter bjerkeskogen kom vi inn i noe småskog. Kveldskulda begynte å bite. Det ble etter hvert ganske bratt og så pass mye trær og løssnø at det var ikke godt å bremse ved å kjøre plog. Vi måtte kjøre i sik-sak for ikke å få for stor fart, og derved mista vi løypa begge to. Lia ble brattere og brattere og granskogen ble tettere og tettere. Denne skogen gjorde det også mørkere for oss. Her mistet vi kontakten med hverandre. I halv-mørket var det vanskelig både å bremse og samtidig holde øye med kameraten og passe på at vi ikke kolliderte med et tre. Vi oslokarer burde fra krigsårene ha god erfaring med å ferdes ute i den mørklagte byen vår uten å støte på hverandre eller på husvegger, men dette var enda vanskeligere.

Jeg prøvde å rope på Oddvar flere ganger, men det var ikke svar å få. Jeg fant ingen bedre løsning enn bare å stå på videre. Hadde han ødelagt seg, var det en sjanse for at jeg kunne komme meg ned til folk og hente hjelp til han. Å grave seg ned kom ikke på tale. Ikke hadde jeg utstyr til det heller, hverken tilstrekkelig med klær eller spade. I denne friske, fine

granskogen var det lite tørrkvist å finne til å lage bål av også. Det var ikke særlig fristende å vasse omkring i denne bratta og den dype snøen for å lete etter kvist til bål heller.

Det var bare å stå på nedover i den mørke, bratte lia. Kom jeg ikke inn i leiren før rosigna, ville jeg mest sannsynlig utløse en ettersøkningsaksjon siden det var kjent på brakka at jeg hadde blitt med transporten til fjells. Videre ville jeg for alltid bli omtalt som han som rotet seg bort i Lillehammermarka og halve leiren måtte purres ut til en leteaksjon i mørket på søndagskvelden i håpet om å finne han.

Om litt kom jeg inn i noen smale tømmerveier. Det var ingen spor etter meier der. Lia bar så bratt at tømmerkjøerne ikke kunne bruke en vanlig tømmerdoning, populært kalt "bukke og gjeit". Heller ikke bruke en "stutting", det var for bratt for den også. Stutting er et slags lunnedrag som de legger framenden av tømmeret innpå og fester det med kjetting. Bakenden av tømmeret sleper i snøen og hjelper til å bremse tømmerlasset. Her måtte de ha "øyet" tømmeret (laget hull i begge ender av det) og festet det sammen til lange lenker med kjettinger og hanket det ned med hest. Det kunne da være tre stokker i bredden nærmest hesten, litt lenger bak i lenken to stokker i bredden og til sist kanskje bare en bratt li var dette den beste og mest brukte måten å kjøre tømmer på.

Denne hankeveien som denne doningen hadde laget, var både isete og glatt og hadde en vond, halvrund profil. Videre var den så smal at det var umulig å ploge. Jeg måtte håpe på at denne hankeveien førte ned til bygda, så det var bare å stå på. Det gikk fortere og fortere. Å bremse ved å sette seg på stavene torde jeg ikke, da ville jeg risikere å være uten staver på et øyeblikk. Jeg satte meg på rompa en gang eller to for å bremse litt på farten, men

det fristet ikke til gjentakelse. Til slutt valgte jeg å hoppe ut av hankeveien og lande på alle fire ute i laussnøen. Heldigvis var jeg like hel. Det samme var skiutstyret, og jeg hadde ikke mistet noe av det i den dype snøen heller.

Jeg hadde alltid med meg en stor slirekniv så jeg fikk delvis skåret og delvis hugget meg en "julegran" på ca. 3 - 4 meters lengde. Den første meteren fra rota kvistet jeg. Nå kunne jeg sette meg på grana, gripe om stammen med begge hender og kjøre videre i hankeveien. Stavene lot jeg henge i handreimene. Hukte jeg meg litt ned, bremset det kraftigere og reiste jeg meg litt opp, gikk det fortere. I ettertid kunne en si at det var en underlig måte å prøvekjøre Hafjell-løypa på, i mørke og sittende over-skrevs på et juletre lik hekse-ene som skulle til Bloksberg, men dette juletre- et berget jo både liv og helse for meg.

Endelig var skogen slutt og jeg kunne så vidt skimte noen tømmerlunner og en brøytet vei. Her kunne jeg slenge igjen julegrana. Veien gikk videre nedover lia og det var mulig å bremse litt ved å ploge. Denne vegen måtte vel føre meg fram til folk? Om litt så jeg tre stabbur i rad på en gard. Det måtte være garden til han Ola Moe. Den kjente jeg igjen, for der hadde jeg hjulpet til med å plukke poteter sist høst. Fra før av var jeg også litt kjent med ei jente i nabolaget der. Nå visste jeg nøyaktig hvor jeg var. Men det sto nok ingen Oddvar og ventet på meg der nede på bygdeveien.

Å gå inn til han Ola og ringe Jørstadmoen og be dem hente meg, var ingen god løsning. Ikke torde jeg det heller. Å ringe etter taxi var heller ingen brukbar løsning med min svimlende soldatlønn på en krone pr.dag. Det ville koste mange krus øl å bli kjørt til Jørstadmoen. Det ble å ta landeveien fatt tilbake til leiren, mens tanken på: "Hvor er Oddvar, og

hvordan står det til med han? " kvernet opp i hodet mitt hele tiden. Hadde jeg latt kameraten min i stikken, eller hadde jeg valgt den beste løsningen og kanskje reddet han?

Det gikk fortere å stake enn å gå med ski-ene på skulderen, selv om stavpiggene var sløve. Å skøyte var ikke mulig med disse tunge treskiene som var temmelig slitt i kantene. Ned til Åsletta var det utforbakke. Det var så vidt skimtlys. Heldigvis kom det ingen biler som ødela nattsynet mitt, eller som jeg kunne forsøke å haike med. Det var sikkert ingen som ville ha meg med heller, en sliten soldat ned ski, staver og ryggsekk.

Til Fåberg stasjon visste jeg at det var om lag en mil. Ned til stasjonen og videre ned til jernbanebrua og videre ned til Lågenbrua var det bratt og isete. Det var så mørkt at det var vanskelig å se stabbe-steinene, men til slutt fikk jeg karret meg over jernbanebrua og reddet meg inn på Lågenbrua. Nå var det bare noen få kilometer igjen til Jørstadmoen.

På veien opp igjennom leiren gikk jeg med tankene: "Har Oddvar kommet fram før meg, eller ligger han og fryser med brukket bein oppe i skauen"? Gud skje lov, han hadde kommet fram noen få minutter før meg, jeg traff han borte i gangen på brakka. Vi kunne ikke der og da slå armene om hverandre og klemme hverandre av glede og lettelse over at det hadde gått bra for begge to selv om vi begge sikkert hadde hatt god lyst til det. Men vi snakket ut om denne historien og ble enig om at vi begge hadde gjort det riktige i den foreliggende situasjonen. Vi ble også enige om at vi ville holde hele historien for oss selv. Å fortelle dette videre ville bare utløse en masse kaffeprat, etterpåkløkskap og fleip. Du er derfor den første som får høre den, 61 år etterpå.

I fjellet

*Det er finest i fjellet om høsten,
med reinsjakt og rupjakt og klingende los.
Med sprakende farger rundt elver og vatn,
og lykka er dotsup og kvilebukos.*

*Det er finest i fjellet om vinteren,
med gnistrende føre over mo og myr.
Med stjerneklar himmel i vinternatta,
og bikkjan er glade og jeg er yr.*

*Det er finest i fjellet om våren,
med klukkende bekker og fugl i spell.
Når gåsreipet trekker mot hekking i nord,
og vinteren endelig er på hell.*

*Det er finest i fjellet om såmmårn,
når storfisken vaker og fluggu er best.
Når kveldsola rødmer bak åser og fjell,
og røsslyngen kler seg til midtsåmmårsfest.*

*Nei, året er finest i fjellet,
for der kan jeg kvile, og lufta er klar.
Når turen er over og bikkjan er inne,
er livet og fjellet det beste en har.*

Odd Løvseth

Steinar Koen

Avslutning av et historisk kapittel på Tretten

I oktober 1911 ble AS Gudbrandsdalens Caseinfabrik stiftet som en privat bedrift med hovedsakelig danske interesser. Det var nok ikke tilfeldigheter som gjorde at Tretten ble valgt som sted for den første løpekasein-fabrikken i Norge. En av hovedårsakene var utvilsomt at det i Gudbrandsdalen på denne tiden var en voksende produksjon av mysostrø, - den etter hvert mer kjente Gudbrandsdalsosten. Den første tiden ble all brunosten

produsert på gårdene og på setrene, og da de første meieriene tok opp denne produksjonen foregikk det i prinsippet på samme måten, bare i litt større målestokk, med underfyrte ystepanner til innkoking av mysa. De få meieriene som var i gang på denne tiden var stort sett såkalte smørmeierier som førte en heller kummerlig tilværelse med elendig lønnsomhet. Disse små meieriene stod stadig i fare for å bli nedlagt, og brunostproduksjonen kom

nok som en redning for flere av anleggene.

Ett av disse små truede meieranleggene var nettopp Tretten Ysteri. Det var opprettet i 1902 og fikk etter hvert konkurranse fra Landhandler Erik Solheims private ysteri i 1905. I 1908 stod derfor valget mellom å legge ned driften eller å innrede meieriet for mysostrøkoking. Omlegging ble vedtatt, og snart kunne Tretten Ysteri, som landets første dampysteri, koke den første Gudbrandsdalsosten i en dampystepanne. Den mer industri-messige brunostproduksjonen hadde startet, og snart kom meieranleggene på rekke og rad – dampysterienes tid var kommet.

I produksjonen av Gudbrandsdalsosten var det som kjent bare mysa og fløten som ble brukt i hovedproduksjonen, og ostestoffet, kaseinet ble igjen som biprodukt. Som følge av denne økte produksjonen av Gudbrandsdalsost dukket råstoffgrunnlaget for et kaseintørkeri opp, og Gudbrandsdalens Caseinfabrik ble etablert i Landhandler Erik Solheims

private ysteris lokaler. Det skulle videre gå 25 år før meieribruket gikk direkte inn i kaseinproduksjonen. Som en naturlig følge av utviklingen og utbyggingen av meierisamvirket i 1930 årene overtok meieribruket den 16. april 1936 kaseintørkeanlegget på Tretten, og A/L Gudbrandsdalens Kaseinfabrikk ble stiftet.

Kasein, og etter 2. verdenskrig også smelteost har historisk vært de bærende produktene på anlegget, og i 1975 skiftet navnet til Meierienes Ostefabrikk. I lokalmiljøet er nok fortsatt "kaseinfabrikken" og "ostefabrikken" de mest brukte benevnelsene. I 1991 vedtok Hovedstyret i Norske Meierier at Meierienes Ostefabrikk skulle utvikles til å bli et spesialanlegg for ferdigmat, og vi på Tretten skulle starte opp med å produsere fersk grøt.

Kaseintørka på Tretten ble demontert i 1992 og flyttet til Østlandsmeieriet Tolga, og overføringen av produksjonen dit må vel betegnes som en av de mest vellykkede i den norske meierihistorien. Tolga var oppe fra før-

ste dag og leverte topp kvalitet på lik linje med kaseinet som tidligere ble fremstilt her på Tretten. Kaseinet hadde i starten kun vært nytt til teknisk bruk, men ettersom kvaliteten bedret seg både på kaseinet som råstoff og på tørkeutstyr, ble kaseinet også etter hvert benyttet som tilsetning både i farseprodukter, smelteostproduksjon og i framstillingen av immitasjonsoster.

På Tretten har vi fortsatt vedlikeholdt interessen for kasein ved at vi har vært en av Tolga sine avtakere på kasein som råstoff til smelteost. Fredag den 13. (Merk dere dato- en) november 2009 brukte Tine Meieriet Øst Tretten den siste norskproduserte sekken med løpekasein i vår produksjon. Tine har som kjent vedtatt å ikke drive egen produksjon av løpekasein, så heretter blir det kun benyttet importert løpekasein på Tretten. I anledning denne merkedagen, 98 år etter at eventyret startet, nettopp her som TMØ Tretten sitt an- legg ligger, besluttet vi at vi måtte holde et lite

”gravøl”. Vi inviterte derfor noen av de siste skikkelige ”Kaseinkaran” fra Tretten, både fra egne, men også fra våre spreke pensjonister sine rekker, og hadde en liten ”mimrestund” over produksjonen som i opprinnelsen dan- net grunnlaget for den bedriften vi fortsatt er så heldige å ha her på Tretten i dag. De aktu- elle personene på bildene som kunne delta på ”seansen” vår er: Guido Huber, teknisk sjef/ verksmester fra 1979 til 2009, Sverre Røssum, avdelingsleder i kaseinavdelingen fra 1953 til 1987, Erland Midtvold, kontorsjef fra 1963 til 1993, Gutorm Aarnes, driftsleder og me- riesjef fra 1978 til 2008 og Steinar Koen som var siste avdelingsleder i kaseinavdelingen på Tretten fra 1989 til 1992. Fortsatt ansatt med TMØ Tretten.

Kaseinproduksjonen har vært et viktig bi- drag til norsk meierihistorie i tillegg til at Ka- seinfabrikken er en av de eldste eksisterende industribedriftene i Gudbrandsdalen.

Øyværing i Sør-Trøndelag, 1865

Hva folketellingene kan fortelle oss – øyværing i Sør-Trøndelag i 1865

I 1865-tellingen oppga 28 personer bosatt i Sør-Trøndelag å være født i Øyer eller Gudbrands- dalen med klare knytninger til Øyer. Disse fordeler seg på åtte kommuner/ prestegjeld.

I Trondhjem:

Navn	Navn	Alder	Kommentar
Hans Jensen	Kjøbmand	49 år	Søsken, bosatt i Strandgaden 33, alle ugifte
Torger Jensen	Kjøbmand	44 år	
Lisabeth Jensdatter		31 år	
Halvor Jensen	Handelsmann	34 år	Bosatt Dronningensgade 14, ugift
Amund Øverlie	Skomaker	74 år	Bosatt Drilveiten med kona Karen Johannesdatter fra Røros.
Christen Johansen	Skolebestyrer	50 år	Bosatt i Munkegaden 10 med ni barn som alle født i Trondhjem. Enkemann.
Erik Johannesen	Skolelærer	50 år	Bosatt Prindsensgade 11. Enke- mann.
Niels Bryn	Søfarende, bortreist	44 år	Bosatt Mellem Ih lens Nordre Side.
Elen Bryn		62 år	
Oline Bryn		23 år	
Serine Brundal f. Christen- sen	Kone	39 år	Bosatt Dyrborg med Jon Brundal fra Strinden og 3 barn, alle født i Trondheim.
Ole Tandeløkken	Murarbeider	63 år	Bosatt Øvre Bakklandet med en datter.

Hans Jensen ble født på Johnsgard i Tretten 4. desember 1817 av foreldre Jens Johannesen, opprinnelig fra Vedum i Tretten, og Lisbeth Jo- hannesdatter Johnsgard. Han flyttet til Trond- heim som ”Kramboddreng” i 1833. I 1865 bodde han sammen med sine søsken Torger

(født 9. oktober 1822) og Lisbeth (født 8. mai 1834). De to er registrert som flyttet fra Øyer henholdsvis 1841 og i 1850.

Halvor Jensen ble født på Johnsgard 11. mai 1832 og er bror av de ovennevnte. Han flyttet til Trondheim i 1847.

Amund Øverlie er sannsynligvis Amund Gundersen Øverli, født på Øverli 25. juli 1789, yngste sønn av Gunder Amundsen Øverli og Marit Christensdatter, opprinnelig fra Bryn. Det finnes ingen ting om han i kirkeboken, så han har formodentlig flyttet før man begynte å registrere utflyttede systematisk (fra ca. 1830). Christen Johansen var født 17. mars 1816 på Skåden, sønn av Johannes Johannessen, opprinnelig fra Vedum i Øyer, og Kjersti Nilsdatter Skåden. Han flyttet til Trondheim i oktober 1839, og er da omtalt som skolelærer.

Erik Johannessen ble født på Vassrud 12. desember 1816. Foreldrene var Johannes Oudensen, opprinnelig fra Bjørnstad, og Ragnhild Jensdatter, opprinnelig fra Frøyse i Gausdal. Han flyttet til Trondheim i februar 1839.

Niels, Elen og Oline Bryn er oppgitt å være fra Øyer i 1865-tellingen. Opplysninger gitt ved Olines konfirmasjon i Vår Frues kirke i Trondheim viser imidlertid at både hun og moren er født i Trondheim. Faren, Niels Hansen Bryn er oppgitt å være fra Gudbrandsdalen. Det er ingen opplysninger som kan stemme med ham i kirkeboken, og det er mer sannsynlig at han er fra Bryn i Fron enn fra Øyer.

I Hevne:

Mari Mikkelsdatter	Husmandsenke	59 år	Bosatt på Løkken med sønnen Ole Iversen, født i Hevne.

Mari Mikkelsdatter var født 15. juli 1807 på Bergshougen i Musdal. Foreldrene var Michel Olsen, opprinnelig fra Kråbøl på Tretten og Kari Frandsdatter fra Offigstad, de giftet seg i

Heller ikke Serine Christensdatter er å finne i kirkebøkene for Øyer og Tretten. Samtidig er Øyer oppført som fødested flere ganger (ekteskapsinngåelse, flytting og to folketellinger) og når hun giftet seg i 1859 er farens navn oppgitt som Christen Jenssen Bryns... (slutten er uleselig). Alderen som oppgis i ulike kilder tilsier at Serine er født mellom 1826 og 1832. I denne perioden blir det født to jenter med en Christen Jenssen som far, nemlig Sigrid Christensdatter Trodalen 26. desember 1825 og Ingeborg Christensdatter Moe 24. oktober 1830.

Ole Tandeløkken var født på 13. november 1804 på Tandløkken. Foreldrene hans var Ole Olsen, opprinnelig fra Bådstø og Sigri Andersdatter Tande. Han flyttet fra Øyer i november 1841. Samme dag som hans flytting er registrert i kirkeboken er det også en registrering for Kjersti Johnsdatter v. Johnsgard. Begge oppgir Østerdalen som mål. I 1855 er begge registrert som innflyttet til Bakklandet i Trondheim, med sønnene Ole (9 ½ år) og Simen (4 ½ år) som begge er født i Kristiansund. De får en datter i Trondheim, Ingeborg Marie som bor med faren i 1865. Kjersti Johnsdatter døde før 1865.

1804. Mari forlot Øyer i 1834 og oppga Mel-dalens prestegjeld (også i Sør-Trøndelag) som mål.

I Hitteren:

John Sivertsen	Husmand	49 år	Bosatt på Sageide med to barn som er født i hhv. Stordalen og Hitteren
Ingeborg Iversdatter	Kone	65 år	

John Sivertsen var sønn av Berte Johnsdatter fra Rognstad og Siver Marcussen Stubrud. Han ble født ved Skredderstuen under Lunke 26. januar 1817. Giftet seg med Ømbjør Iversdatter i desember 1836. Hun var født ved Torstad 31. juli

1802, som datter av Iver Alfsen, opprinnelig fra Viken, og Marie Olsdatter ved Torstad. John og Ømbjør er registrert som utflyttet fra Øyer i mai 1841.

På Ørlandet:

Anne Nilsdatter	Enke	72 år	Bosatt på garden Dybvigstrand hos sønnen Johan A. Olsen, født på Ørlandet.

Siden hun hadde en sønn som er født på Ørlandet i 1812 må hun ha forlatt Øyer lenge før man begynte å registrere inn- og utflyttinger. I 1801-tellingen er det bare en person som kan stemme, nemlig Anne Nilsdatter født ved Magelie 7. august 1788 av foreldrene Nils Nilsen ved Magelie og Lisbet Frandsdatter, opprin-

nelig fra Berg. I forhold til alderen oppgitt i folketellingen i 1865, er denne Anne i eldste laget, men da Anne Nielsdatter Dybvigstrand døde året etter folketellingen (27.11.1866) er alderen oppgitt til 79 år, noe som tilsier at det allikevel kan være snakk om samme person.

I Stadsbygd:

Amund Pedersen	Gårdmand	46 år	Bosatt på garden Nebbesaunet med kone Karen Christoffersdatter og 4 barn, alle født i Lexvigen.
Maria Reiersdatter	Kårkone	72 år	Bosatt på garden Rodaas hos Ole Christoffersen, født i Stadsbygd

Amund Pedersen var født ved Sandvig på Tretten 16. november 1819 og var sønn av Peder Andersen Sønstevoldmoen fra Gausdal og Kari Pedersdatter ved Sandvig. Han er ikke registrert som utflyttet i kirkeboken i Øyer, men giftet seg med Karen Christoffersdatter i Leksvik i 1852, så det må ha vært før dette. Det yngste barnet deres er døpt i Leksvik i 1863, så de har flyttet til Stadsbygd (nå en del av Rissa kommune) like før folketellingen i 1865.

Maria Reiersdatter omtales som kårkone på

Rodaas og fødested er oppgitt som Øyer prestegjeld i tellingen. Det er imidlertid ingen med dette navnet som er født i Øyer på det tidspunktet Maria skulle være født med noen års margin. Det er heller ingen Maria Reiersdatter i folketellingen for Øyer i 1801, hvor hun jo skulle vært 7-8 år gammel. Maria Reiersdatter døde og ble begravet i Stadsbygd i 1871, hun bodde da fortsatt på Rodaas, og alderen var omtrent som angitt i folketellingen.

I Aafjord

Elen D. Hemsén	Hustru	42 år	Bosatt på Aa Prestegard med mannen, sogneprest T. Hemsén fra Arendal, og 5 barn født i Folden prestegjeld.

Elen Dorthéa Schive, født 23. mars 1824, datter av Pastor Søren Schive og frue Martha Marie Schive født Arup. Døpt i Øyer kirke 21 juli sammen med sin tvillingssøster Helene Fredrikke.

I Oppdal:

Johannes Johannessen	Gårdbruger	38 år	Bosatt på garden Rønning med kona Mali Andersdatter fra Meldalen.

Johannes Johannessen ble født på Nestingen 25. mars 1829 av foreldre Johannes Johannessen Nestingen og Ragnhild Pedersdatter, opprinnelig fra Aronsveen. Han er ikke registrert som utflyttet i kirkebøkene, men ved innflyttingen til Oppdal i 1855 oppgir han å være fra Melhus, men født i Øyer. Dette kan tilsa at han flyttet med familien sin på et tidlig tidspunkt, han finnes for eksempel ikke i konfirmasjonslistene i Øyer.

I Rennebu

Johanna Johnsdatter	Dagarbeider	36 år	Bosatt på garden Aas med datteren Gjertru Larsdatter, født i Rennebu
Kristen Kristensen	Tjenestedreng	43 år	Bosatt på garden Budum

Johanne Johnsdatter var født ved Lunke i Øyer 2. oktober 1828. Foreldrene var John Arnesen fra Sundholmen, og Gjertrud Johnsdatter, født ved Kvam. Johanne er registrert som utflyttet til Rennebu i mai 1847.

Kristen Christensen var født ved Mælum i

I Meldal:

Anne Taraldsdatter	Kone	38 år	Bosatt på garden Nederfos med mannen Amund Ellingsen fra Ringebu og en datter født i Meldal.

Født på Blegen i Tretten 27. mars 1828. Foreldrene var Tarald Olsen, opprinnelig fra Tretten Prestegard og Kari Pedersdatter Blegen. Registrert flyttet til Meldal prestegjeld 7. november 1844, sammen med broren Jon.

I Ørkedal:

Johanna Monsdatter	Tjenestepige	40 år	På garden Engen
Mari Johannesdatter	Flatbrødbakning	47 år	På garden Skjølberg med sønn Andreas Hansen født i Ørkedal. Mannen legslem.
Kjersti Christensdatter	Kone	48 år	På garden Buløkken med mannen Clemet Olsen fra Ørkedal.
Lisbeth Johannesdatter	Kone	49 år	På garden Bak med mannen Haldor Ingebretsen fra Ringebu og 4 barn født i Ørkedal

Johanna Monsdatter var født ved Simengård 12. mai 1823, som datter av Mons Johannessen og Anne Clemetsdatter Bjerke. Hun er registrert som flyttet fra Øyer i juli 1848 med anmerkning om at hun “flyttet for fem år siden”. I kirkeboken står det at hun hadde tenkt seg til Østerdalen.

Mari Johannesdatter ble født på Bjerke 5. september 1815. Foreldrene var Johannes Samuelsen Bjerke og Eldri Olsdatter fra Ringebu. Det finnes ingen registreringer om flytting i kirkeboken for Øyer som helt klart gjelder henne, men de dataene som registrert om henne i kirkeboken i Orkdal da hun giftet seg i 1855 er tilstrekkelig til å identifisere henne.

Kjersti Christensdatter var søster til Kristen Christensen (se Rennebu ovenfor) og født ved Mælum 24. august 1819. Hun forlot Øyer i mai 1844, sammen med broren. Begge oppga å ha Meldal som mål.

Lisbeth Johannes ble født på Bjerke julaften 1817 og var yngre søster av Mari Johannesdatter nevnt ovenfor. Hun giftet seg med haldor Ingebretsen fra Ringebu i Øyre i 1851, og den eldste datteren deres ble født og døpt i Ringebu (opplysningen i folketellingen om at alle barna var født i orkdal er altså ikke riktig). Heller ikke Lisbeths flytting er registrert i kirkeboken.

I Strinden

Jacob Johnsen	Stiftelseslem	46 år	På Carlseng. Gift i Nærø prestegjeld.

Jacob Johnsen var født på Lysbakken i Tretten 21. august 1821. Foreldrene var John Pedersen Lysbakken og Jørond Jacobsdatter fra Stenumgård i Fåvang. Han ble konfirmert i Tretten kirke i 1837. Han er ikke registrert som utflyttet i kirkeboken, men må ha flyttet til Nærø prestegjeld i Nord-Trøndelag før 1864, da han fikk en sønn der.

I 1865 er hans stiftelseslem på Carlseng, som også var kjent som Reitgjerdet Pleiestiftelse for Spedalske. Jacob Johnsen Rørvikengen,

Har du kommentarer eller ny kunnskap å tilføre denne artikkelen? Historielaget vil gjerne ha tilbakemeldinger. Send epost til info@oyerogtretten.historielag.org eller kontakt en av styrets medlemmer.

som er det navnet han brukte, ble innlagt 11. februar 1865 og ble der livet ut, han døde 29. august 1905. I 1865-tellingen for Nærø prestegjeld finner man konen Marta Haagensdatter fra Stadsbygden boende på garden Rørvigenget med en datter og sønnen Henrik Jacobsen, 3 år. Hennes mann er spedalsk og innlagt ved pleiestiftelsen, så dette er temmelig sikkert det husholdet Jacob Johnsen tilhørte før han ble syk.

Knut Steigård

Melkebilen

Min oldemor, Lisbet Jensdatter Brobakken, fødte minst tre av sine barn mens hun var bu-deie på Grunna Seter. Det var mange i alle fall ti desennier før barsels- og pappapermisjoner ble innført. (Hvordan ville dagens kvinner taklet å føde og samtidig passe jobben som budeie med melking og ysting?) Det var også tiden før det kom vei til Grunna, en kjerrevei var eneste muligheten for kontakt med om-verden. Først i 1930 ble Østfjellveien åpnet ved en høytidelighet ved Sandvik seter (se ”i gamle fotefar 1988 ”).

Denne nyvinningen ga nye muligheter

og lettelser for seterbrukene, efter hvert kom melkebilen som ble bindeleddet mellom setrene og bygden. Melken kunne leveres til meieriet på Tretten i stedet for å bli ystet på stedet. Varer kunne sendes og folk kunne ferdes med den nye transporten, melkebilen.

Melkebilen ble med andre ord livsnerven mellom setrene og bygden. Under min tidlige oppvekst var jeg så heldig å være på Grunna hele skoleferien på 40 og tidlig 50-tallet. I og med at dette også var før det ble alminnelig med privatbiler måtte vi ty til melkebilen i alle sammenhenger, sende bud om morgenen

til kjøpmannen, hente bestilte varer når bilen kom tilbake på ettermiddagen, hente post, ja melkebilen var også postbilen. Så, når det gikk mot kveldstid og tid for Magne Stalsberg speidet vi vestover for å se om det steg opp støvskyer bakom Digeråsen mot Våsjøen, et sikkert tegn på at han var i anmarsj. Da visste hvor lenge det var før han stoppet ved rampa. Var ikke middagen ferdigspist var det bare å skynde seg -

Melkebilens ankomst var dagens store høydepunkt. Karslig var det å hjelpe til med å losse spann og pakker, kanskje var det post vi kunne levere. Ikke minst var det spennende om det var noen som skulle videre innover i fjellet og kunne fortelle nytt fra bygden.

Denne tiden er nu borte og det spørs om alt er blitt så meget bedre med alle dagens duppeditter vi ikke kan være foruten for å holde kontakt med omverden døgnet rundt?

Bildene tatt av min far, Ivar Steigård, juli/august 1957.

Øyer Handelslag 1924-1999

Utdrag fra jubileumsskriv

Skiftende tider

I 1860 og 1870-årene hadde vi en tid med forholdsvis gode konjunkturer som gjorde at det ble startet opp med mange forbrukerforeninger her i landet. Tidligere hadde handelen stort sett foregått med bytting av varer. Det var lite med kontanter blant folk, og penger var lite brukt som betalingsmiddel. Dette forandret seg mye i forbindelse med høykonjunkturerne vi hadde i 1870-årene. Dette vesentlig på grunn av den tysk-franske krig. Vi vet at det i noen år var meget gode priser på tømmer. Bøndene gikk for en stor del over til å bruke penger som betalingsmiddel i stedet for varer. I slutten av 1870-årene ble det imidlertid igjen kriseår og vanskelige tider. I 1883 ble landssammenslutningen av handelsforeninger, Spareforeningenes Samlag, oppløst og felleskjøpsordningen opphørte. Det var også i samme tidsrom, fra 1850-årene og til århundreskiftet, at vi hadde den store emigrasjonen til Amerika, som bidro til en sterk reduksjon av folketallet i Norge. Her i Øyer var folketallet i 1865 4174. I 1910 var det nede i 3091. Til sammenligning var det pr. 1/1 1972 4200, og i 1999 4900. Omkring århundreskiftet ble ny interesse for forbrukersamvirket vakt. Det var særlig advokat O. Dehli som i 1893 begynte et betydelig arbeide for saken. I 1894 ble det nåværende Oslo Samvirkelag dannet. Advokat Dehli arbeidet lenge for å få i stand et nytt landsforbund, og i 1906 ble Norges

kooperative landsforening NKL dannet. Det ble senere opprettet et fond, Adv. Dehlies fond, som Øyer Handelslag bevilget kr. 100,- pr. år helt fram til vår tid.

Nye forberedende arbeider i Øyer

Det gikk noen år før arbeidet med å få en handelsforening i gang ble tatt opp i Øyer. I 1920 ble det for første gang som vi kjenner til gjort et alvorlig forsøk. Den 24. januar ble det holdt et godt besøkt konstituerende møte på Tingberg. Fra protokollen fra dette møtet sakses:

«Fremlagdes utarbeidet utkast til love fra Norges Koperative landsforening hvilke enstemmig vedtokes med følgende forandringer : Pgf. 6. Ansvarsindskuddet forhøies fra 60 til 100 kr og halvårsindbetalingen forhøies fra 6 til 10 kroner. Pgf. 15 andre led skal lyde : Uteblir et medlem uten gyldigt forfald fra 2 på hinanden følgende møter (ordinær eller ekstraordinær) kan han av de øvrige styremedlemmer betragtes som uttraadt av styret». Den 6. april 1920 ble det holdt nytt medlemsmøte hvor det ble meddelt at det var tegnet det antall medlemmer som var bestemt på møtet den 24. januar samme år, nemlig 125. På møtet den 6. april ble det valgt formann og styremedlemmer. J. J. Vedum ble valgt til styrets formann ved særskilt valg. Det ble valgt 6 styremedlemmer som var : Tor Ile, Iver Jev-

ne, Th. Haugen, Lars Syvergård, Gunnar Bergum og Per Sundby. Det samme medlemsmøtet så imidlertid ikke noe særlig lyst på den nærmeste framtid. Det var igjen krisetider og vanskelig å komme i gang. Fra sak nr. 2 fra møtet den 6. april 1920 siteres fra møteprotokollen: «Derefter drøftes om man skulde begynne handelsvirksomhet i den nærmeste fremtid. Grundet de vanskelige tider vi nu har, blir ingen handelsvirksomhet at begynde foreløbig, men bestyrelsen paalegges å undersøke om der kunde være en skikket tomt at faa kjøbt eller leiet på sentralt sted for at laget kunne bygge sitt eget hus, eller om der kunde være en skikket leilighet at faa leiet eller kjøbt for en rimelig pris og forelegge resultatet paa et senere medlemsmøte. Forslaget vedtat enstemmig. Møter hævet». Etter dette ble saken for alvor ikke tatt opp igjen før i 1924. Den 19. januar 1924 ble det første offisielle møte holdt som resulterte i at

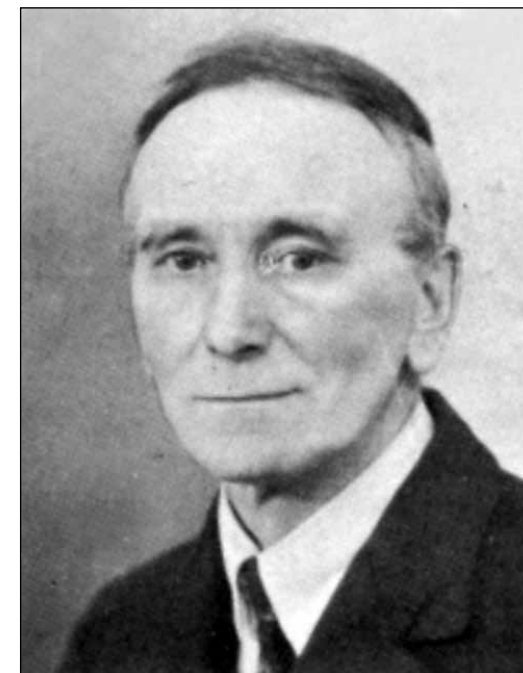
Øyer Handelslag ble startet

Det ble holdt et møte på Øyer Ysteri hvor det møtte 50 personer. Det var stemning på møtet for at det skulle forsøkes å starte et kooperativt handelslag. Av de 50 møtende skrev disse under på at de var villige til å være med å arbeide for opprettelsen av handelslag i bygda J. J. Vedum, A. N. Huuse, Martin Lunke, Ole Bøe, Arne Haug, Iver E. Jevne, S. Engebretsen, Ole Hageløkken, M. H. Lie, L. O. Gilibo, Kr. Lyseng, Paul Rusten, Kr. Flatstulen, J. A. Wedum, L. Høvren, Tov A. Holmen, Olaf Krukhaug, Johan Hov, Johan Hageløkken, Tor Ile, Johs. J. Skaaden, E. Bryhn Solheim, L. Syvergård, J. Bryhn, P. Sundby, Th. Sveen, Per Svingen, Kr. A. Mæhlum, P. O. Sletten, Johs. Kruke, T. Krukjordet og Th. Haugen. I tillegg til disse er det to til som har skrevet under på dette, men disse navn har jeg ikke med

sikkerhet kunnet tyde. I alt var det 34 av de 50 møtende som skrev under på at de var villige til å være med å arbeide for at det ble opprettet et kooperativt handelslag i bygda. Under sak nr. 2 på samme møtet ble det valgt 8 medlemmer til en arbeidskomite:

1. Martin Lunke
2. Lensmann Huuse
3. Tor Ile
4. Paul Rusten
5. O. Skar
6. Ole Hageløkken
7. L. Syvegård
8. Per O. Sletten

Komiteen valgte selv sin formann. Valgt ble Martin Lunke.

Martin Lunke.

Allerede den 2. februar samme år hadde den valgte arbeidskomite møte på Tingberg. Det ble lagt fram lister som viste at det var tegnet 580 andeler à kr. 50-. Det heter i protokollen

fra dette møtet at «Tegningen er og det er håp at man vil komme opp i 600 andeler og muligens mere. Dette møtet i arbeidskomiteen vedtok å foreslå for det konstituerende møte at forrettningens navn blir Øyer Handelslag. Arbeidskomiteen hadde også utarbeidet lover for laget, som var i overensstemmelse med landslagets lover, men med en del forandringer. Den 9. februar 1924 ble så konstituerende medlemsmøte holdt i «et oprettedes kooperativt handelslag i Øyer. Det behandles 1. Formannen refererte at det er tegnet 600 andeler à kr. 50.-. 2. Fremlagdes et av arbeidskomiteens utarbeidet lovutkast, hvilket enstemmig ble vedtatt uten forandringer. 3. Det valgtes et finansutvalg på 20 medlemmer.

Som medlemmer av finansutvalget ble disse valgt:

1. Tor Ile
2. J.I.Vedum
3. M. H. Lie
4. M. H. Lunke
5. Lensmann A. N. Huuse
6. Paul Rusten
7. Per O. Sletten
8. Jon Nermo
9. Kristian Flatstulen
10. Iver Jevne
11. Harald Skjøsberg
12. Andreas Bjørge
13. Kristian Lunke
14. L.O. Gillebo
15. Ole Bøe
16. Johs. Rindal
17. Axel Vedum
18. Thj. A. Wedum
19. Ola Skar
20. Jon Moshus

Som formann i det første styre ble Martin

Lunke valgt enstemmig ved særskilt valg. Som medlem av styret utenom formann ble: Lensmann A. N. Huuse, Lars syvergard, Jon Nermo og Per O. Sletten

Revisjonsutvalg: Kristian Nermo, Fru Skjøsberg med Olaf Krukhaug og M. H. Lie som varamenn.

To dager etter dette møtet ble det konstituerende styremøtet holdt. Der ble Jon Nermo valgt til nestformann og lensmann A. N. Huuse til sekretær. Under sak 3 på samme møte «foretokes leie av handelsbekvemmeligheter m. v. av Axel Bryhn. Særskilt kontrakt ble opprettet».

«Der behandlede :

Andsettelse av betjening

- a. Som bestyrer Gunnar G. Berg med lønn av kr. 250 pr. mnd
- b. Som 1. betjent Sigurd O. Haag med lønn kr.125 pr. mnd
- c. Som 2. betjent Erling Bakstad med lønn kr. 60 pr. mnd.
- d. Som husholderske Oline Hagen med lønn kr 80 pr. mnd. dog kr. 90 for de to - 2 første maaneder.

For alles vedkommende + kost og losji.

Møtet slutt».

På møte i styret den 29. mars i 1924 ble Martin Lunke og Jon Nermo valgt til sammen med bestyreren «at foreta indkjøp av varer for foreningen». Og til å undertegne på foreningens vegne valgtes Martin Lunke, Jon Nermo og Per O. Sletten.

Når en ser tilbake på startåret for Øyer Handelslag i 1924 må en bli imponert. Det hele gikk så raskt at bare en forklaring er mulig.

Tiden var moden for dette. Fra det første medlemsmøtet den 19. januar, som valgte en arbeidskomite til de forbredende arbeider som tegning av andeler, komme med forslag til navn, utarbeiding av utkast til lover for laget m.v, gikk det 3 uker til nytt medlemsmøte ble holdt, til laget ble konstituert, lover var vedtatt, styre var valgt og forretningslokaler leid. Det gikk nye 3 uker så var betjening og husholder ansatt og virksomheten startet. Dette var ikke nok. Allerede den 7. mai 1924 ble virksomheten utvidet til også å omfatte bakeri, og baker ble ansatt den 25. mai. En kan bare ta hatten av for de menn som da gikk i spissen for å startet vårt handelslag:

Forretningssteder 1924-1964

Øyer Handelslags forretningssted fra starten av og i 40 år framover var Nedre Haug. Eiendommen ble til å begynne med leid av Axel Bryhn. Forretningen ble åpnet den 14. april 1924. Handelslaget drev i leide lokaler helt til

1937. Nedre Haug ble da kjøpt av Axel Bryhn for kr. 59.000,-. Det nye forretningssted i Øyer sentrum ble tatt i bruk den 8. juni 1964. Forretningsdriften på Nedre Haug holdt fram enda et års tid som filial.

I 1956 besluttet medlemsmøtet ar styret fikk fullmakt til å leie Sigurd Solheims forretning ved Tingberg for et tidsrom av inntil 5 år. Fra da av var det filial eller avd. II her.

Bygge- og ombyggingsplaner har Øyer Handelslag arbeidet med gjennom hele sin 75-årige historie. Til å begynne med var det meningen at den nye forretningsgården skulle bygges i nærheten av Nedre Haug. Tomt til bygg var innkjøpt av Erling Jevne.

I 1960 fikk styret av medlemsmøtet fullmakt til å undertegne kontrakt for tomteoverdragelse fra Margit Hagen til nytt forretningsbygg for Øyer Handelslag. Planene for bygging av ny og moderne forretningsgård på Solheimstomta tok fra nå fastere former. På årsmøtet i 1963 fikk styret fullmakt til å sette i gang bygging av forretningsgård så snart

Øyer Handelslags første forretning, Nedre Haug, som var i bruk i 40 år.

som mulig etter de foreliggende planer. Så snart finansieringen var tilfredsstillende ordnet. På møte i styret den 31. mai 1963 forelå det tilsagn om 1. prioritetslån fra Liv/Samvirke på kr. 150.000, - og 2. prioritetslån fra Sade/Samvirke på kr. 40.000.-. 3. prioritetslån var lovet av Øyer sparebank. Styret fant da at finansieringen var tilfredsstillende ordnet og vedtok at bygging kunne settes i gang så snart råd var.

Byggekomiteen var Trygve Fossum, Thorleif Olstadjordet, Hans Hansen, Jørgen Rybakken, Anton Bueie og Johs. Råbøl. De fikk fullmakt til å sette bygging i gang. Byggearbeidet ble av byggekomiteen satt bort til byggmester Gudbrand Bræin og anbudssummen lød på kr. 149.829,- fullt ferdig. Det heter i beretningen- for 1964: «Selve forretningsbygget kom på kr. 241.000,- Inventar og kjøleutstyr kr. 133.360,-. I tillegg tomten på kr. 108.000,-. Avskrivningene av disse beløp vil bli merkbare i mange år framover.

Senere ble det nye forretningsbygget utvidet flere ganger og i tillegg ble det oppført 2 nye lagerbygg.

"Med tanke på framtiden kjøpte Øyer Handelslag i 1971 tomt til forretningsbygg på Granrudmoen. Med innflyttingen i det nye forretningsbygget i Øyer sentrum var en tids-epoke i handelslagets og også i bygdas historie avsluttet. Handelslaget hadde i over 40 år holdt til i lokalene på Nedre Haug. Med Øyer Ysteri som nærmeste nabo ble der her samarbeid og samspill mellom det produksjonssamvirke som ysteriet representerte, og forbrukersamvirket ved handelslaget. Det utviklet seg her til et samvirkesentrum som i lang tid betydde mye for bygdesamfunnet i Øyer. Det var på disse steder sikrere og solide arbeidsplasser som var av den største betydning for bygda.

I Øyer, som i landet forøvrig, var det harde tider i 1920 og i 1930-årene. Der var sterk konkurranse om alt lønnet arbeid. Lønnen for en handelsbetjent på handelslaget var i de dårligste år som oftest kr. 50.- pr. Måned + kost. En tjenestegutt på en gard måtte ofte nøye seg med halvparten av denne betalingen. De som fikk arbeide på handelslaget var derfor som en overklasse å regne

Kjell Aukrusts beskrivelse av forholdene i Alvdal i sin oppvekst har nok landsaktualitet. Et utdrag av hans beskrivelse av handelsbetjenten som han opplevde ham følger: «I Alvdal var det to slags luer - smekklue og sixpence. Gardbrukerne hadde smekklue med sløyfe og ørelappa utpå, småbrukerne bar si med ørelappa inni. Handelsbetjenten gikk barhua. De hadde glatt tilbakestrøket hår med midtskild og gullplombe i fortenna. Handelsbetjentene så vi opp til som guder. Yrket var uoppnåelig for odelsgutten, klesdrakta likedan. Betjentene hadde sleng i buksa, signetring og kvite golfsko med tåhette og hæl-kappe i svart bokskalv. De slo bensin på jakkeoppslaget og omga seg med billukt. På lokalet dansa de slow-foks til polkaen. Kvinnfolka kjørte de hematt på stanga - uten å hoppe av i Steijela. De hadde raser-sykel med utveksling- og store fordeler i motbakker. Den største opplevelsen hadde jeg på pakkbua. Nede i en mørk salpetersekk viste handelsbetjenten meg armbåndsuret sitt med sjøllysende tall i fosfor. Klokkeslettet ti på tre står ennå tindrende klart for mitt indre blikk. Sukkersekker og gjærklumper handterte de samme herrer med frapperende eleganse. Tjukke hysingen tvinna de rundt tommelen. Tauverket slet de tvert av i et eneste rykk så det sokk i oss. Prøvde vi dette, gikk vi etterpå rundt med stygge bloduttredelser og smerter i tommelen. Ah – den som kunne bli handelsbetjent». Om

det var slik i Øyer og på Nedre Haug får hver og en av de som husker dette dømme om selv. I alle tilfeller ble ikke dette med til den nye selvbetjeningsbutikken. Det ble heller ikke benken som sto ved siden av inngangsdøra på den gamle butikken. Gubbene som brukte benken, og som ofte neglisjerte eller rett og slett bommet på spyttbakken som sto foran benken ble også hjemløse i den nye selvbetjeningsbutikken. Nye tider, nye skikker. Dette kalles ofte for utvikling. De litt eldre mener ofte at vi likevel har tapt vesentlige ting på veien. Det er nok flere enn Jakob Sande som husker de gamle butikkene omtrent slik:

«Det var store, forlokkende stunder når ein stakkar på krambua kom og fekk oppleve under på under i ei verd som visst aldri vart tom. Under taket hekk sjøklær og snøre, der hekk bjeller og ringlande spel, og det lukta av sirop og tøre og all jorderiks krydd og kanel».

1964 -1999

Etter åpningen av ny butikk på Tingberg gikk utviklingen videre. Tomta som ble kjøpt på Granrudmoen i 1971 ble aldri benyttet til butikklokaler for Øyer Handelslag. Nye tider kom, og mange var styrevedtak og utredninger om en eventuell satsing på Granrudmoen. I perioden 1975-1983 ble NKL's økonomer, planleggere og jurister flittig benyttet ved disse vurderingene. Rådet fra NKL var at det ikke var mulig å bygge filial på Granrudmoen hvis styret ikke aksepterte underskudd de første årene. Styret tok ikke denne sjansen, de var ikke villige til å satse på en utbygging som ville føre til et beregnet underskudd de første årene. Mange vil nok etter å ha fulgt utviklingen i Øyer Sør-området i etterpåklok-skap angre at det ikke i denne perioden ble satset på utbygging eventuelt leie av lokaler på Granrudmoen. Parallelt med vurdering om bruk av tomten på Granrudmoen ble det også arbeidet med planer for utvidelse av eksisterende butikk på Tingberg, kjøp av tomt fra Moshus mellom E6 og Bergheim og i 1977

Øyer Handelslags nye forretning fra 1964.

fikk Handelslaget tilbud om å leie nye butikk-lokaler ved Texaco av Jon Nermo, i dag Rimi-bygget. Da bygging av forretningslokaler på Granrudmoen ble skrinlagt i 1983 ble tomten solgt til Bjørn Dahl. I 1977 besluttet styret å kontakte arkitekt for å utarbeide planer for utvidelse av eksisterende lokaler med en 2. etasje. Disse planene ble det jobbet med fram til endelig vedtak om utbygging ble foretatt på årsmøte 12. mars 1983. Eksisterende lokaler ble planlagt utvidet med 400 m². Ved åpning av ny butikk i 1984, 20 år etter at Øyer Handelslag hadde etablert seg på Tingberg, ble en ny epoke i Øyer Handelslag innledet. Lokaliseringen av butikklokaler var endelig bestemt, Handelslaget var fortsatt sterkt knyttet mot nordbygda, midtbygda og baksida. Butikkens lange tradisjoner og dens etablerte status i Øyer er ubestridt selv etter en utvikling med stor utbygging i sørenden av bygda. Etter innvielse av ny butikk i 1984 ble en rolige periode, uten store byggeplaner, innledet

i Handelslagets historie. I årene fram til 1988 ble det bare utført lettere vedlikeholdsarbeid. Utviklingen sto likevel ikke stille. I 1984 ble kjellerlokalene utleid til Vesterås rørleggerbedrift som hadde sitt kontor og utsalg der til 1999. I 1988 ble det kjøpt inn grillovn, butikken ble malt, og EDB gjorde sitt inntog også hos Øyer Handelslag i 1987. Året etter ble EDB kasser innkjøpt, og i 1993 ble det for kr.132.000.-kjøpt inn blandemaskin for maling og beis. I 1989 ble Øyer Handelslag en del av S-markedkonseptet. Fra 31.5-1989 ble regelmessige flyveblad utsendt til alle husstander. Dette var et samarbeid mellom S-lagene i Sør-dalen og Gausdal. Samarbeidet førte til reduserte kostnader ved markedsføring og tilbudsutsending. I 1993 innførte handelslaget medlemskort. Lokalene i 2. Etasje ble foruten eget bruk utleid til posten og Øyer regnskapskontor. Fra 1987 rommet lokalene også legekantor. Den nye butikken ble åpnet i mai 1984.

Øyer Handelslag etter re-åpningen 28. april 1997.

Etter forespørsel fra Øyer kommune vedtok styret i Øyer Handelslag å inngå samarbeid om ombygging og utleie av 2. etasjen til kontorplasser for kommunens administrasjon. På styremøte 3. mars 1992 ble følgende byggekomite valgt: Leder Arne Bueie, medl. Kåre Nylund og bestyrer Per Aaen. Avtale mellom Øyer Handelslag og Øyer kommune gikk ut på at Øyer kommune skulle leie lokaler i 2. etasje i butikkens lokaler. Kommunen betaler kr. 600.- pr. kvm, mens Handelslaget bidrar med kr. 500.000.- til ombygging. Leieavtalen ble inngått for 10 år, med virkningstidspunkt fra 01.08.1995. I et utviklingssamfunn er det ikke noe som står rolig. Nye utviklings- ombyggingsplaner- skulle vurderes og planlegges. Allerede i 1996 ble planer for nye og omfattende endringer lagt fram. Utallige alternativ forelå og ble behandlet. Et vesentlig poeng nå var å få endret byggevareavd, slik at den i framtida kunne defineres under NKL's krav til byggmixkonseptet. Ombyggingsarbeidet ble kostnadsberegnet til 2 millioner, med planlagt reåpning i april 1997.

Parallelt med disse planene ble ideen om butikklokaler på Granrudmoen igjen lansert. Alternativene som denne gangen ble vurdert var leie eller kjøp av lokalene til Hafell servicesenter eller tomt ved Lilleputthammer. Planene får etablering av butikk på Granrudmoen denne gang omfattet Megabutikk med ferskvare + 20% spesialvare. Også denne gangen ble NKL's trukket med i planleggingen. Tomten ved Øyer Gjestegård ble tilbudt til 4 millioner, mens prislappen på Hafell servicesenter var 12 millioner. På styremøter 2. juni 1997 ble planene for etablering av ny butikk på Granrudmoen igjen skrinlagt. Dette førte til at det igjen ble fattet vedtak om å ruste opp eksisterende butikklokaler ved Tingberg.

Kafevirksomhet

ble også satt i gang-allerede i startåret. Den 3. mars 1924 ble Oline Hagen ansatt som lagets første husholder. Den 17. oktober 1925 ble Agnes Olstad ansatt som ny husholder og kafé-vertinne. Betingelsene var: «Økonomen pligter at holde kost til betjeningen mot at hun erholder en godtgjørelse av kr 55 pr mand pr måned samt indtægten av cafeen. Uten særskilt godtgjørelse plikter hun at utføre nødvendig butikkrengjøring samt at holde værelsene til betjeningen i orden, heri iberegnet vask av sængeklær og håndklær m.v. For den kaffe forretningen trakterer på kunder har hun kun at beregne halv pris. Fornøden brende ved til kjøkken, cafe og sit eget værelse bekoster hun selv, medens sådan til betjeningens værelser betales av forretningen. Hun har rett til bruk av elektrisk energi i den utstrekning sådan er til overs.

Agnes Olstad holdt fram som økonom og kafé-vertinne til i 1929 da Ågot Haug ble ansatt i stillingen. Bortsett fra at hun hadde ett års permisjon fra den 10. mars 1937 sto hun i til i 1946. I permisjonstiden til Ågot Haug var det Marit Opdal som hadde stillingen. Fra 1946 av har Karen Skåden, Anna og Mary Bueie og Anetta Rugløkken vært lagets økonomer og kafé-vertinner. Handelslagets kafé var lenge godt besøkt. Eldre øyværingar vil huske at mjølka ble kjørt til ysteriet med hest, og at mjølkekjøerne spanderte kaffe på hverandre både en og to ganger hver morgen. Prisen for en kopp med kaffe og to solide kaker var 20, senere 25 øre. Både -butikken og først og fremst kafeen, var samlingssteder hvor bygdan nytt spurtes og hvor faglige og politiske spørsmål ble tatt opp og sakkyndig drøftet. De problemer som ikke fant sin løsning en dag ble tatt opp igjen den neste. Hastverksløsninger var ingen tjent med. Kanskje i sær i krigsårene

hadde slike miljøer stor betydning for en bygd. En god replikk på kafeen eller butikken kunne også gå på bygda lenge. Handelslagets kafé var et fast innslag i bygdemiljøet i Øyer i lang tid. Ettersom rasjonaliseringen av jordbruket skjøt fart i etterkrigsårene, bilen tok over mjølke-transporten etter hesten, ble også grunnlaget for kafévirkksomheten på Nedre Haug borte. I 1958 ble kafeens dører stengt for godt.

Vareruter

Handelslagets første lastebil for utkjøring av varer ble kjøpt i 1953. I årene fram til 1985 hadde handelslaget faste vareruter. Dette var servicetiltak som medlemmene satte stor pris på, og som det var stor misnøye med når tjenesten pga. økonomiske hensyn ble innstilt. Da byggevareavd. ble etablert, ble lastebil kjøpt inn til utkjøring av større byggevarer. Tjenesten var i starten gratis, men etter en periode ble det innført gebyr for utkjøring også av disse vareslagene. Siste lastebil ble vedtatt kjøpt i 1995 til en pris på ca. 200.000,-.

Byggevareavdelingen

På styremøtet 27.2.1984 ble det vedtatt å leie lokalene til Øyer Innkjøpslag på vestsida. Leien var 30.000.-pr.år med tillegg på kr. 420.- pr.halvår til NSB. I disse lokalene etablerte Øyer Handelslag sin byggevareavdeling med Terje Engelstad som avd. leder. Lokalene var kummerlige og tungvinte, men medlemmene hadde med dette tilbudet fått et kjærkomment byggevareutsalg. Innlagt vann var en mangelvare, og dette ble ikke installert i lokalene før i 1987. Pr. 1. 1.92 ble byggevareavdelingen etter ombygging og endring av disponible arealer flyttet til handelslagets lager. Forholdene i byggevareavdelingen var fortsatt meget enkel, men fordelene med i være samlokalisert med den øvrige butikkvirk-

somheten var at et tettere samarbeid mellom byggevareavdelingen og kolonial-avdelingen ble enklere å gjennomføre. Etter den siste ombyggingen av Øyer Handelslags lokaler i 1999 ble utsalget til byggevareavdelingen flyttet inn i butikken. Med denne endringen ble byggevareavdelingen til Øyer Handelslag en del av NKLs Byggmixkonsept.

Omsetningsoversikt

År	Omsetning	År	Omsetning
1924	325.405	1950	471.865
1925	418.134	1955	605.735
1929	243.881	1959	1.015.308
1930	256.241	1963	1.390.425
1931	207.634	1967	2.243.553
1934	218.029	1972	4.010.573
1939	260.120	1979	7.612.540
1942	170.096	1984	10.428.978
1943	184.030	1990	16.250.000
1947	319.650	1996	26.922.264

I tallene ligger det selvsagt en sterk prisstigning og en synkende kroneverdi. Vareomsetningen i de harde tredve-åra var nok langt større enn en får inntrykk av når en ser på omsetningstallene. I første halvdel av 1930-årene kostet bl. a. 1 kg farin 55 øre. 1 kg ubrent kaffe kostet kr. 2,30. 1 kg rugmel kostet kr.0,25. 1 pk. Tobakk kostet kr.0,75. 1 øks kostet kr. 4,25. 1 kg egg kostet kr. 1,20. 1 kg sviker kostet kr. 1,10. 1 kg margarin kr. 1,10. 1 kg kalvekjøtt til produsent kostet kr. 0,50. 1 liter bensin kostet kr. 0,24. Et par sko kostet ca. kr. 15,-. 1 kg salt kostet kr. 0,15. 1 busserull kostet kr. 6,75. Wienerbrød pr. stk. kostet 3 øre, 1 brød kostet 32 øre. På tross av prisstigningen har det nok likevel også vært en sterk stigning i den varemengde som er omsatt. Nye og til dels kostbare vareslag er kommet med i omsetningen som ikke var med tidligere:

Omsetningstallene forteller oss om en utvikling som vel ingen ville tro var mulig i 1924.

Vareutvalget, og mangfoldet i det, har gjennom den 75-årige historien vært diskutert i mange fora. NKL har av økonomiske årsaker ønsket et begrenset vareutvalg. De forskjellige styrene i Øyer Handelslag har imidlertid argumentert for hvilken betydning et stort og variert vareutvalg har hatt for medlemmene. Det har vært viktig for butikken at kundene kunne få tak i hvitevarer, elektriske artikler, garn til strikking osv i egen bygd. Gjennom årene har konkurransen i varehandelen stadig blitt hardere. Utviklingen har gått i retning av spesialisering. Inntjening og økonomi har blitt mer og mer avgjørende for hvordan en butikk må drives for at den skal overleve. Det

var ikke lenger lønnsomt å ha et for spredt vareutvalg. Ved inngangen til 1990-årene befant handelslaget seg i en vanskelig økonomisk situasjon, og hadde underskudd gjennom flere år. I denne perioden ble elektrisk avd. lagt ned. Elektriske varer og hvitevarer skulle nå i all hovedsak selges via brosjyrer, og bestilles først etter salg. På tross av vanskelige økonomiske tider, et visst press fra NKL, og stadige krav om bedre inntjening har Øyer Handelslag klart å tilby sine medlemmer og kunder en moderne butikk med et allsidig vareutvalg. I 1985 vedtok styret at kredithandel på dagligvarer skulle opphøre. Tiltaket møtte stor motstand blant medlemmene, og vedtaket ble trukket tilbake. Først i 1997 ble forslaget reist igjen og det ble vedtatt at fakturaer under kr.1000.- skulle belastes med kr.50.-.

Betjening og tillitsmenn Øyer Handelslag har hatt disse bestyrerne:

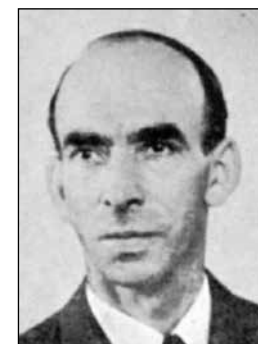
Gunnar G. Berg	1924-1925	Erling Bakstad	1938-1942
Axel Bryhn	1925-1928	Jon Åsen	1942-1958
Peder Skjervagen	1928-1929	Jo Volden	1958-1960
John Pelle Graftås og		Hans Hansen	1960-1987
Nils Norhagen	1929-1932	Per Aaen	1987-2000
Nils Nordhagen	1932-1938		

Axel Bryhn.

Peder Skjervagen.

John Graftås.

Nils Nordhagen.

Erling Bakstad.

Jon Åsen.

Hans Hansen.

Per Aaen.

I Øyer Handelslags 75-årige historie har mer enn 100 personer i kortere eller lengre periode hatt sitt daglige virke og hentet sitt levebrød fra denne virksomheten. Butikken har vært en god arbeidsplass, noe som understrekes ved at mange av de ansatte gjennom

årenes løp har lagt ned mesteparten av sin yrkesaktive periode på denne arbeidsplassen. De ansatte har vært trofaste og lojale, og har en stor del av æren for at Øyer Handelslag gjennom årene har fått den posisjon den har hatt i bygda.

Handelslagets styre har gjennom 75 år hatt som formenn:

1924 - 1927 Martin H. Lunke
1928 - 1931 Tor Ile
1932 - 1935 Aksel Wedum
og
1941 - 1942 Erling Skjøsberg
1936 - 1939 og
1943 - 1944 Arne H. Opheim
1939 - 1940 Ingvar Huuse
1945 - 1947 Nils Nordhagen
1947 - 1949 Aksel Lie
1950 - 1951 Halvard Bøe
1952 - 1953 Arne Skjøsberg
1953 - 1955 Ola Moe
1956 - 1957 Ingvald Nymoen

1957 - 1963 Kåre Sveen
1964 - 1965 Erling Rugsveen
1965 - 1972 Johs. Fossum
1973 - 1976 Johs. Finborud
1977 - 1980 Per Rusten
1980 - 1981 Kristen Luseter
1981 - 1982 Johan Rybakken
1983 - 1986 Sigmund Ihle
1987 - 1990 Ottar Solli
1991 - 1992 Johan Rybakken
1993 - 1995 Stein Nylund
1996 - 1997 Jørn Haug
1997 - 1998 Egil Bratt
1998 - 2000 Bjørn Løvlund

En rekke av bygdas innbyggere har gjennom årene stilt opp og gitt sitt bidrag for å være med å utforme det som mange har sett på som "sin butikk". Når en leser Øyer Handelslags protokoller går mange av styremedlemmenes navn igjen, men med ulike årstall bak. Dette

viser at Handelslaget har vært Øyværingenes butikk i flere generasjoner.

Fusjon

Gjennom mange år har NKLs politikk vært preget av ønske om utbygging mot større

enheter. Det moderne samfunn, den harde konkurransen i varehandelen, krav om spesialisering og effektivisering har vært drivkreftene i dette arbeidet. Det er bl. annet innkjøps-rabatter, de forskjellige konseptene S-marked, Mega og Prix som i stor grad har påvirket styrene i de enkelte samvirkelag til å gå sammen i større enheter. Første gang fusjon er nevnt i Øyer Handelslags protokoller er fra 1964. Det gjaldt en forespørsel fra Lillehammer Samvirkelag om å slutte seg sammen i en større enhet. Øyer Handelslag ønsket ingen fusjon. Øyværingen ville beholde sitt handelslag samt råderetten over egen forretning. Allerede i 1964 var det ønske om å redusere utgifter til administrasjon og markedsføring som var motivet bak dette forslaget.

For å demme opp mot NKL's krav om større enheter og bedre inntjeningssevne gikk samvirkelagene i Sør-Gudbrandsdal i 1980 årene sammen om markedsføring og felles innkjøp. I 1996 ble fusjonsdebatten aktualisert for alvor. Det ble dannet et arbeidsutvalg som hadde som mandat å se på muligheten for en fusjon mellom alle samvirkelagene i Gudbrandsdalen. Ansatte ble orientert, saken drøftet i styret og endelig behandlet i ekstraordinært årsmøte 27. aug. 1997. Engasjementet var stort blant medlemmene og hele 85 personer møtte fram. Resultatet ble at 66 stemte mot fusjon, 15 stemte for og 1 stemme var blank.

Fusjonen som førte fram til Gudbrandsdal forbrukersamvirke ble en realitet på tross av at medlemmene i Øyer stemte mot. Den store

fusjonen som omfattet alle lag i Gudbrandsdalen ble det ikke. Mange samvirkelag ble fortsatt stående utenfor. 14.05.99 behandlet styret i Øyer Handelslag en henvendelse fra Ringeby og Tretten samvirkelag om å vurdere et nærmere samarbeid om innkjøp. Denne henvendelsen skulle vise seg å ende med fusjon mellom samvirkelagene Tretten, Ringeby og Øyer. NKL var ikke villig til å gi de tre lag samme rabatt på innkjøp som de ville oppnå hvis de gikk sammen i en fusjon. 14. Oktober 1999 ble det igjen arrangert ekstraordinært årsmøte der medlemmene var invitert til å stemme for eller mot en fusjon mellom de tre samvirkelagene. Medlemmene hadde forstått at kampen for å beholde Øyer Handelslag som egen enhet var tapt. Resultatet denne gangen, hvor 29 medlemmer møtte, var at 26 svarte ja til fusjon, mens 3 stemte mot. En fusjon var vedtatt. Øyer Handelslag var fra 01.01.2000 historie.

Øyer Handelslag

har gjennom gode og dårlige tider bestått i 75 år. Handelslaget er ført velberget gjennom både krise- og krigsår, nedgangstider og konkurranse fra andre butikk-kjeder. I forbindelse med virksomhetens siste årsmøtefest minnes vi med ærbødighet og takk alle dem som på en eller annen måte har bidratt til at Handelslaget har bygda butikk. Dette jubileumsskrivet er et sammendrag av Øyer Handelslags historie fra den spede start i 1920 til fusjon, og Sør-Gudbrandsdal Samvirkelag fra den 1.1.2000.

Emigranter fra Øyer og Tretten

I Årbok 2011 for Gudbrandsdalslaget i USA er det et kapittel som heter "Emigranter fra Øyer og Tretten. Madeline Anderson fra LaCrosse, Wisconsin har skrevet tre artikler i dette årsheftet. Hun er tippoldebarn til Tosten og Anne.

Redaktør for Årbok 2011 er James Olson og han har gitt tillatelse til at artiklene kan oversettes og trykkes i "I gamle fotefar".

Tosten Eriksen Vangen og Anne Amundsdatter Vangen

Tosten Eriksen var født 17. desember 1832. Han ble døpt 26. desember 1832 i Tretten kirke, og var konfirmert 10. juni 1849 i Tretten Annexkirke.

Han var andre sønnen til Erich (Erik) Andersen Jonsgaard og Sigri Tostensdatter Sandvig, som ble gift i Øyer prestegjeld 12. november 1829. Tostens far, Erich (Erik), var født 23. oktober 1803 på Tretten, foreldre Anders Erichsen Jonsgaard og Lisbet Fransdatter. Han mor, Sigri var født 26. mars 1805 på Tretten, foreldre Tosten Johansen Sandvig og Kiersti Hansdatter Sandvig.

Tosten hadde en eldre bror, Anders som var født 4. april 1830, men døde i en alder av 14, den 2. juni 1844. En annen bror, Frederik ble født 23. mars 1836. En søster Ane, var født 20. oktober 1845, og konfirmert 2. juni 1861. Jeg har ikke vært i stand til å finne mer informasjon om Ane.

Tostens mor, Sigri, døde 21. september 1848, i en alder av 44. To år senere, i en alder av 46, Erik giftet seg for andre gang, med Maren Kristiansdatter (alder 29) i Ringebru den 28. desember 1850. De fikk til sammen 4

barn, to dødfødte og 2 som levde. Deres datter, Sigri, var født 5. mars 1853, og Matea var født 1. juni 1858. I folketellinga for 1865, Erik, Maren og deres to døtre, bor i Hujordstuen, en nabogård til Jonsgaardsvangen på Tretten.

Tostens søsken, Frederik, Sigrid og Mathea, alle emigrerte til området Coon Valley/Coon Prairie.

Anne Amundsdatter var født 4. november 1835. Hun var datter til Amund Larsen og Sigrid Svendsdatter som ble gift 11. juni 1825 i Øyer. Annes far, Amund, var født 8. mai 1800, foreldre Lars Amundsen og Goro Siversdatter, de bodde på gården Rindal i Øyer. Annes mor, Sigrid, var født 27. september 1802 på Tretten, foreldre Svend Larsen og Karie Semmingsdatter som bodde på gården Lie i Øyer.

Anne hadde sju brødre og søstre. Goro, født 28. april 1826; Lars, født 20. desember 1827; Karen, født 21. februar 1830; Anne, født 17. september 1832 og død 31. mai 1833 døde av Børnekopper bare 9 måneder gammel; Svend, født 24. april 1834, og døde

*Tosten og Anne Vangens familie - bildet tatt ca. 1912 av Thorvald Davidson, nevø.
Bakerste rekke fra venstre står: Albert Vangen, Anton Vangen, Edward Vangen, Daniel Davidson (nevø).
Fremste rekke sitter: Tosten Vangen, Evelyn Vangen (datter til Albert), Anne Vangen, Anna Davidson
(kona til nevø Thorvald Davidson).*

i en alder av 4 måneder den 16. august 1834; Anne (min tippoldemor) født 4. november 1835; Peder, født 12. september 1840; og Sigrid født 23. august 1844. Annes søsken som vites har emigrert til Coon Valley/Coon Prairie området var: Lars, Peder og Sigrid og hennes ektemann (Tostens bror, Frederik).

Tosten Eriksen (alder 26) og Anne Amundsdatter (alder 24) ble gift i Tretten kirke, Øyer prestegjeld den 18. oktober 1859. Etter at de ble gift bodde de på Jonsgaardsvangen i Øyer, som var en del av gården Jonsgaard. De fikk to døtre født på Tretten, Øyer prestegjeld. Sigrid (min oldemor), født 20. november 1859 og Sissel, født 18. ja-

nuar 1865. (De fikk 4 barn etter at de kom til Amerika). I folketellinga for 1865 står det at Tosten er husmann med jord, det betyr at han brukte et lite jordstykke på gården Jonsgaardsvangen i Øyer.

Med mangel på jord i Norge, spredde det seg raskt fra tidligere Øyer innvandrere til Coon Prairie området, om mulighetene de hadde i dette området av Wisconsin. De skogkledde runde åsene i Coon Valley / Coon Prairie område minnet dem om deres hjemlige trakter i Norge. Coon Valley / Coon Prairie området ble for det meste bosatt av nordmenn, med rundt halvparten av befolkningen kommer fra Gudbrandsdalen.

I en alder av 35, Tosten og Anne bestemte de seg som flere andre å forlate Norge å utvandre til Amerika. Den 28. mai 1869, dro de fra Oslo med skipet Oder som tok dem til Hull, England. Etter ankomsten til Hull, må de ha tatt toget til Liverpool. Jeg har ikke funnet navnet på skipet som tok dem til Amerika og hvilken havn de kom til. Deres bestemmelsessted var Chicago. Tosten betalte 123 spesidaler for hver person sjøreisen til Amerika.

I folketellinga for USA 1870 bor de i byen Coon, Vernon County, Wisconsin. I mai 1872, hadde Tosten kjøpt seksti acres (ca. 240 dekar) jord av Seksjon 27 i byen Coon. Som så mange andre gårdbrukere i Coon Valley / Coon Prairie området, var han en suksessfull tobakkdirker. Kartet for 1896 for Coon viser at han eier ett hundre acres (ca. 400 dekar) av Seksjon 27.

I alle dokumenter før 1900, viser at Tosten brukte Ericksen eller Erikson som etternavn. Også i dødsattesten står det Ericksen. I dødsattesten og noen andre dokumenter i Upper Coon Valley Lutheran Church hans fornavn skrives Thorsten, I folketellinga for 1900 bruker han og familien Vangen som etternavn.

Tosten og familien var medlemmer av den norske menigheten for Upper Coon Valley Evangelium Lutheran Church i Coon Valley, Wisconsin. Det hadde vært uenighet og strid i Coon Valley Church på slutten av 1890. I mai 1896 ga Tosten og Anne en del av jorda si med ønske om å bygge en ny kirke som skulle være hans ære som Vang Norwegian Evangelical Lutheran Church og kirkegård.

Sigrid Tostensdatter var konfirmert den 11. mai 1873 i Upper Coon Valley Lutheran Church. Hun ble gift med Hans Davidson den 12. januar 1874 i byen Coon. Han innvandret i 1870 fra Feiring, Hurdal, Akershus,

Gravstein for Vangen familie.

Norge. I 1875, kjøpte Hans jord i Seksjon 21 i byen Coon, beliggende på en åskam nær Coon Valley, kjent som South Ridge. Da de gifta seg var Sigrd 15 år og Hans som var født 3. januar 1848, var 26 år.

Sissel Tostensdatter Vangen ble gift med Ole P. Role, sønn til Peder Hansen og hans kone Johanne Thoresdatter Rolstadlien. Ole P. Role var født i Sør-Fron, Norge, 24. mars 1864. Sissel var konfirmert i Upper Coon Valley Lutheran Church. Ole og Sissel, begge 23 år, ble gift den 30. mars 1887 i Coon Valley. De bodde på Role gård i nærheten av Nerison School på Pumpkin Ridge, beliggende i byen Coon. Sissel hjalp til å organisere Upper Coon Valley Church Ladies Aid, Nerison

Sissel Vangen Role, datter av Tosten og Anne Vangen.

School distrikt filial, og var også styremedlem i Upper Coon Valley Church Ladies Aid. De hadde ingen barn. Ole døde den 24. juni 1937 i en alder av 73. Sissel døde den 23.

Sigrid Vangen Davidson, datter av Tosten og Anne Vangen.

august 1938 i en alder av 73. Som skikken var på den tid, ble begge begravelsene holdt i hjemmet, med seremonien i Vang Church og gravlagt på Vang kirkegård.

Jeg har sett kart over kirkegården og vet hvor de er gravlagt, men det finnes ingen gravsteiner som markerer gravene deres.

Tvillingguttene, **Edevard (Edward)** og **Anton Vangen** ble født den 14. mars 1871, i byen Coon. Begge ble konfirmert den 23. mai 1886 i Upper Coon Valley Lutheran Church. Edward og Anton ble aldri gift.

Edward Vangen eide og drev gård på 136,5 acres (536 da) i Seksjon 27. Han solgte omsider gården til sin svigerbror, Julius Strangstadlien. Da kjøpte Edward en gård nær Newry i Vernon county, og i folketellinga for 1930 står det at han er en kyllingprodusent. Han var syk i lang tid og døde 18. desember 1938 i en alder av 67 år. Han er gravlagt på Vang cemetery.

Anton Vangen, som bodde hos Tosten og Anne så lenge de levde, omsider ble han eier at hjemgården på seksti acres (240 da) i Seksjon 27, hvor han livnærte seg av å dyrke tobakkplanter. Han eide også en annen eiendom på seksti acres (240 da) i samme Seksjon. En stille og beskjeden mann, Anton døde den 4. august 1943 i en alder av 71 år. Han er gravlagt på Vang cemetery.

Albert Vangen var født den 5. oktober 1875, i byen Coon. Han var konfirmert den 7. oktober 1875 1891 i Upper Coon Valley Lutheran Church. Albert drev gård på farens opprinnelige førti acres (160 da) jord. I 1936 gav han en del av denne jorda til Vang Church. Han giftet seg med Olga Holte, datter til Haakon og Pauline Olson Holte, 21. september 1901 i Coon Valley.

Albert og Olga hadde tre døtre, Harriet født 1903; Norma født i 1905 og Evelyn født i 1908. Alberts kone, Olga, døde den 9. februar 1924 i en alder av 40 år. Albert døde den 1. mars 1952 i en alder av 76 år på gården der han var født og oppvokst. Flere av Albert og Olgas familie er gravlagt på Vang cemetery.

Thea Annette Vangen var født 5. august 1878 i byen Coon. Hun giftet seg med Julius Melvin Strangstadlien, sønn av Johannes J. Strangstadlien og Julia (Grythe) Strangstadlien, i Coon Valley den 23. juni 1900. Thea og Julius hadde fire barn, Joel født i 1900; Arthur født i 1902; Thelma født i 1903 og Georgine født i 1905. Thea Annette Strangstadlien døde i en alder av 32 år, den 23. juni 1910, hennes 10 år bryllupsdag, av tuberkulose. Enkemann i 39 år, Julius Strangstadlien døde den 15. november 1949 i en alder av 71 år. Både Thea og Julius er gravlagt på Vang cemetery.

Tosten Vangens kone, Anne, døde i byen Coon den 13. januar 1917 i en alder av 82 år. Tosten døde i byen Coon den 7. septem-

Thea Annette Vangen Strangstadlien, datter av Tosten og Anne Vangen.

ber 1918 i en alder av 85 år, og er begravet ved siden av sin kone gjennom 58 år på Vang cemetery.

Nesten hele Seksjon 27 eies fremdeles av etterkommere av Tosten og Anne Vangen.

Hans Davidson og Sigrid Tostensdatter Vangen

Sigrid Tostensdatter Vangen var født på Tretten, Øyer, Norge, den 20. november 1859, første barn til Tosten Eriksen og Anne Amundsatter. (Se også Tosten og Annes artikkel foran). I mai 1869, utvandret Sigrid i en alder av 9 år til Amerika sammen med sine foreldre og hennes yngre søster Sissel (4 år). De bosatte seg i Seksjon 27 i byen Coon, Vernon county, Wisconsin.

Hans Davidson var født i Feiring, Hurdal, Akershus, Norge den 2. januar 1849. Hans foreldre, David Steffensen Brodshaug (1817-

1879) og Live Marie Hansdatter Fagernæss (1822-1875) var gift i Hurdal prestegjeld den 7. desember 1843. Han var den 4. av 13 barn. Av disse 13 barna, ble 4 med broren Hans til Wisconsin: Klara født 3. september 1851; Lauritz født 9. mai 1853; David født 8. mai 1855 og Agathon (Anton) født 27. juni 1868. I folketellinga i Norge for 1865, arbeider Hans på Sandvigen gård som Tjenestekarl. Han utvandret til Amerika i mai 1870, dro fra Oslo med SS Columbia sammen med to venner fra Hurdalområdet.

Thorvald Davidson

De ankom Port og Quebec den 20. juni 1870 og tok toget til LaCrosse, og så til Coon Valley hvor de fikk jobb på en gård.

Hans hadde allerede slekting i Amerika.

Hans onkel og tante, Christopher Steffensen Overgaard (1820-1903) og Karen Dorthea Hansdatter (1820-1901) innvandret til Coon Prairie i 1863. En annen onkel og tante, Ole Olsen Bjørnstad (1920-1910) og Anniken Sofie Hansdatter (1824-1902) innvandret til byen Portland, Monroe county, Wisconsin i 1869.

Sigrid (15 år) ble gift med Hans (25 år) den 12. januar 1874 med en rettslig seremoni ved Pastor H. Hanson fra Coon Valley.

Da Hans og Sigrid ventet sitt første barn in 1875, og Hans forberedte seg på å kjøpe jord og hus slik at han kunne brødfø familien sin. Et skjøte fra Vernon county viser at den 16. april 1875, ble Hans Davidson eier av 33 acres (132 da) i Seksjon 21 i byen Coon for \$475 i et område kjent som South Ridge, som hadde god utsikt over dalen. Rett på andre siden vegen for gården hans lå skolen.

Han kjøpte også ca. 32 acres (128 da) i Seksjon 20 i tillegg til det han hadde i Seksjon 21. Han var en vellykket tobakksdyrker. Alle var med og hjalp til på gården, både kvinner og barn.

Hans Davidson's hjem i Coon Valley, Wisconsin.

Hans og Sigrid levde et aktivt og sosialt liv i South Ridge. Sigrid var en av de første medlemmene i South Ridge Ladies Aid – Erickson School District, etablert i 1890, som en del av Upper Coon Valley Lutheran Church. Hennes døtre Louise og Sarah ble også medlemmer.

Alle barna til Hans og Sigrid gikk på Erickson School som lå rett på andre siden over vegen fra gården deres. Alle barna sto opp tidlig og gjorde sine plikter før de dro på skolen. Det var skole ca. 8 måneder, fra slutten av september eller først på oktober til omkring slutten av april.

Dette var for å gi barna tid til å gjøre sine forpliktelser med sesongarbeid så som såing og høsting. Barna deltok vanligvis på konfir-

masjonsundervisning i sommermånedene hvis tiden tillot det.

Flere av lærerne ved Erickson School bodde hos Davidson familien. Det finnes et fotografi fra 1907, som viser 6 av lærerne som har skoleutflukt på Hans og Sigrids gård.

Alt tatt i betraktning, var Sigrid og Hans en lykkelig familie. De var sosiale, der utflukter og familiesammenkomster var vanlige hendelser. Deres brødre og søstre, som alle bodde i nærheten, var på hyppige besøk.

Den 5. november 1915 fikk Hans sitt amerikanske statsborgerskap. I 1915, kjøpte han to tomter i landsbyen Coon Valley til nytt hus for familien. Dette huset, bygget i Viktoriansk arkitektur stil, står fremdeles og er kjent som hu-

set til Hans Davidson. Han eide fortsatt gården i South Ridge fortsatte å dyrke jorda.

Hans Davidson døde den 5. april 1924 i en alder av 74. Han er gravlagt på Coon Valley Cemetery. Der er et stort marmor monument med inngravert Davidson.

Sigrid fortsatte å bo i huset i Coon Valley sammen med sin datter Sarah, sin svigersønn Carl Moen, hennes barnebarn Marian (min mor). Hun var aktiv i sin kirke og levde for familien. Sigrid døde 5. mai 1932 i en alder av 72. Hun er begravet med sin ektemann på Coon Valley Cemetery.

Følgende avsnitt handler om Hans og Sigrids barn, første generasjon i Amerika. Alle ble født på familiegården i byen Coon:

- **Louise Marie Davidson** var født 5. mars 1875 og døde 28. mars – 3 uker gammel.
- **Thorvald H Davidson** var født den 18. februar 1876. I 1900 giftet han seg med Anna Hjalvik. Anna var født 26. februar 1876 i Norge og innvandret i 1898. Thorvald gikk på fotografskolen i Minneapolis når han traff Anna som jobbet på et vaske-ri. Etter at de ble gift dro de til Coon Valley. I Wisconsin folketelling for 1905 vises det at de bor sammen med hans foreldre på familiegården. De eide en fotoforretning i Coon Valley. Han tok en mengde bilder i Coon Valley området, disse brukes i dag for å skaffe dokumentasjon over utviklingen av denne byen og noen av noen historiske begivenheter som fant sted. Han tok også mange bilder av formelle og uformelle mennesker fra området og dokumenterte på foto livet

til hans foreldre og søsken. Han fant opp og bygde sitt eget kamera. Thorvald døde i en alder av 63 den 11. juni 1939, og er begravet på Coon Valley Cemetery. Etter at Thorvald døde, dro enka Anna fra området og flyttet til staten Washington. Anna døde den 24. mai 1975 i en alder av 99 i staten Washington.

- **Louise Marie Davidson** var født den 7. mars 1880. Som skikken var for mange nordmenn, at når et barn var død tidligere, fikk det neste barn det samme navn. Denne skikken/praksisen har forvirret mange slektsforskere når de har søkt i dokumenter. I 1898, Louise giftet seg med nabosønnen Harold Steen. Harold var snekker og gårdbruker. Mellom 1910 og 1920 flytta Harold og Louise til Sør-Dakota og senere staten Washington. Louise døde den 9. mars 1960 i en alder av 80. Harold Steen døde i juni 1961 i en alder av 88. De hadde en datter Mabel født i 1898.
- **Daniel Arthur Davidson** var født den 6. januar 1893. Daniel tjenestegjorde i 1. verdenskrig. Den 22. august 1922 gifta Daniel seg med Daisy Davidson som var født den 3. oktober 1900, foreldre Anton Davidson og Sophie Hunter Davidson. De bodde i Irvin Coulee i nærheten av Whitehall, Wisconsin, hvor Daniel arbeidet som gårdbruker og Daisy var lærer. De hadde tre barn: Arnold født i 1927, Sylvia født i 1929 og Danver var født i 1930. Daniel døde den 4. februar 1959 i en alder av 66. Hans kone Daisy døde den 25. februar 1997 i en alder av 96. De er begge gravlagt på Lincoln Cemetery i Whitehall, Wisconsin.

Familiebilde av Hans og Sigrid Davidson tatt ca. 1905
Stående fra venstre: Mabel Steen (datter til Louise), Daniel Davidson, Sarah Davidson,
Louise Marie Davidson Steen (min bestemor), Henning Davidson.
Sittende: Hans Davidson og Sigrid Vangen Davidson.

- **Henning Victor Davidson** var født den 17. juli 1897. Den 24. mars 1920 gifta han seg med Louise Brennum, datter til Tobias Brennum og Mathea Johannesdatter Krokum i Coon Valley. Like etter at de var gift i 1920, flytta de til staten Washington og slutta seg til hans søster Louise og hennes mann Harold Steen. Henning arbeidet for Northern Pacific Railroad (jernbanen). Han døde i Tacoma, Washington den 3. mars 1972 i en alder av 74. Hans kone Louise døde den 22. januar 1987 i Tacoma. De hadde et barn. Helen født i 1920.
- **Sarah Davidson** (min bestemor) var født den 5. juli 1901. Hun giftet seg med Carl Theodore Knutson Moen den 23. mars 1921. Carl var født den 7. april 1891 i LaCrosse, sønn til Øyer innvandrere John Knutson Moen og Maria Christiansdatter

Larsen. (Les mer om dem i neste artikkel). Etter at de ble gift bodde Sarah og Carl sammen med hennes foreldre, Sigrid og Hans Davidson. Deres døtre, Marian (min mor) var født den 17. desember 1923. Deres datter nr. 2, June Helen var født 9. januar 1930 og døde den 13. januar 1930. De bodde i huset til Davidson inntil høsten 1936, da ble det solgt og de flyttet til Westby. På den tiden var min mor 13 år. Carl jobbet på Westby Creamery (meieri) og Sarah var sydame. På midten av 1940 flytta de til LaCrosse og hvor de bodde sammen med min mor og hennes familie. Min bestemor Sarah, døde i en alder av 69, den 2. oktober 1970, min enn en måned før hennes første barnbarn (min sønn) ble født. Min bestefar, Carl, døde i en alder av 58 den 19. mars 1950. De er begge gravlagt på Coon Valley cemetery.

da Maria var 5 år utvandret hun med foreldre og søsken til Coon Valley området i Vernon county, Wisconsin. Etter ankomsten, kom de til heimen til Torger Nielsen Neprud i Coon Prairie (en annen innvarer fra Biri og min faderlige tipptippoldefar). Torger oppmuntret andre fra Biri å komme til Coon Prairie området og hans skaffet dem et sted å bo inntil de kunne bygge eller finne et hjem.

John K Moen møtte sin fremtidige kone, Maria Larsen i La Crosse hvor hun jobbet som hushjelp sammen med søstrene Julia og Lena. De ble gift i Our Savior's Lutheran Church in La Crosse den 12. januar 1889. De hadde sju barn medregnet de to som døde som spedbarn.

John var ansatt i C.L. Coleman Sawmills (mølle), lokalisert i Mississippi River i La Crosse, og arbeidet ved en lokal mølle. Dette

var et slitsom arbeid. Mølleskovlene starta kl. 5:30 hver morgen slik at de ble klare til bruk når arbeiderne kom kl. 6:00. Møllearbeiderne arbeidet vanligvis fra 6:00 am til 6:00 pm.

I 1901 flyttet John og Maria til Coon Valley og kjøpte en hundre og seksti acre gård i Seksjon 1 i byen Hamburg. Fra opprinnelsen av hadde huset kun hatt ett rom. Huset hadde i flere år vært utvidet mange ganger, så da John og Maria kjøpte det, var det vokst og hadde fått 2. etasje og veranda i front.

Gården var beliggende i en flott dal som var i mange år kjent som Moen Valley. John ble gårdbruker selv om det var veldig hardt arbeid var han nå sin egen sjef. De ble medlemmer av Upper Coon Valley Lutheran Church i Coon Valley.

Christian Larsen, Maria far, døde i 1904 i en alder av 80. Marias mor Johanne Larsen,

John Knutson Moen og Maria Larsen

Johan Knudsen var født på Tretten, Øyer prestegjelde, Oppland, Norge den 14. juli 1862. Hans foreldre var Knud Pedersen født 4. juni 1819 på gården Fossegården i Øyer og Maria Larsdatter født 11. september 1829 på gården Flatstulen i Øyer. De var gift i Øyer kirke den 20. november 1848.

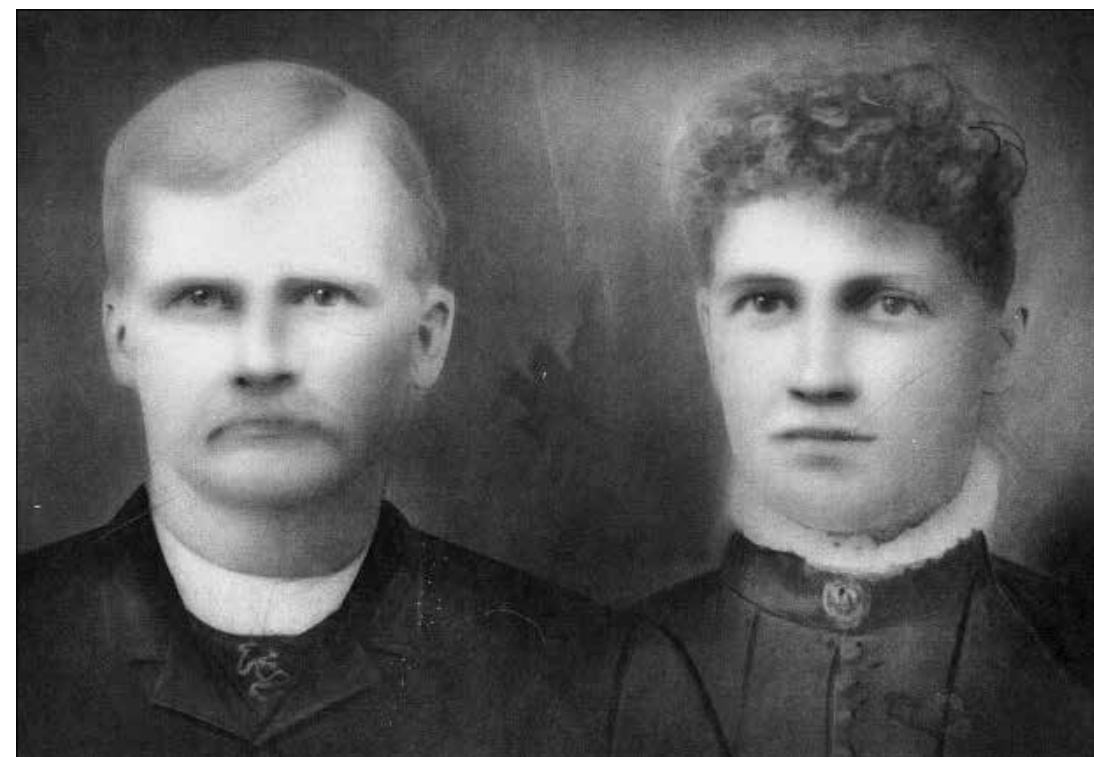
Johan var nr. 6 av de ti barna til Knut og Maria Pedersen. Søsken som utvandret var: Pauline født i 1854 til Wisconsin; Peder født i 1859 til Lower Coon Valley, Wisconsin; Ole født 1864 til La Crosse, Wisconsin; Mathea født 1867 til Nord-Dakota; og Iver født i 1870 til La Crosse, Wisconsin.

Johan innvandret til Amerika i april 1881, da var han 19. Han kom til La Crosse coun-

ty, Wisconsin og det vi vet hadde han arbeid på en gård i nærheten av Holmen, Wisconsin.

For å skille seg ut fra mange andre Knutson i samme området, som ikke var i slekt med han, tok han etternavnet Moen. Han amerikaniserte fornavnet til John. Hans brødre fortsatte å bruke Knutson som etternavn. Hvorfor han valgte navnet Moen er ikke helt klart. Hans bror Iver var født mens familien bodde i Nymoen, det er også en gård som heter Moe i Øyer.

Maria Christiansdatter Larsen var født i Biri, Oppland, Norge den 2. februar 1862, foreldre Christian Larsen (1824-1904) og hans kone Johanne Olsdatter (1827-1912), som var gift i Biri den 11. juni 1848. I 1867,

Brudebilde tatt i 1889 av John Knutson Moen og Maria Christiansdatter Larsen.

John og Maria Moen familiebilde tatt ca. 1910.

Bakre rekke, fra venstre: Carl Moen, Clarence Moen, Klemet Haugen og Julie Moen Haugen.

Fremste rekke: Johanne Larsen (Marias mor), Mabel Moen, John K Moen,

Johnnie Moen og Maria Moen.

bodde hos Moens til hun døde i 1912 i en alder av 84.

Barna deres gjorde sine plikter hver morgen og ettermiddag og gikk på skole i Coon Valley hvor de lærte å snakke engelsk. De snakket fremdeles norsk hjemme. Et av deres barnebarn tilbrakte mye tid sammen med bestemoren Maria da han var veldig ung og da han begynte på skolen kunne han bære litt engelsk fordi Maria alltid insisterte på at de skulle snakke norsk.

John fortsatte som gårdbruker helt til sin død, selv om det var sønnene Clarence og John som eide gården. John K Moen døde den 16. oktober 1932 i Coon Valley i en al-

der av 70 år. Hans Kone Maria, døde den 5. februar 1942 i Coon Valley i en alder av 80. Begge er gravlagt på Coon Valley Cemetery.

— — —

Følgende avsnitt forteller historien om John og Marias barn, den første generasjonen i Amerika:

- **Julia Mathilde Moen** var født i La Crosse den 15. august 1889. Hun ble gift den 7. desember 1909 med Klemet Haugen (1877-1957). Han var sønn til Jacob Klemetsen Glomstadhaugen (1838-1927) som

utvandret fra Tretten, Øyer, Oppland, Norge i 1873, bosatte seg i seksjon 29 i byen Coon sammen med sin 2. kone Ingebor Seversen. Klemet eide et transportselskap som ble kalt Grey Line. Han hentet varer fra toget og levert til gårdbrukerne i Coon Valley/Westby området med hestetransport. Klemet (Clemmet) døde den 29. november 1957, i en alder av 80 i Westby, Wisconsin. Julia døde 24. juli 1962 i en alder av 73 i Westby, Wisconsin. Begge er gravlagt på Coon Valley Cemetery. De hadde ingen barn.

- **Karl (Carl) Theodore Knutson Moen** var født i La Crosse den 7. april 1891. Carl hadde fin sangstemme og han og hans bror Clarence, var medlemmer av Coon Valley Choir. I 1919, Carl var 26 år da han deltok i 1. verdenskrig. Han og broren Clarence

var medlemmer av den amerikanske Legion Post i Coon Valley stifta i 1921. Han arbeidet som smørkinner på Coon Valley Coop Creamery (meieri). Han giftet seg med min bestemor Sarah Davidson, datter til Sigrid Tostensdatter Vangen og Hans Davidson (se egen artikkel om dem) den 23. mars 1921 i Coon Valley, Wisconsin. Sarah og Carl hadde to barn, Marian født 17. desember 1923 og June Helen født 9. januar 1930, men hun døde 13. januar 1930. [Jeg har et bilde tatt omkring 1927, av John K Moen, kledd i søndagsklær, og han triller sitt første barnebarn (min mor Marian) i en vogn.] De nygifte bodde sammen med Sarahs mor, Sigrid Davidson, i 1936 flyttet de til Westby, hvor Carl arbeidet på Westby Creamery (meieri), og så til La Crosse i 1945. Sarah arbeidet på Garment fabrikk (klesfabrikk)

John og Maria Moen familiebilde tatt ca. 1927.

Fra venstre: Klemet Haugen, Julia Moen Haugen, Clarence Moen, Maria Moen, Johnnie Moen, Mabel Moen, Sarah Davidson Moen, Carl T. K. Moen og foran står min mor Marian Moen.

og Carl arbeidet på Northern Engraving (??) Carl døde den 19. mars 1950 i La Crosse i en alder av 58. Sarah Moen døde den 2. oktober 1970 i La Crosse i en alder av 69. Begge er gravlagt på Coon Valley Cemetery.

- **Clarence Bernard Moen** var født den 19. mars 1893 i La Crosse. Clarence tjenestegjorde i 1. verdenskrig i Frankrike og Tyskland. Han fraktet ammunisjon i en grøft da en granat eksploderte i nærheten ham og årsaken til at han hadde mistet nesten all hørsel. Han mønstret av den 8. juli 1919. Han gifta seg med Alida Ihle, datter til Ole og Olava Skundberg Ihle, den 10. mars 1933 i Coon Valley. Clarence og Alida brukte gården Moen helt til de ble pensjonister i 1958, og de flyttet til Coon Valley hvor han arbeidet noen år som vaktmester for Upper Coon Valley Lutheran Church. Hans kone, Alida døde den 20. mars 1966 i en alder av 68 i Coon Valley. Clarence døde den 20. juni 1969 i en alder av 76 i La Crosse. Begge er gravlagt på Coon Valley Cemetery. De hadde ingen barn.
- **John "Johnnie" Melvin Moen** var født den 9. desember 1900 i La Crosse. Han var en gårdbruker hele livet sammen med broren Clarence. Han gifta seg med Cornelia Bakken i La Crosse i 1957. John døde den 23. juni 1969 i en alder av 68. Han er gravlagt på Coon Valley Cemetery. De hadde ingen barn.

- **Mabel Caroline Moen** var født den 1. januar 1904 i Coon Valley. Hun ble gift med Sylvester King som var født den 20. april 1896 i La Crosse, foreldre Levi og Amelia King. De ble gift i 1930 drev jordbruk i Coon Valley mesteparten av livet. Sylvester døde 6. mars 1974 i en alder av 77. Mabel døde den 12. desember 1996 i en alder av 92. Begge er gravlagt på Coon Valley Cemetery. De hadde 4 barn, en døde som spedbarn.

Som barn var jeg ofte på sommerbesøk til Clarence, Alida og Johnnie på gården til Moen sammen med min familie og min bestemor. Der var det et fint gammelt pumpeorgel som jeg ville prøve å spille på og en svart hesteskinnsofa som jeg ikke likte å sitte i fordi den var veldiglett å klore opp. Jeg ville være med å plukke bjørnebær fra åsen bak huset, fore hestene med sukkerbiter og kose med kuenes bløte neser.

På den tida viste jeg ikke at dette huset var hvor mine tippoldeforeldre bodde og jeg viste heller ikke hvordan de så ut. Minnene fra sommerene der har jeg gjemt på. Huset og ut-husene er borte, bevart er den opprinnelige hytta som fungerte som kjøkken, så nå er det ingen husker, men veldig kjære minner på hva som venter oss rundt neste sving når vi kjører tilbake til Moen gård.

Hadde jeg vist at jeg ville bli interessert i familiehistorie, ville jeg ha stilt mange spørsmål.

St. Hans-natt i fjellet

*På ei St. Hans-natt i fjellet
kan det skje så mye og mangt.
Du treng itte leite lenge,
du treng itte gå så langt.*

*To elgokser beiter ved myra,
ei trane ligger på egg.
Det kviler ei ro over dyra,
bortved vatnet kakler en stegg.*

*Varsomt går rupa av reiret,
det gjeld å itte bli sett.
Ei revmor er ute i natta,
ho treng også å eta seg mett.*

*Nedved bekken sløkkes et kveldsbål,
stilna har sang og skratt.
Et ungt par går stille mot setra,
de to har funnet en skatt.*

Odd Løvseth

Øyer og Tretten historielag på nett

Den 20. februar 2011 åpnet Øyer og Tretten Historielag sine nettsider og ble medlem av den etter hvert ganske store gruppen av historielag som deler informasjon på internett. Flere av lagets medlemmer har etterlyst en slik side ganske lenge og det var derfor med en viss lettelse at tilbudet endelig kom på plass.

På nettsidene finnes noe nytt stoff, men også noe gammelt. Det nye er først og fremst informasjon om lagets løpende virksomhet og referater fra møter, men også noen nyskrevne artikler basert på lokalhistoriske kilder på nett. Det gamle stoffet omfatter en (liten) del av lagets fotoarkiv og noen artikler fra eldre utgaver av "I gamle fotefar", fortrinnsvis fra utgaver som er utsolet. Det er også utarbeidet en fullstendig oversikt over historielagets publikasjoner, med innholdsfortegnelser så langt det lar seg gjøre.

Noe av informasjonen på nettsidene er åpen for alle, mens noe av informasjonen bare er tilgjengelig for betalende medlemmer av Øyer og Tretten historielag. Sistnevnte må registrere seg og få tilsendt passord for å få tilgang. Hvordan dette gjøres er beskrevet på nettsidene. For tiden er om lag halvparten av de gamle bildene og halvparten av artiklene reservert medlemmer av historielaget.

Årsaken til at man har valgt løsningen med noe gratis og noe bare for medlemmer er selv-

følgelig at laget trenger medlemmer for å eksistere, og at det kan være lettere å rekruttere dersom det følger noen fordeler med medlemskapet. På den annen side kan det være at løsningen er for tungvint og at det ikke spiller noen rolle med en egen medlemsdel. Redaksjonen vil derfor se an interessen blant medlemmer når det gjelder å hente ut passord og eventuelt revurdere ordningen.

Den tekniske løsningen som er valgt for nettsidene er den som Landslaget for Lokalhistorie tilbyr. På denne måten har vi fått en nettadresse

(www.oyerogtretten.historielag.org)

som følger samme mal som de fleste andre historielagsadresser.

Siden februar har nettsiden hatt mer enn 4.000 oppslag fordelt på nesten 700 unike besøkende. Dette tilsvarer om lag 15 oppslag pr. dag i gjennomsnitt.

Planene framover omfatter blant annet å få skannet og publisert flere bilder fra lagets bildearkiv og å få "digitalisert" flere artikler fra eldre utgaver av "I gamle fotefar". I tillegg ønskes flere nye artikler, og på sikt kanskje et nettforum for spørsmål og svar om lokalhistorie i Øyer og Tretten. For å få til dette trengs frivillige, så ta gjerne kontakt med en i styret eller på epost til

info@oyerogtretten.historielag.org.

Tillitsvalgte i Øyer og Tretten historielag:

Styret:

Amund Sandvik, leder
Jon Magne Aspelund, nestleder
Nanna Egidius, kasserer
Tordis Trønnes, sekretær
Laurits Høvren, medlem

Vara til styret:

Heidi Pålstrud
Lisa Kramprud
Harald Eikerol

Revisorer:

Erik Braastad
Ola Hjelmstadstuen

Tilsyn med krigsminnemerker:

Kristian Midtmageli
Geir Korslund

Redaksjonskomite "I gamle fotefar":

Oddvar Stensrud
Hanne Grimstad Hansen

Valgkomite:

Gudmund Sveen
Bjørn Dahl
May Karin Dalbu

Historielaget har følgende bøker og hefter til salgs:

"I gamle fotefar:"

Alle årganger fra 1988-2010 med unntak av 1994: Kr. 100,- pr. hefte, kr. 1.500,- for hele serien.

Oversikt over innhold i heftene finnes på historielagets nettsider.

Kyrkjebøker fra Øyer og Tretten:

Bøkene 1 - 4 er utselde.

Bok nr. 5 (1842-1857) kr. 150,-

Bok nr. 6 (1858-1874) kr. 120,-

Bok nr. 7 (1875-1877) kr. 35,-

Bok nr. 8 (1878-1893 Øyer) kr. 60,-

Bok nr. 9 (1878-1893 Tretten) kr. 300,- opptrykk

Tingbøker fra Øyer og Tretten:

Tingbok for Øyer præstegjeld 1706-1726 kr. 250,- (A4-hefte)

Tingbok for Øyer præstegjeld 1727-1744 kr. 250,- (A4-hefte)

Andre bøker:

Ola T. Rybakken: "Ord fra bygdemålet i Øyer og på Tretten", kr. 240,-

Ola T. Rybakken: "Tillegg til ord fra bygdemålet", kr. 30,-

"Postadresse Hunder stasjon", kr. 130,-

Annet:

Tor Ile: "Bygdasong for Øyer", illustrert av Ola T. Rybakken, kr. 50,-.

Siste nummer av "I gamle fotefar" fås kjøpt på Coop i Øyer og Tretten, samt på Dølaringsens utsalg i Lillehammer.

Informasjon om de andre bøkene kan fås ved henvendelse til info@oyerogtretten.historielag.org.

Vi minner også om lagets nettside på www.oyerogtretten.historielag.org

VIL DU BLI MEDLEM I HISTORIELAGET OG STØTTE ARBEIDET VÅRT?

Kontingent for livsvarig medlemskap er kr. 750,-

mens årskontingenten er på kr. 150,-.

Betales til kontonummer 2002.20.00595,

husk å oppgi navn, adresse og gjerne epostadresse.

GRASROTANDEL:

**En fin måte å støtte historielaget på er å gi grasrotandelen fra Norsk Tipping,
ved oppgi organisasjonsnummeret til laget som er 971 535 393.**